

2021-жыл

**Кыргыз Республикасынын
кыйноолорду алдын алуу
боюнча Улуттук
борборунун жылдык
баяндамасы**

Бишкек-2022

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	...21
БӨЛҮК. УЛУТТУК БОРБОРДУН 2021-ЖЫЛДАГЫ ИШМЕРДИГИ	...5
1.1 Негизги статистикалык маалыматтар	...5
1.2 Улуттук борбордун мандатын жүзөгө ашыруудагы кыйынчылыктар	...8
1.3 Улуттук борборго кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө келип түшкөн билдирүүлөр	...17
А. Кыйноолор жөнүндө арыздар	...17
В. Катаал мамиле жөнүндө арыздар	...24
С. Кармоо шарттары боюнча арыздар	...26
1.4 Кыйноо фактылары боюнча кылмыш ишин тергоо жургузуу боюнча анализи...	26
1.5 Улуттук борбордун мыйзамдарды өркүндөтүү маселелери боюнча демилгелери...	29
1.6 Маалыматтык-агартуучулук ишмердик	...29
II БӨЛҮК. ЭРКИНЕН АЖЫРАТУУ ЖАНА ЧЕКТӨӨ ЖАЙЛАРЫНДАГЫ ЖАШОО-ШАРТТАРГА БАЯНДАМА	...32
А. Кырдаалга жалпы сереп	...32
В. Жабык мекемелерде кармалган адамдардын өлүмдөрү боюнча маселелер	...50
С. Жабык мекемелерде кармалган адамдардын оор илдеттери боюнча маселелер	...51
Д. Улуттук борбордун 2021-жылдагы бузуулар боюнча актылары жана аларды кароонун жыйынттыктары	...53
III БӨЛҮК. УЛУТТУК БОРБОР 2021-ЖЫЛЫ ӨТКӨРГӨН АТАЙЫН ИЗИЛДӨӨЛӨРДҮН НАТЫЙЖАЛАРЫ	...55
3.1. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматынын тергөө изоляторлоруна камалган аялдардын укуктарынын сакталышы	...55
3.2. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин психиатриялык стационарларындагы бейтаптардын укуктарынын сакталышы жана COVID-19 эпидемиясы учурундагы инфекциялык коопсуздук маселелери (изилдөөнүн үчүнчү этабы)	...58
IV БӨЛҮК. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ КЕҢЕШИНИН 2019-ЖЫЛДЫН 18-СЕНТЯБРЫНДАГЫ №3245-VI ТОКТОМУНУН, УЛУТТУК БОРБОРДУН 2019 ЖАНА 2021-ЖЫЛДАРДАГЫ СУНУШТАМАЛАРЫНЫН жана КЫЙНООЛОР МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК ОРГАНДАРДЫН СУНУШТАМАЛАРЫНЫН АТКАРЫЛЫШЫНА ТАЛДОО	...61
4.1. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI «Кыргыз Республикасынын Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борборунун 2018-жыл үчүн ар жылдык баяндамасы» токтомунун аткарылышына талдоо	...61
4.2. Улуттук борбордун 2020-жылдар үчүн даярдалган ар жылдык баяндамаларында камтылган сунуштамалардын аткарылышына талдоо	...62
4.3. Кыйноолор маселелери боюнча эл аралык органдардын сунуштамаларын аткаруунун абалы	...63
КОРТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАР	...68
ТИРКЕМЕ	
1. Улуттук борбордун 2021-жыл үчүн каржылык отчету	...79

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасы БУУнун Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилеге же жазанын түрлөрүнө каршы конвенциясын 1997-жылы ратификациялаган. Ушул Конвенцияга карата Факультативдик протоколго кошулгандан төрт жыл өткөндөн кийин, 2012-жылдын 12-июлундагы №104 тийиштүү Мыйзамдын негизинде Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору (мындан ары - Улуттук Борбор, КАУБ) түзүлгөн.

Улуттук борбор Факультативдик протоколдо улуттук деңгээлде каралган алдын алуунун кош тутумунун бир бөлүгү болуп саналат. Эл аралык деңгээлде кыйноолордун алдын алуу функциясын БУУнун Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүн алдын алуу боюнча комитетчеси ишке ашырат.

Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларына сутканын каалаган убагында, администрацияга алдын ала кабарлабастан эле күтүүсүз алдын алуучулук максатта баруу аркылуу кыйноолор менен катаал мамиленин алдын алуу, ошондой эле ал жайлардагы жашоо-шарттардын жакшырышына көмөктөшүү Улуттук борбордун негизги максаттары болуп саналат.

Кыргызстанга 2018-жылы болгон иш сапарынын жыйынтыгы боюнча БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеси Улуттук борбордун мандатын жаңылыш чечмелөө жана анын улуттук алдын алуу механизми (УАМ) катары ролун, анын ичинде кыйноолор жана катаал мамилелер орун алган учурларды иликтөөдөн болгон күтүүлөргө байланышкан жаңылыш түшүнүү көйгөйүн белгилеген. «Улуттук борбордун ишинин натыйжалуулугу, эреже катары, келип түшкөн даттануулардын жана бийлик органдары тарабынан козголгон кылмыш иштеринин саны боюнча бааланат, бул БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясынын Факультативдик протоколунун рухуна жана анда каралган УАМ мандатынын алдын алуучулук мүнөзүнө карама-каршы келет. Буга байланыштуу БУУ Комитетчеси Өкмөт Улуттук борбордун өз мандатын ишке ашыруусуна көмөк көрсөтүү боюнча иш-аракеттерин активдештирүүсү жана, баарынан мурда, мандаттын маани-маңызы менен табиятын түшүнүү, андан соң ага каржылык жана стратегиялык колдоо көрсөтүү, анын ичинде сунуштамаларды аткаруу аркылуу да колдоо көрсөтүү зарыл деп эсептейт».¹

Улуттук алдын алуу механизми тергөө органы эмес экендиги баса белгиленет. Анын мандатынын кыйноолорго каршы күрөшкө катышкан башка органдардын мандатынан болгон айырмачылыгы: ал кыйноолорду колдонуунун мыйзам ченемдүүлүгүн жана тутумдук тобокелдиктерин гана аныктайт, бирок кыйноолор же катаал мамиле жөнүндө даттанууларды иликтебейт жана алар боюнча чечим кабыл албайт.

Ушул баяндама “Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө”² Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын (мындан ары - Улуттук борбор жөнүндө Мыйзам)15-беренесинин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин регламенти жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 133-беренесинин 2-1-пунктунун талаптарына шайкеш даярдалды.

Бул баяндамага өлкөдөгү кыйноолорго байланышкан жагдайды талдоо, Улуттук борбордун 2021-жылдагы ишмердиги жөнүндө маалымат, кыйноодон эркин болуу укугун бузган жана Улуттук борбордун ишине тоскоолдук кылган мамлекеттик органдардын жана кызмат адамдарынын тизмеси, кыйноолор менен катаал мамилени колдонуунун тутумдук себептери жөнүндө корутундулар жана тийиштүү органдар менен мекемелерге берилген сунуштамалар камтылган.

¹ БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчесинин Кыргызстанга болгон иш сапарынын жыйынтыктары боюнча баяндамасы. 15 жана 18-пункттар.

² 2012-жылдын 12-июлундагы №104 “Кыйноолорду жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борбору жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы.

Улуттук борбор тийиштүү мамлекеттик органдарга берилген сунуштамалар камтылган баяндамаларды жыл сайын Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине жөнөтүп турат. 2022-жылдын январына карата сегиз ар жыл сайын берилүүчү баяндама тапшырылган. Антсе да алардын өз убагында каралбай калышына байланышкан көйгөй даде чечилбей келүүдө. Айталы, буга чейинки эки баяндама – 2019 жана 2020-жылдар үчүн жылдык баяндамалар – парламент тарабынан каралып чыккан эмес, бул болсо КАУБ берип жаткан маалыматтар менен сунуштамалардын актуалдуулугу жоголуп кетишине алып келүүдө.

Улуттук борбор жылдык баяндамалардан тышкары атайын изилдөөлөрдү жүргүзүп, алардын жыйынтыгы боюнча тематикалык баяндамаларды даярдап турат. 2017-2021-жылдар аралыгында мындай 11 баяндама даярдалган.³

Улуттук борбор менен кыйноо маселелери боюнча эл аралык уюмдардын айрым сунуштамаларын аткарбоо жана маани бербей коюу көйгөйү да бар. Жогорку Кеңеш КАУБдун жылдык баяндамаларын карап чыгуунун жыйынтыгы боюнча тийиштүү мамлекеттик органдарга белгиленген сунуштамаларды аткаруу үчүн алты айлык мөөнөт чегерүү менен токтом чыгарат. Айталы, ушул баяндама даярдалып жаткан учурга карата мындай алты токтом кабыл алынган болчу.⁴

Антсе да парламент тарабынан токтомдордун аткарылышына мониторинг жасалбагандыктан улам бир катар сунуштамаларга маани берилбей, аткарылбай калууда.

Улуттук борбордун штаты 26 кызматкерден турат. Өлкөнүн жети облусунун ар биринде аймактык өкүлчүлүктөр иш алпарышат. КАУБдун баяндамаларында региондордогу кадрлардын жетишсиздигине байланышкан көйгөй бир нече ирет белгиленген. Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамда алдын алуу максатын көздөө менен курамында экиден кем эмес адам болгон топтор барууга тийиш деген талап каралганы менен, бул талап бузулуп, жалпы облус боюнча бул ишти бир гана кызматкер аткарып жаткан учурлар бар (Баткен, Нарын жана Талас облустарында).

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомуна ылайык, бул милдетти чечүү Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө жүктөлгөн. Бирок эки жылдан ашык убакыттан бери маселе чечилбей келүүдө.

Ошондой эле Улуттук борбордун түзүмүндө жана штатында коомчулук менен байланышуу бөлүмүнүн же PR адистин штаттык бирдигинин жоктугуна байланышкан маселе чечиле элек. Бул болсо КАУБдун ишмердигинин натыйжаларын чагылдыруу жана коомчулукка кыйноолордон эркин болуу укугун коргоо механизмдери жөнүндө маалымат берүү боюнча негизги милдеттерди аткарууну кыйла кыйындатууда.

Улуттук борбордун жогорку башкаруу органы болуп Координациялык кеңеш саналат. Кеңеш он бир мүчөдөн турат: Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени), тийиштүү түрдө парламенттик көпчүлүк жана парламенттик оппозиция тарабынан сунушталган Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин эки депутаты жана уставдык ишмердиги кыйноодон жана катаал мамиледен эркин болуу укугун коргоого байланышкан коммерциялык эмес уюмдардын сегиз өкүлү.⁵

Өлкөдөгү кыйноолорго байланышкан жагдай жөнүндө Улуттук борбор менен укук коргоо уюмдарынын ишмердигине талдоо жүргүзүүнүн негизинде чыгарылган жалпы тыянак ачык-айкын: эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында кыйноолор менен катаал мамиле жасоо практикасы уланууда. Алсак, 2021-жылы Улуттук борборго келип түшкөн 169 арыздын ичинен 67 адам - кыйноого, 42 адам - катаал мамилеге, 10 адам - жабык мекемелердеги жашоо-шарттын начардыгына даттанып кайрылышкан.

Бул баяндамада көпчүлүк эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында катаал жана адамдын кадыр-баркын басмырлаган жашоо-шарттар өкүм сүрүп жаткандыгын тастыктаган фактылар келтирилген (убактылуу кармоочу жайлар, Чым-Коргон айылындагы жана Кызыл-Жар кыштагындагы республикалык психиатриялык ооруканалар).

³ Жылдык жана тематикалык баяндамалардын тексттери Улуттук борбордун веб-сайтына жайгаштырылган – www.npm.kg.

⁴ Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 17.04.2014-ж. №3981-V, 17.06.2015-ж. №5250-V, 19.05.2016-ж. №566-VI, 11.04.2018-ж. №2350-VI, 25.10.2018-ж. №2670-VI, 18.09.2019-ж. №3245-VI токтомдору.

⁵ Кыргыз Республикасынын Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамы. 9-берене.

Айрым жабык мекемелер, аларда камалган адамдардын өмүрүнө жана саламаттыгына коркунуч туулуп жаткандыгына жана тийиштүү ведомстволор аралык комиссиялардын актылары бар экендигине карабастан, дагы деле ишин улантууда (Бишкек ШИИБнын УКЖ, Каракол шаарынын ТИЗО ж.б.).⁶

Эл аралык органдардын жана улуттук укук коргоо институттарынын сунуштамаларына карабастан, азырга чейин деле тергөө изоляторлорунун жертөлөсүндө камералар коюлган, ошондой эле жашоо-шарты адам чыдагыс айып изоляторлору менен камера тибиндеги жайлар бар.

Улуттук борбор буга чейин эле БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин Конвенциянын 22-беренесинде каралган кыйноолордон жабыр тарткан адамдардын жеке даттанууларын кароо, ошондой эле 21-беренедө каралган кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө мамлекеттер аралык даттанууларды жөнөтүү мүмкүндүгү боюнча компетенциясын таануу жөнүндө бир нече ирет билдирүү жасаган.⁷

Антсе да бул маселе бүгүнкү күнгө чейин чечиле элек.

Башка мамлекеттин өкүлдөрү тарабынан кыйноолор колдонулганы боюнча эл аралык органдарга даттануу мүмкүнчүлүгү жок экендигине байланышкан көйгөй азыркы тапта өтө курч болуп турат. Буга 2021-жылдын апрель-май айларында Баткен облусунда болгон акыркы окуялар далил. Алсак, 29-апрелде кыргыз-тажик чек арасындагы куралдуу жаңжал учурунда Кыргызстандын он жараны коңшу мамлекеттин аскер кызматкерлери тарабынан барымтага алынган. Алар мекенине кайтып келгенден кийин алардын денелеринде ырайымсыз кыйноолордун издери аныкталган.

6-майда Улуттук борбордун кызматкерлери менен ишке тартылган дарыгер Исфана шаарынын ооруканасында жана БТОИИБда⁸ жабырлануучуларга жолугуп, кыйноолордун издерин Стамбул протоколунун принциптерине ылайык медициналык документтештирүүдөн өткөрүшкөн. Барымтада болгондордун айтымында, аскер кийимчен куралчан адамдар, ошондой эле Гафур ИИБнын убактылуу кармоочу жайынын кызматкерлери аларды сабап, өздөрүн жана жакындарын өлтүрөбүз деп коркутуп, өлүм жазасына тартымыш болуп опузалап, башка барымтадагы адамдардын кыйноого алынган учурларын карап турууга мажбурлап, суу жана тамак-аш бербей кыйнашкан.

Башка мамлекеттин өкүлдөрү тарабынан адам укуктары одоно бузулгандыгы үчүн жоопкерчиликке тартуу жана келечекте мындай мыйзам бузууларга жол бербөө максатында Кыргыз Республикасы тез арада БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясынын 21-беренесине карата кошумча эскертме киргизиши зарыл болуп турат.

Бул баяндама төрт бөлүктөн, корутундулардан жана сунуштамалардан турат.

Биринчи бөлүктө Улуттук борбордун 2021-жылдагы ишмердиги, анын ичинде КАУБдун мандатын аткаруудагы кыйынчылыктар чагылдырылган. Негизги статистикалык маалыматтар, Улуттук борборго келип түшкөн кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндөгү арыздарды кароонун жыйынтыктары, мыйзамдарды жана камакта кармоо шарттарынын стандарттарын бузууларга чара көрүү актылары келтирилген. Кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу бузулган конкреттүү мисалдар берилген.

Баяндаманын экинчи бөлүмүндө эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында гумандуу шарттарга болгон укуктун сакталышы жөнүндө маалымат камтылган.

Үчүнчү бөлүк Улуттук борбор 2021-жылы өнөктөш уюмдар менен биргеликте жүргүзгөн эки атайын изилдөөнүн жыйынтыктарына арналган:

- «Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматынын тергөө изоляторлоруна камалган аялдардын укуктарынын сакталышы»;
- «Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин психиатриялык стационарларындагы бейтаптардын укуктары сакталышы жана COVID-19 эпидемиясы учурундагы инфекциялык коопсуздук маселелери» (изилдөөнүн үчүнчү этабы).

Төртүнчү бөлүк Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы № 3245-VI “Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун 2018-

⁶ Ушул баяндама даярдалып жаткан учурда Бишкек ШИИБ УКЖда ремонт иштери башталды.

⁷ Улуттук борбордун 2015, 2016, 2017, 2018, 2019-жылдар үчүн жылдык баяндамаларын караңыз.

⁸ Бишкек травматология жана ортопедия илимий-изилдөө борбору

жыл үчүн жылдык баяндамасы жөнүндө” токтомунун, Улуттук борбордун 2019 жана 2020-жылдар үчүн жылдык баяндамаларындагы сунуштамалардын аткарылышына жүргүзүлгөн талдоону, ошондой эле эл аралык органдардын кыйноолор маселелери боюнча актуалдуу сунуштамаларын аткаруунун абалы жөнүндө маалыматты камтыйт.

Корутундуда тыянактар, кыйноолорду колдонууга алып келген тутумдук мүнөздөгү себептер, кыйноо жана катаал мамиле жасоо практикасын жоюу боюнча сунуштамалар берилген.

Баяндамага каржылык отчет, ошондой эле 2021-жылы улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылган жана адам укуктарын бузууга жол берген мамлекеттик органдар менен кызмат адамдарынын тизмеси тиркелген.

I БӨЛҮК. Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун 2021-жылдагы ишмердиги

1.1. Негизги статистикалык маалыматтар

Улуттук борбордун мандатына 494 жабык мекеме камтылган.⁹

1-таблица. Улуттук борбордун мандатына камтылган эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары, ведомстволор жана региондор боюнча

Шаар/облус	КР ИИМ	КР ЮМ караштуу ЖАК	КР ССМ	КР ЭСЖММ	КР УКМК	КР ББЖИМ	КР ӨКМ	Жеке кайрымдуулук мекемелери	КМДБнын диний мекемелери	Жалпы саны
Бишкек шаары	16	5	2	1	2	8	-	6	10	50
Чүй облусу	36	15	7	7	-	18	1	14	29	127
Талас облусу	7	1	-	2	-	6	-	-	3	19
Ысык-Көл облусу	29	3	4	1	-	3	-	7	1	48
Нарын облусу	16	1	-	-	-	2	-	-	1	20
Жалал-Абад облусу	47	3	5	4	-	11	-	2	10	82
Ош шаары жана Ош облусу	44	2	4	1	1	15	-	4	26	97
Баткен облусу	33	1	-	2	-	6	-	-	9	51
ЖАЛПЫ	228	31	22	18	3	69	1	33	89	494

Улуттук борбордун мандатына кирген эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын көрсөтүлгөн санына Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн аскердик кызмат өтөө мекемелери, Кыргыз Республикасынын УКМК Чек ара кызматынын аскер бөлүктөрү, улуттук коопсуздук органдарынын аскердик бөлүктөрү камтылган жок.

Практика жүзүндөгү ишмердиктин бардык мезгилинде Улуттук борбор тарабынан өлкөнүн жабык мекемелерине 7000ден ашуун алдын алуучулук максаттагы баруулар ишке ашырылды. 2021-жылы болсо борбордун кызматкерлери 877 мекемеге барып келишкен.

2021-жылы ишке ашырылган алдын алуучулук максаттагы баруулардын дээрлик жарымы (48%) ички иштер органдарынын мекемелерине (убактылуу кармоочу жайлар, шаардык, райондук ички иштер бөлүмдөрү ж.б.) тиешелүү болду.

Ар бир төртүнчү (25%) алдын алуучулук максатындагы баруулар Жаза аткаруу кызматынын мекемелеринде (ТИЗО, түзөтүү жана тарбиялоо колониялары) ишке ашырылды.¹⁰

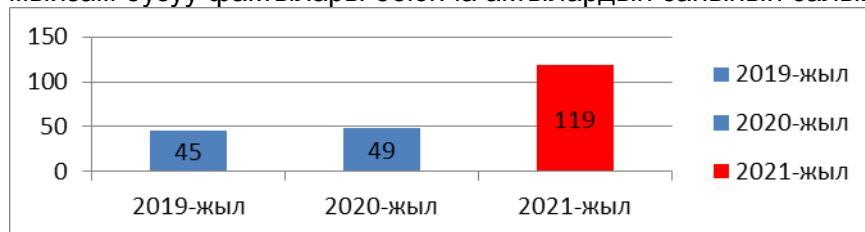
⁹ Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 1-беренесинде Улуттук борбордун мандатына камтылган эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын так тизмеги аныкталган.

2-таблица. 2021-жылы алдын алуучулук максатындагы барууларга камтылган эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары, министрликтер менен ведомстволор боюнча

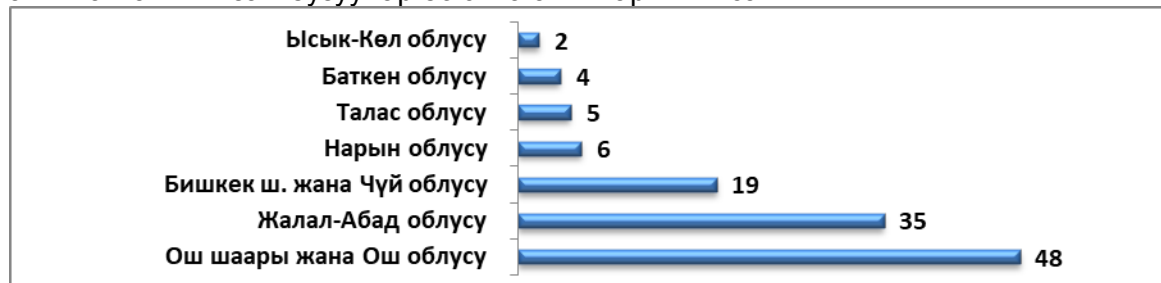
Министрлик / ведомство	Бишкек шаары жана Чүй облусу	Ош шаары жана Ош облусу	Жалал-Абад облусу	Ысык-Көл облусу	Нарын облусу	Баткен облусу	Талас облусу	Жалпы саны
КР ИИМ	141	96	77	26	15	29	37	421
КР ЮМ караштуу ЖАК	150	22	13	14	15	4	2	220
ССМ жана КР ЭСКЖММ ¹¹	21	6	24	7	12	10	6	86
КР КМ	2	2	19		2		1	26
КР УКМК	31	8		1				40
КР УКМК ЧК						4		4
КР ББЖИМ	7	16	18		8	1	1	51
КР ӨКМ (аскерий бөлүк)			1					1
ЖӨБО		7		4	4			15
КМДБ					2			2
Жеке балдар мекемелери	1			1				2
Башка жеке мекемелер	7			2				9
Бардыгы	360	157	152	55	58	48	47	877

2021-жылы Улуттук борбор тарабынан алдын алуучулук максатында баруулардын жүрүшүндө аныкталган мыйзам бузуу фактылары боюнча 119 акт түзүлгөн, бул өткөн жылдардагы көрсөткүчтөн дээрлик үч эсеге көп.

1-диаграмма. 2019, 2020 жана 2021-жылдары Улуттук борбор тарабынан аныкталган мыйзам бузуу фактылары боюнча актылардын санынын салыштырма көрсөткүчтөрү.

2-диаграмма. Улуттук борбордун алдын алуучулук максатта баруулардын жүрүшүндө аныкталган мыйзам бузуулар боюнча актыларынын саны

¹⁰ Ар кайсы министрлик менен ведомстволордун жабык мекемелерине алдын алуучулук максатында баруулардын санынын мындай катышы Улуттук борбордун Стратегиясы менен Усулдугунда кыйноолор менен катаал мамилеге даттанган кайрылуулардын, ошондой эле мекемелердеги аныкталып жаткан мыйзам бузуулардын санына шайкеш каралган.

¹¹ Ушул жана кийинки таблицаларда Саламаттык сактоо министрлиги менен Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин мекемелери боюнча жалпы маалымат берилген, анткени 2021-жылдын бир нече айында алар бир министрлик катары ишмердик жүргүзүшкөн.

2021-жылы Улуттук борборго 169 билдирүү келип түшкөн, алардын 67си кыйноого, 42си – ар кандай катаал мамилелерге байланышкан арыздарды камтыган.

Кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө билдирүүлөрдүн эң көп санын ички иштер органдарынын кызматкерлерине карата даттануулар – кыйноо (76%) жана катаал мамиле (69%) түзгөн.

Арыз ээлеринин дээрлик жарымы (43%) жаза өтөө мекемелеринин кызматкерлеринин катаал мамилесине даттанышкан.

3-таблица. Улуттук борборго 2021-жылы келип түшкөн кабарлардын саны, министрликтер жана ведомстволор боюнча

Алардын кызматкерлерине карата даттануу келип түшкөн министрлик / ведомство	Кабардын/даттануунун маңызы				Даттануулардын жалпы саны
	кыйноолор	катаал мамиле	жашоо-шарты	Ар кандай	
КР ИИМ	51	29	5	12	97
КР ЮМ караштуу ЖАК	0	18	2	31	51
КР ССМ жана КР ЭСКЖММ	0	0	3	1	4
КР КМ	0	1	0	0	1
КР УКМК	3	2	0	1	6
Прокуратура кызматкерлери	0	0	0	2	2
Сот тутумунун кызматкерлери	0	0	0	3	3
Тажикстан Республикасынын аскерий ведомстволорунун жана укук коргоо органдарынын кызматкерлери	5	0	0	0	5
Бардыгы:	67	42	10	50	169

Мурдагы жылдардагыдай эле, кыйноолорго (61%) жана катаал мамилеге (67%) байланышкан арыздардын көбү Бишкек шаарында жана Чүй облусунда жайгашкан эркинен ажыратуу жайларынын кызматкерлерине карата берилген. Ошол эле учурда, жабык мекемелердин көбү ушул аймакта жайгашкандыгына карабастан, өлкөнүн ар кайсы аймактарындагы бул көрсөткүчтөрдүн катышы Бишкек шаарындагы жана Чүй облусундагы жабык мекемелердеги кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугун бузуу тутумдук мүнөзгө айлангандыгы жөнүндө тыянакты ырастап турат.

4-таблица. 2021-жылы Улуттук борборго келип түшкөн билдирүүлөрдүн саны, региондор боюнча

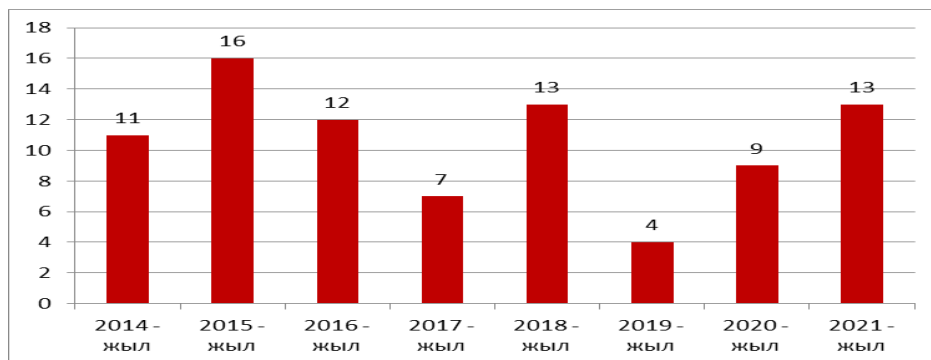
Шаар / Облус	Билдирүүнүн/даттануунун маңызы			
	Кыйноолор	Катаал мамиле	Жашоо-шартынын начардыгы	Башкалар
Бишкек жана Чүй облусу	41	28	5	41
Ош шаары жана Ош облусу	15	1	2	3
Жалал-Абад облусу	5	5	0	0
Ысык-Көл облусу	4	2	0	3
Нарын облусу	0	2	3	2
Баткен облусу	2	1	0	0
Талас облусу	0	3	0	0
Бардыгы:	67	42	10	50

2021-жылы Улуттук борбор жөнүндө мыйзамдын эркинен ажыратуу жана чектөө жайларына каалаган күнү жана каалаган убакта алдын ала эскертүүсүз кирүүгө, ошондой эле ККУБнын ишине тоскоолдук кылууга жана кийлигишүүгө тыюу салууга байланышкан беренелери бузулган учурлардын саны көбөйгөндүгү өзгөчө тынчсызданууну жаратат.

Бул жагдай Кыргызстандын Факультативдик протоколдо каралган эл аралык милдеттенмелери бузулуп жаткандыгын, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү

фактыларын болтурбоо жөнүндө чечимдери этибарга алынбай жаткандыгын күбөлөп турат.¹²

3-диаграмма. Улуттук борбордун ишмердигине тоскоол болуу фактыларынын саны

1.2. Улуттук борбордун ишиндеги кыйынчылыктар

Кыйноолордун алдын алуу тутумунун улуттук деңгээлде натыйжалуу иштеши үчүн, БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун алкагындагы милдеттенмелерге ылайык, Улуттук борбор уюштуруучулук жана функционалдык жактан көз карандысыз болуп, ошондой эле жетиштүү каржылык жана кадрдык ресурстарга ээ болууга тийиш.

Бирок, КАУБдун бир нече жолку кайрылууларына, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине жыл сайын берилип жаткан маалыматтарга карабастан, жагдай дагы деле өзгөрүлгөн жок.

БУУнун Кыйноолорго каршы комитети Улуттук борборго карата болуп жаткан мыйзам бузууларга көңүл бурду. Айталы, 2021-жылдын декабрь айында Комитет Кыргызстандын Үчүнчү мезгилдүү улуттук баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча өз Эскертмелеринде¹³ Улуттук борбордун натыйжалуу иштешине жолтоо болгон тоскоолдуктарды белгилеп көрсөтүп, Жазык кодексинин Координациялык кеңештин же Улуттук борбордун өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусуна тоскоолдук кылгандыгы үчүн жаза каралган 146-2-беренеси¹⁴ жокко чыгарылгандыгын тынчсыздануу менен белгилеген. Ошондой эле Улуттук борбор пландалган мекемелерге барууларды ишке ашыруу боюнча өз мандатын, негизинен, бюджеттик жана адамдык ресурстардын жетишсиздигинен, анын ичинде КУАБнын аймактардагы өкүлчүлүктөрүндө ушундай жагдай жаралгандыгынан улам аткара албагандыгы, бул өзгөчө пандемия учурунда ачык байкалгандыгы белгиленген.

Комитет делегациянын 2022-жылга карата бюджет жөнүндө мыйзам долбоорунда кадрлардын жана бюджеттик ресурстардын жетишсиздигине байланышкан көйгөй эске алынгандыгы тууралуу билдирүүсүн көңүлгө алгандыгы¹⁵ баса көрсөтүлгөн. Анткен менен Кыргыз Республикасынын расмий делегациясы БУУнун Кыйноолорго каршы комитетине Үчүнчү мезгилдүү баяндамасын сунуштап жаткан учурда айтылган бул маалымат анык эмес - 2022-жылга карата бюджетте Улуттук борбордун штаттык бирдиктерин көбөйтүү да, кызматкерлеринин эмгек акысын жогорулатуу да каралган эмес.¹⁶

Улуттук борбор мындай жагдайды эл аралык органга Кыйноолорго каршы конвенцияга Факультативдик протоколдун алкагындагы милдеттенмелерди аткаруу

¹² Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2016-жылдын 19-майындагы № 566-VI, 2018-жылдын 11-апрелиндеги №2350-VI, 2018-жылдын 25-октябрындагы №2670-VI, 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомдору.

¹³ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин 2021-жылдын ноябрында БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин 72-сессиясында сунушталган Кыргызстандын Үчүнчү мезгилдүү улуттук баяндамасын карап чыгуунун жыйынтыгы боюнча эскертмелери.

¹⁴ КР Жазык кодексинин 1997-жылдагы редакциясында.

¹⁵ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин 2021-жылдын ноябрында БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин 72-сессиясында сунушталган Кыргызстандын Үчүнчү мезгилдүү улуттук баяндамасын карап чыгуунун жыйынтыгы боюнча эскертмелери.

¹⁶ Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын каты, 14.12.2021-жыл., №21-20305.

боюнча адаштырган маалымат берүү катары баалайт, бул тууралуу тийиштүү эл аралык органдарга кабарланды.

Жыйынтыгында БУУнун Кыйноолорго каршы комитети Кыргызстанды төмөнкүлөргө чакырды:

а) Жазык кодексине 146-беренени кайра киргизип, Улуттук борбордун ишине болгон тоскоолдуктар менен кийлигишүүлөрдүн бардыгын натыйжалуу иликтеп, күнөөлүүлөрдү жоопкерчиликке тартууну камсыз кылуу.

б) Улуттук борбор өлкөнүн бүткүл аймагында өз маңдатын натыйжалуу аткарышы үчүн зарыл болгон каржылык, адамдык жана материалдык ресурстарга ээ болушун жана бардык эркинен ажыратуу жайларына тоскоолдуксуз кирүүгө, кармалгандар менен купуя жолугушууларды өткөрүүгө жана алардын жыйынтыгы боюнча тийиштүү органдарда чараларды көрүүгө мүмкүнчүлүгү болушун камсыз кылуу;

Төмөндө 2021-жылы КАУБдун ишинде жаралган кыйынчылыктар жөнүндө актуалдуу маалымат берилген.

А. Улуттук борборду Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) институту менен бириктирүү демилгеси

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин 2020-жылдын декабрь айында “республикалык бюджеттин тартыштыгына, кошумча каржы булактарынын жетишсиздигине байланыштуу, ошондой эле функциялардын бири-бирин кайталашына жол бербөө максатында” Акыйкатчы (Омбудсмен) институту менен Улуттук борборду бириктирүү жөнүндө берилген сунушу¹⁷ улуттук деңгээлдеги кыйноолордун алдын алуу тутуму үчүн чоң чакырык жана коркунуч жараткан демилге болуп калды.

Улуттук борбор өз көз карандысыздыгын сактап калуу максатында Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине, Өкмөтүнө, Тышкы иштер министрлигине, ошондой эле эл аралык уюмдарга – Европа Биримдигине, ЕККУга, БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчесине, БУУнун Адам укуктары боюнча Жогорку Комиссарынын Башкармалыгынын Борбор Азиядагы Аймактык бөлүмүнө (БУУ АУЖКБ), Эл аралык түрмө реформасы өкүлчүлүгүнө (PRI), ЕККУнун Демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюросуна ж.б. бир катар кайрылууларды жөнөткөн.

Бул маселе боюнча БУУ АУЖКБдан КР Тышкы иштер министрлигине, КР Финансы министрлигине, КР Жогорку Кеңешине, Кыргыз Республикасынын вице-премьер-министрине, КР Акыйкатчысына (Омбудсменге) вербалдык нота жөнөтүлгөн.

ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин башчысы да КР Президентине кайрылуу жолдогон. Ошондой эле БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеси тарабынан да кайрылуу жөнөтүлгөн.

Натыйжада, 2021-жылдын февраль айында Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентинин Аппаратына жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Адам укуктары боюнча координациялык кеңештин Катчылыгына (мындан ары - АККК) кат жөнөтүп, Улуттук борборду өз алдынча мамлекеттик орган катары сактап калуу жөнүндө маселе көтөргөн. Президенттин аппараты Тышкы иштер министрлигинин позициясын колдогон.

В. Улуттук борбордун ишине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү жагынан алганда эл аралык милдеттенмелерди жана улуттук мыйзамдарды бузуу практикасынын уланышы

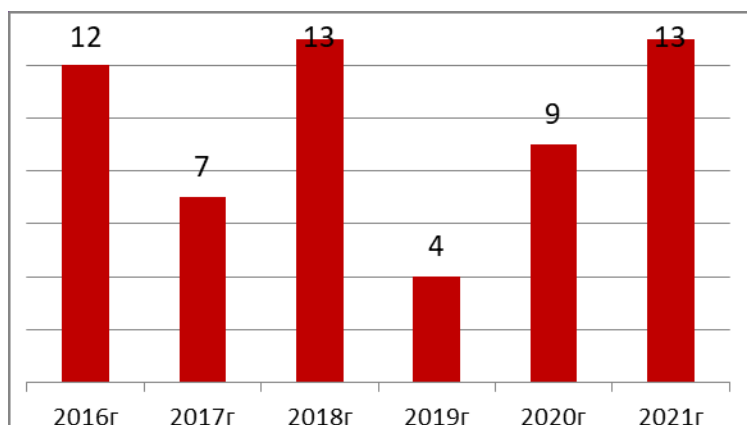
Улуттук борбордун өткөн жылдар үчүн жылдык баяндамаларында чагылдырылган бир нече жолу сунуштамаларына жана аларды кароонун жыйынтыгында КАУБдун ишмердигине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү фактыларын четтетүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши кабыл алган токтомдорго¹⁸ карабастан, мындай одоно мыйзам бузуулар дале орун алууда. Ал гана эмес, 2021-жылы тоскоолдук кылуу фактыларынын саны 13кө жеткен.

¹⁷ Кыргыз Республикасынын финансы министрлигин 22.12.2020-жылдагы №17-2/12232 каты

¹⁸ Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2016-жылдын 19-майындагы № 566-VI, 2018-жылдын 11-апрелиндеги №2350-VI, 2018-жылдын 25-октябрындагы №2670-VI, 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомдору.

Бул факт эл аралык органдардын, атап айтканда, БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин жана БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчесинин олуттуу тынчсыздануусун жаратууда. Ошондуктан ар бир тоскоолдук кылуу фактысы Улуттук борбор жөнүндө мыйзамдын бузулуп жаткандыгынан гана эмес, Кыргызстандын эл аралык келишимдердин алкагындагы, анын ичинде БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдогу милдеттенмелеринин бузулуп жаткандыгы үчүн да тыкыр иликтенүүгө тийиш.

4-диаграмма. 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 жана 2021-жылдардагы Улуттук борбордун ишине тоскоолдук кылуу фактыларынын саны

2021-жылы Улуттук борбордун кызматкерлеринин **ишмердигине тоскоол болуунун 13 фактысына** жол берилген, анын ичинде:

- Бишкек шаарында - 2,
- Чүй облусунда - 1,
- Ысык-Көл облусунда – 3,
- Нарын облусунда – 2,
- Ош облусунда – 2,
- Баткен облусунда – 3.

Алты факт боюнча тоскоол болуу иш-аракети ИИМдин кызматкерлери, ал эми жети факт боюнча - Жаза аткаруу кызматынын (ЖАК) кызматкерлери тарабынан жасалган.

Улуттук борбордун кызматкерлер тобун жабык мекемелерге киргизбей коюу менен алардын ишмердигине тоскоолдук кылуудан тышкары, 2021-жылы ИИМ менен ЖАК кызматкерлери тарабынан Улуттук борбор жөнүндө мыйзамдын башка талаптары да бузулгандыгы аныкталган, анын ичинде:

- топтун жеке буюмдарын текшерүү,
- жашыруун сыр болгон же мекеменин коопсуздугун, кайтарылышын камсыздоого байланышпаган объектилерди сүрөткө тартууга тыюу салуу;
- өздүк иштерин берүүдөн баш тартуу,
- камалгандар менен сүйлөштүрүүдөн баш тартуу.

Ар бир тоскоолдук жаратуу фактысы боюнча прокуратура органдарына тийиштүү актылар жөнөтүлгөн, аларды кароонун жыйынтыгына ылайык:

- ✚ эки акт боюнча прокуратура органдары тарабынан күнөөлүүлөрдү тартиптик жоопкерчиликке тартуу жөнүндө сунуш киргизилген;
- ✚ 4 актыда көрсөтүлгөн фактыларды текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча прокуратура органдары тарабынан кандайдыр бир мыйзамсыз же кылмыш-жаза жоопкерчилиги каралган иш-аракеттер аныкталган эмес;
- ✚ 4 акты боюнча күнөөлүүлөр тартиптик жазага тартылган – эки “эскертме” берилген, бир “сөгүш” жарыяланган жана бир “эскертүү” берилген;
- ✚ эки акт боюнча аныкталган мыйзам бузуулар эске алынган.
- ✚ бир акт боюнча ведомстволор аралык ыкчам кеңешме өткөрүлүп, прокурордук көзөмөл күчөтүлгөн.

Таблица №5 Улуттук борбордун кызматкерлеринин ишмердигине тоскоол болуунун фактылары жана анын кароонун жыйынтыктары

	мыйзам бузуунун убактысы	мамлекеттик органдын аталышы	тоскоолдук кылган кызматкер, жана ээлеген кызматы	тийиштуу органдын кабыл алган чечими
1	23.06.2021ж	Бишкек ш. Ленин райондук ИИБ	Ноомот болумунун улук инспектору Р.Аденов	Бишкек шаарынын ИИББнун 24.09.2021 ж..№30/8-8343: жообу «эскертуу» тартиптик жазасы берилген
2	26.08.2021ж	Баткен райондук ИББнын УКЖ	УКЖ башчысы Э.Борубаев	Баткен райондук прокуратурасынын 20.09.2021ж №Б/1628-21: жообу ведомстволор аралык комиссиянын 01.10.2021ж. №44 чечими менен Кыйноолорду алдына алуу мыйзамын кынтыксыз аткаруу жана сактоосу жуктолгон.
3	20.04.2021ж	Баткен райондук ИББнын УКЖ	УКЖ башчысы Э.Борубаев	Баткен райондук прокуратурасы тарабынан Баткен райондук ИИБнын башчысына мыйзам бузууларды жоюу боюнча сунуш берилген
4	02.11.2021ж	Ош ш. ИИББ	ИББнын башчысы А.Мамасеитов	Ош ш. прокуратурасынын 25.11.2021 ж. №8/619-21: жообу Улуттук борбордун мыйзамынын 25 беренесинин 1 п.нун бузулушу аныкталып, Ош ш. ИИББнун УКЖнын башчысы С.Жээнбаевге тартиптик жоопкерчиликке тартуу жонундо сунушу берилген
5	28.01.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 31 мекемеси	Майор ДПНУ А.Садыров	КР ЮМ караштуу ЖАКнын №100/03-559 от 18.03.2021ж жообу боюнча «эскертуу» тартиптик жазасы берилген
6	19.02.2021ж	КР ИИМ СБНОН	Ноомотчу Р.Алыкулов	03.06.2021ж №25/1415: жообунда Кызматтык иликтоонун жыйынтыгы менен Р.Алыкуловго 22.04.2021ж. №277 буйругу менен берилген «согуш» тартиптик жазасын эске алуу менен чектелген жана мындан аары мыйзамды бузбоого эскертилген.
7	18.03.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 23 мекемеси	СИЗО-3 башчысы А.Бакиров	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 05.04.2021ж №10/3-265 жообунда №14 буйрук 12.03.2021ж Пандемияга байланыштуу чектоолор болгондуктан ПЦР анализдин негизинде жактоочулар кире алаарын белгилеп, кызматкерлер тоскоолдук кылбаганын корсоткон.
8	10.08.2021ж	Ош облусунун Араван райондук ИИБнун УКЖ	УКЖнын ноомотчусу Д.Жоробеков	Араван райондук прокуратурасынын 02.09.2021 №8-820-21. Жообунун негизинде ноомотчуга карата «эскертуу» тартиптик жазасы берилген.
9	14.04.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 23 мекемеси	Башчынын орун басары	Ыссык-Кол облустук прокуратурасынын 29.04.2021 ж.№21/153-00-н-8-77-01032 жообунун негизинде текшеруунун

			Касенов С.М.	жыйынтыгында №23-мекеменин кызматкерлери тарабынан кандайдыр бир мыйзам бузуулары аныкталган эмес.
10	14.04.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 23 мекемеси	Башчынын орун басары Касенов С.М.	Ыссык-Кол облустук прокуратурасынын 29.04.2021 ж. №21/153-00-н-8-77-01032 жообунун негизинде текшеруунун жыйынтыгында №23-мекеменин кызматкерлери тарабынан кандайдыр бир мыйзам бузуулары аныкталган эмес.
11	24.02.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 24 мекемеси	Башчынын орун басары Д.Жамынчиев	Нарын облустук прокуратурасы тарабынан 01.03.2021ж. № 03-154-2021-000009 ЕРППга катталып, жыйынтыгы менен кылмыштын курамы жок болгондуктан кыскартылган № 07-09/14 03.03.2021ж
12	16.09.2021ж	КР ЮМ караштуу ЖАКнын 24 мекемеси	Башчысы Таштаке у.К.	Нарын облустук прокуратурасы тарабынан кылмыштын курамы жок болгондуктан кыскартылган
13	27.01.2021ж	Баткен райондук ИИБ УКЖ	УКЖнын башчысы Э.Борубаев	20.08.2021ж №8/2937-21 Баткен райондук прокуратура тарабынан Баткен ОИИБнын башчысына мыйзам бузууларды жоюу жонундо сунуш берилген

УКМКнын УКЖ/ТИЗОлору ЖЕТКИЛИКТҮҮ БОЛУШУ МАСЕЛЕСИ

Улуттук борбор УКМКнын убактылуу кармоочу жайлары менен ТИЗОнун жеткиликтүү болуу маселесине айрыкча көңүл бурат. Алсак, 2021-жылы Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын УКМК төрагасына УКМКнын Бишкек жана Ош шаарларында жайгашкан УКЖ/ТИЗОлорунун имараттарына тоскоолдуксуз кирүү мүмкүндүгүн камсыздоого, Улуттук борбор жөнүндө мыйзамда каралган ведомствого караштуу мекемелерге каалаган күнү жана каалаган убакта алдын ала эскертүүсүз эле жана эч кандай тоскоолдуксуз баруу, ошондой эле жашыруун сыр болбогон жана мекемени кайтарууну камсыздоого тиешеси жок болгон объектилерди сүрөткө жана видеоого тартууга укук тууралуу жоболордун аткарылышына көмөк көрсөтүү боюнча кат жөнөткөн.¹⁹

УКМКдан алынган жана УКМК төрагасынын орун басары Ж.Жоробаевдин колу коюлган жоопто:²⁰ «Административдик имаратка жана УКМКнын борбордук аппараты менен УКЖ/ТИЗО жайгашкан анын жанындагы аймакка УКМКнын ишмердигинин өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жашыруун сырларды жана стратегиялык объектилерди коргоо чөйрөсүндөгү ченемдик укуктук актылардын талаптары колдонулат:

- мамлекеттик сырларды коргоо тутумунун негизги элементтери болуп мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана уюмдардын ишинин өзгөчө режими, ошондой эле мамлекеттик сырлардын сакталышын камсыз кылууну көзөмөлдөө саналат (“Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сырларын коргоо жөнүндө” КР Мыйзамынын 13-беренеси)

- стратегиялык объектилерге КР мамлекеттик органдары пайдаланган имараттар жана жайлар кирет; стратегиялык объектилердин иштөө жана эксплуатациялоо режимине карата улуттук коопсуздукту камсыздоого багытталган атайын талаптар белгиленген. (“КР стратегиялык объектилери жөнүндө” КР мыйзамынын 2 жана 3-беренелери).

¹⁹ КР КАУБдун каты., 09.03.2021-жыл, чыгыш №01-20/80

²⁰ Кыргыз Республикасынын УКМК каты., 22.06.2021-жыл., №26/4095.

- өткөрүү режими стратегиялык объектинин көзөмөлдөө зонасынын тышкы периметри боюнча белгиленет. Объектинин коопсуздук тутуму ага кире бериш жерде (ведомстволук жөнгө салуучу документтерде аныкталган күзөт зонасында), анын периметри боюнча, көзөмөл өткөрүү пункттарында жана объектинин туруктуу иштешин камсыз кылган маанилүү өндүрүштүн (технологиялык) начар корголгон тилкелеринде түзүлүшү керек. (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 12-февралындагы №56 токтому менен бекитилген Стратегиялык объектилердин иштөө жана эксплуатациялоо режимине карата талаптардын 10 жана 14-пункттары).

КР УКМКнын УКЖ/ТИЗОсуна барууда жогоруда көрсөтүлгөн чараларды сактоо үчүн **КР КАУБдун кызматкерлерине күндүзгү жумуш убактысы учурунда алдын ала жазуу жүзүндөгү кабарлоонун негизинде кирүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу зарыл.**" (Улуттук борбор тарабынан бөлүп көрсөтүлгөн)", - деп белгиленген.

Бул кат менен **КР УКМК улуттук мыйзамдарды гана эмес (атап айтканда, Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 18 жана 26-беренелери), ошондой эле Кыргызстандын БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун алкагында кабыл алынган эл аралык милдеттенмелерин да бузуп жаткандыгын белгилейбиз.**²¹

Адамдардан УКМКнын кызматкерлери тарабынан аларга карата кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө Улуттук борборго билдирүүлөр мезгил-мезгили менен келип түшөрүн эске алганда, Кыргызстандын КАУБ кызматкерлеринен алдын ала жазуу жүзүндө кабарлоону талап кылууну жана УКМКнын УКЖ/ТИЗОсуна түнкү убакта барууга тыюу салууну ушул адамдардын кыйноолордон эркин болуу укугун бузгандык катары бааласа болот.

С. Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү үчүн жоопкерчиликтин жоктугу

Жазык кодексинин 146-2-беренесине жана Административдик жоопкерчилик жөнүндө кодексинин 61-2-беренесине ылайык жоопкерчилик менен жазалоо ченемдери болушу, ошондой эле сөзсүз жазага тартыла тургандыгын аңдап-түшүнүү буга чейин Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылууга бөгөт коюучу факторлордун бири болуп келген.

КР Жазык кодексинин 146-2-беренеси: "Координациялык кеңештин мүчөсүнүн, кыйноолорду жана башка катаал, адамкерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин жана жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук борборунун кызматкеринин тиешелүү мыйзамда каралган ыйгарым укуктарын ишке ашыруусуна кандай гана болбосун формада тоскоолдук кылуу эсептик көрсөткүчтүн жүздөн эки жүзгө чейинки өлчөмүндө айып салууга жазаланат".

Бул берене Жазык кодексинен алып салынгандыктан, 2019-жылдын 1-январынан баштап бүгүнкү күнгө чейин Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын КАУБдун ишмердигине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү боюнча талаптарын бузган бир дагы мамлекеттик орган жоопкерчилик тартпай келет.

Улуттук борбор өз баяндамаларында кыйноолордун алдын алуу тутумун түзүү боюнча ыйгарым укуктардын алсызданып жаткандыгын жана аталган мыйзам бузуу үчүн жазык жана административдик жоопкерчилик белгилеген колдонуудагы Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 18-беренеси жаңы ченемдик укуктук актылар менен карама-каршы келип жаткан жагдай төрт жылдан бери уланып келе жаткандыгын белгилеп келген жана белгилөөдө.

Улуттук борбор бул маселе боюнча 2021-жылдын 12-июлунда Башкы прокуратурага жана КР Жогорку Кеңешинин эки комитетинин – Укук тартиби, кылмыштуулук менен күрөшүү жана коррупцияга каршы аракеттенүү комитетинин жана Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик түзүлүш, сот-укуктук маселелер жана Жогорку Кеңештин Регламенти боюнча комитетинин²² төрагаларына Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы демилгечи болгон "Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинин,

²¹ Бул мыйзам бузуулар жөнүндө БУУнун Кыйноолорго каршы комитетине жана Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеге кабарланган.

²² Улуттук борбордун 2021-жылдын 12-июлундагы №05-20/302, №05-20/303, №05-20/304 каттары.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин, Кыргыз Республикасынын Башкаруу тартибине каршы укук бузуулар жөнүндө кодексинин жаңы редакциясы жөнүндө”, “Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексине өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” мыйзам долбоорлоруна²³ киргизүү үчүн сунуштарды жөнөткөн.

Улуттук борбордун директору КР Жогорку Кеңешинин жалпы жыйынында жаңы кодекстер талкууланып жаткан мезгилде бул демилге тууралуу эки ирет чыгып сөз сүйлөгөн. Бирок КАУБдун сунуштары эске алынган эмес жана 2021-жылдын 1-декабрынан тартып күчүнө кирген КР Жазык кодексинин, КР Жазык-процесстик кодексинин жана КР Укук бузуулар жөнүндө кодексинин жаңы редакцияларында КАУБдун ишмердигине тоскоолдук кылуу жана кийлигишүү үчүн жоопкерчилик каралган эмес.

Улуттук борбор БУУнун Кыйноолорго каршы комитети 2021-жылдын 29-ноябрында Кыргыз Республикасынын Үчүнчү мезгилдүү баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча төмөнкүчө белгилегендигин эске салат: «Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун ишин жайылтууга болгон жалпы аракеттерге карабастан, анын натыйжалуу иштешине жолтоо болгон тоскоолдуктар бар.

Жазык кодексинин Координациялык кеңештин же Улуттук борбордун ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырышына кандай болбосун тоскоолдук жараткандыгы үчүн жазалоону караган атайын ченеми (146-2-берене) жокко чыгарылды. Комитет ошондой эле Улуттук борбор, негизинен, кадрдык ресурстар менен бюджеттин жетишсиздигинен улам, анын ичинде аймактык бөлүмдөр ушундай жагдайга дуушар болгондугуна байланыштуу, айрыкча – пандемия учурунда пландалган мекемелерге барууларды ишке ашыруу боюнча мандатын аткара албай калгандыгы өкүнүчтүү экендигин белгилейт».²⁴

Ошол эле учурда БУУнун Кыйноолорго каршы комитети «**Катышуучу мамлекет төмөнкүлөрдү аткарууга тийиш деп белгилеген:**

а) 146-2-беренени кайрадан Жазык кодексине киргизүү жана Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун ишине тоскоолдук кылуу менен кийлигишүүлөрдүн бардыгын натыйжалуу иликтөөнү жана күнөөлүүлөрдү жоопкерчиликке тартууну камсыз кылуу».²⁵

Д. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы кошумча штаттык бирдиктерди бөлүп берүү жөнүндөгү токтомун аткарбоо

Коомчулук менен байланышуу бөлүмүнүн, PR адистин штаттык бирдигинин жоктугунан улам Улуттук борбордун негизги милдеттеринин бири болгон калкты маалымдоо жана агартуу иштерин натыйжалуу аткаруу мүмкүн эмес болуп саналат.

Алдын алуучулук максатта баруулардын жыйынтыктарын чагылдыруу, КАУБ өткөргөн иш-чаралар жөнүндө коомчулукту маалымдоо, расмий веб-сайттын контентин толтуруу ж.б. иштер Улуттук борбордун кызматкерлеринин күчү менен аткарылууда. Профилактикалык баруулардын жыйынтыктарын белгилөө, КЭУБ тарабынан жүргүзүлүп жаткан иш-чаралар жөнүндө коомчулукка маалымдоо, расмий веб-сайттын мазмунун толтуруу жана башкалар боюнча иштер Улуттук борбордун кызматкерлери тарабынан жүзөгө ашырылат. Бул ишке PR адисти тартуу келишимдик негизде белгилүү бир мөөнөткө, эл аралык уюмдардын колдоосу менен ишке ашырылат.

Улуттук борбор өзүнүн 2018, 2019, 2020-жылдар үчүн жылдык баяндамаларында өлкөнүн парламентине PR адисти жана азыр бирден гана кызматкер иштеп жаткан аймактык бөлүмдөргө үч кызматкерди ишке алуу үчүн кошумча төрт штаттык бирдикти бөлүп берүү жөнүндө сунуш менен бир нече жолу кайрылган. Алсак, Талас, Нарын жана Баткен облустарындагы аймактык өкүлчүлүктөрдө КАУБдун бирден гана кызматкери иш алпарууда. Бул болсо Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын алдын алуучулук максатта барууларга экиден кем эмес адамдан турган топ катышуусу керек деген талабын аткарууга мүмкүндүк бербейт.

²³ 07.05.2021-жылдагы №6-5154/21 каты.

²⁴ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин эскертмелери, 6.1-пункт, 2022-жыл.

²⁵ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин эскертмелери, 7(а) пункту, 2022-жыл.

КР Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрында кабыл алынган токтомуна ылайык, Улуттук борбордун Баткен, Нарын жана Талас облустарындагы аймактык бөлүмдөрүндө иш алпарышы үчүн штаттык бирдиктерди көбөйтүү, ошондой эле Улуттук борбордун кызматкерлеринин 2019-жылдагы эмгек акысын төлөө боюнча акчалай каражаттарды кайра эсептеп чыгуу жана кошумча каражат бөлүү каралган.

КР Жогорку Кеңешинин бул токтому ушул убакытка чейин аткарылган жок.

Ушул көйгөйдү чечүү үчүн Улуттук борбор КР Президентинин Администрациясына кайрылган. 2021-жылдын 14-декабрында Администрациядан жооп келип, анда Кыргыз Республикасынын Президентинин бюджетти үнөмдөө максатында мамлекеттик органдардын кызматкерлеринин штаттык санын 30% чейин кыскартуу жөнүндөгү 2021-жылдын 26-июнундагы №278 «Мамлекеттик аппараттын санын кыскартуу жөнүндө» Жарлыгына байланыштуу КР КАУБдун штаттык санын көбөйтүүгө мүмкүндүк жок экендиги белгиленген.²⁶

Улуттук борбор БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин 2021-жылдын 29-ноябрында Кыргыз Республикасынын Үчүнчү Мезгилдүү баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча комментарийлерин эске салат: «Комитет ошондой эле Улуттук борбор, негизинен, кадрдык ресурстар менен бюджеттин жетишсиздигинен улам, анын ичинде аймактык бөлүмдөр ушундай жагдайга дуушар болгондугуна байланыштуу, айрыкча – пандемия учурунда пландалган мекемелерге барууларды ишке ашыруу боюнча мандатын аткара албай калгандыгы өкүнүчтүү экендигин белгилейт».²⁷

Ошол эле учурда БУУнун Кыйноолорго каршы комитети **«Катышуучу мамлекет төмөнкүлөрдү аткарууга тийиш деп белгилеген:**

b) Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун өлкөнүн бардык аймагында өз мандатын натыйжалуу аткарышы үчүн зарыл болгон каржылык, адамдык жана материалдык ресурстары болушун камсыз кылуу...».²⁸

Е. Улуттук борбор жөнүндө мыйзамдын КАУБ кызматкерлеринин айлык акысынын өлчөмү жөнүндөгү талаптарынын буюлушу

БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун 18-беренесинин 3-пунктуна ылайык, мүчө мамлекеттер улуттук алдын алуу механизмдеринин иштеши үчүн зарыл болгон ресурстарды берүүгө милдеттенишет, бул механизмдерди иштетүү милдети Кыргызстанда Улуттук борборго жүктөлгөн.

БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеси 2018-жылдын сентябрында Кыргызстанга жасаган иш сапарынын жыйынтыгы боюнча: “Улуттук алдын алуу механизми өзүнүн мандатына камтылган бардык негизги милдеттерин аткаруу үчүн жетиштүү өлчөмдөгү бюджеттик каражаттар бөлүнүп берилишине жана ага өз ресурстарын колдонууда институционалдык автономия берилишине жетишүүгө тийиш. Улуттук механизм мекемелерге баруу боюнча программасын ишке ашырууга, зарылчылыкка жараша сырттан эксперттерди тартууга, кызматкерлеринин санын көбөйтүүгө жана өз планына ылайык такай даярдыктан өтүп турууну ишке ашырууга мүмкүнчүлүгү боло тургандай өлчөмдө бөлүнүп берилиши керек»²⁹, - деп кайталап белгилеген.

Улуттук борбор 2018, 2019 жана 2020-жылдар үчүн даярдаган мурунку жылдык баяндамаларында «Кыргыз Республикасынын Кыйноолордун жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиле менен жазанын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча улуттук борбору жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 10-бөлүгүнө ылайык, **Улуттук борбордун кызматкерлеринин айлык акысы Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсменинин) Аппаратынын мамлекеттик кызматкерлеринин айлык акысынын деңгээлинде белгилене тургандыгын** маалымдаган.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 25-декабрындагы №628 токтомунун негизинде 2019-жылдын 1-январынан тартып Акыйкатчынын Аппаратынын

²⁶ Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын 2021-жылдын 4-декабрындагы №21-20305 каты.

²⁷ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин эскертмелери, 6.1-пункт, 2022-жыл.

²⁸ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин эскертмелери, 7(b) пункту, 2022-жыл.

²⁹ Караңыз: CAT/C/57/4 жана Согг.1. Тиркеме, 11–12-пункттар.

кызматкерлеринин айлык акысы көбөйгөн.³⁰ Ошол эле учурда Улуттук борбордун кызматкерлеринин айлык акысы бүгүнкү күнгө чейин мурдагы эле өлчөмдө калууда.

Улуттук борбордун 2018-жыл үчүн жылдык баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча Улуттук борбордун Баткен, Нарын жана Талас облустарындагы аймактык бөлүмдөрүнүн ишмердиги үчүн штаттык бирдикти көбөйтүү, ошондой эле Улуттук борбордун кызматкерлерине 2019-жылы айлык акы төлөө боюнча акчалай каражаттарды кайра эсептөө жана «Айлык акы» жана «Социалдык фонд» беренеси боюнча кошумча каржы бөлүп берүү боюнча Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 5-беренесинин 10-бөлүгүнүн, 21-беренесинин 2-бөлүгүнүн, 29-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пунктунун жоболору каралган Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтому кабыл алынган.

КР Жогорку Кеңешинин бул токтому ушул убакытка чейин аткарылган жок.

2019-жылдын 10-октябрында Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине Улуттук борбордун кызматкерлеринин 2019-жылдагы айлык акысын төлөп берүү үчүн акчалай каражаттарды кайра эсептөө жана 2111-берене («Айлык акы») боюнча кошумча 2 530 000 (эки миллион беш жүз отуз миң) сом жана 2121-берене («Социалдык фонд») боюнча 412 100 (төрт жүз он эки миң бир жүз) сом бөлүп берүү жөнүндө кат жөнөтүлгөн.³¹

Улуттук борбордун кайрылуусун карап чыгып, 2019-жылдын 5-ноябрында Финансы министрлиги КАУБ кызматкерлеринин айлык акысын төлөп берүү үчүн кайра эсептөө боюнча 2,9 млн.сом суммасындагы кошумча акчалай каражатты бөлүп берүүдөн жана жана 2019-жылга карата “Айлык акы” жана “Социалдык фонд” беренелери боюнча кошумча каражат бөлүп берүүдөн баш тартып, бул “Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Улуттук борбордун кызматкерлерине айлык акы төлөөнүн учурдагы шарттарын жөнгө салуучу ченемдик укуктук актысынын жоктугуна байланыштуу” экендигин белгилеген.³²

Буга байланыштуу Улуттук борбор тарабынан “Кыргыз Республикасынын Кыйноолордун жана башка катаал, адамгерчиликсиз, кадыр-баркты басмырлаган мамиле менен жазалардын түрлөрүнүн алдын алуу боюнча улуттук борбордун директорунун, директорунун орун басарынын жана кызматкерлеринин айлык акысын төлөө шарттары жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун долбоору иштелип чыккан. 2020-жылдын 12-ноябрында бул токтомдун долбоору Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн кароосуна жөнөтүлгөн.³³

КАУБ кызматкерлеринин айлык акысына байланышкан маселе боюнча Улуттук борбор Финансы министрлигине кайрадан кат жолдогон.³⁴ Бирок маселе ушул убакка чейин даде чечиле элек.

А. Кызматтык унаанын жоктугу

Улуттук борбор өз баяндамаларында кызматтык унаасы жок экендигин жана бул алдын алуучулук максаттагы баруулардын натыйжалуулугун кыйла кыйындатып жаткандыгын бир нече жолу белгилеген. Бирок, көйгөй даде чечиле элек.

Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Өкмөтүнүн Иш башкаруучусуна кайрылып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 19-майындагы №261 токтомунун негизинде пайдаланууга берилген Rover үлгүсүндөгү, 2007-жылы КЭРде чыгарылган унааны пайдалануу мүмкүн эмес экендигине байланышкан маселени көтөргөн. Жогоруда сөз болгон унаа каражаты ремонтко өтө көп чыгым талап кылгандыгынан гана эмес, ага запастык тетиктер жок болгонуна байланыштуу да бир нече жылдан бери иштебей турат. КАУБ бул унааны башка жакшы абалдагы унаага алмаштырып берүүнү өтүнгөн.

³⁰ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсменинин), анын орун басарларынын жана Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсменинин) мамлекеттик жарандык кызматкерлеринин эмгек акысын төлөп берүүнүн шарттары жөнүндө» 2018-жылдын 25-декабрындагы №628 токтому. Бул токтом 01.01.2019-жылдан тартып күчүнө кирген.

³¹ Улуттук борбордун 10.10.2019-жылдагы №04-20/751 каты.

³² Кыргыз Республикасынын финансы министринин орун басары У.Кармышаковдун каты, 05.11.2019-жыл, №17-2-2/13684.

³³ Улуттук борбордун 12.11.2020-жылдагы №10-20/368 каты.

³⁴ Улуттук борбордун 12.11.2020-жылдагы №04-20/504 каты.

Жолугушуулардын жыйынтыгында жогоруда сөз болгон унааны 1996-жылы чыгарылган Мерседес Бенц Е-320 үлгүсүндөгү унаага алмаштыруу жөнүндө макулдашылган. Бул унаа КР Президенти менен Өкмөтүнүн Иш башкармалыгынын 2021-жылдын 4-майындагы №96 буйругуна ылайык кабыл алынып, тийиштүү актынын негизинде КАУБга өткөрүлүп берилген. Бирок алынгандын эртеси күнү эле бул унаа 2021-жылдын 17-майында Бишкек шаарынын Орозбеков көчөсүндө жайгашкан Улуттук борбордун борбордук кеңсесинин жанындагы унаа токтотуучу жайда өзүнөн өзү өрттөнүп кетип, толук талкаланган. Ага жакын токтоп турган Toyota Sequoia үлгүсүндөгү унаа да күйүп кеткен. Мунун себеби тергөө органдары тарабынан аныкталууда.

2008-жылы чыгарылган «Nissan Pathfinder» үлгүсүндөгү унаа Улуттук борборго ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсеси тарабынан 2021-жылдын 30-апрелинде Белекке берүү жөнүндөгү №687 келишимге ылайык өткөрүлүп берилген. Бул унаанын номери дипломатиялык экендигине, Кыргыз Республикасында бажылык каттоодон өтпөгөндүгүнө, ал эми Улуттук борбордо мындай чыгымдарга (бажы төлөмдөрү жана салыктар) каражат каралбагандыгына байланыштуу Министрлер Кабинетине төрт,³⁵ ал эми Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Өкмөтүнүн Иш башкармалыгына эки кат³⁶, ошондой эле КР Юстиция министрлигине³⁷, КР Мамлекеттик мүлк фондуна³⁸, КР Экономика жана финансы министрлигине³⁹, Юстиция министрлигине караштуу Мамлекеттик каттоо кызматына⁴⁰, Акыйкатчынын (Омбудсмендин) орун басарына⁴¹ ж.б. жогоруда сөз болгон унааны Улуттук борбордун балансына алуу үчүн тийиштүү буйрук чыгарууну демилгелөөгө көмөктөшүү өтүнүчү менен кат жөнөтүлгөн.

Азыркы тапта жогоруда көрсөтүлгөн органдар менен көп сандаган кат алышуулар пландууда. Бирок бир жылга жакын убакыт өткөнү менен маселе дале чечилген жок.

1.3. 2021-жылы кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө Улуттук борборго келип түшкөн арыздарды кароонун жыйынтыктары

2021-жылы Улуттук борборго кыйноолорго, катаал мамилеге, камак жайынын жашоо-шартынын начардыгына ж.б. даттануу менен 169 кайрылуу түшкөн. Алардын ичинде:

- кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө - 67,
- катаал мамиле жөнүндө - 42,
- камак жайынын адам чыдагыс, кадыр-баркты басмырлаган шарттары жөнүндө -10,
- башкалары - 50 (шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотууга которуу, негизги иш боюнча даттануулар, жарандык мыйзамдардын алкагындагы даттануулар, соттун чечимдерине даттануулар ж.б.).

А. Кыйноолор жөнүндө билдирүүлөр

Салыштырмалуу талдоо көрсөткөндөй, 2021-жылы өткөн жылга салыштырмалуу кыйноолор боюнча даттануулардын саны бир аз көбөйгөн, бул өлкөдө COVID-19 эпидемиясы учурунда киргизилген чектөө чараларын алып салууга байланыштуу болушу мүмкүн. Алсак, 2021-жылы кыйноолорго дуушар болгондугуна даттанып 67 адам кайрылса, 2020-жылы - 41 адам кайрылган.

Улуттук борбордун, жалпы эле Кыргызстандын практикасында Тажикстан менен чектеш аймактарда болгон куралдуу жаңжалдын жүрүшүндө коңшу өлкөнүн күч түзүмдөрү менен укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабынан кыргыз жарандарына карата кыйноолор колдонулган фактылар жаңы көрүнүш болуп калды.

5-диаграмма. 2016-2021-жылдар аралыгында Улуттук борборго кыйноолорго даттанып кайрылуулардын саны

³⁵ Улуттук борбордун 24.07.2021-жылдагы №01-20/333, 14.05.2021-жылдагы №04-20/189, 10.11.2021-жылдагы №07-20/498, 27.01.2022-жылдагы №06-20/39 каты.

³⁶ Улуттук борбордун 08.04.2021-жылдагы №04-20/125, 04.05.2021-жылдагы №04-20/179 каты.

³⁷ Улуттук борбордун 06.08.2021-жылдагы №09-20/349 каты.

³⁸ Улуттук борбордун 06.08.2021-жылдагы №09-20/348 каты.

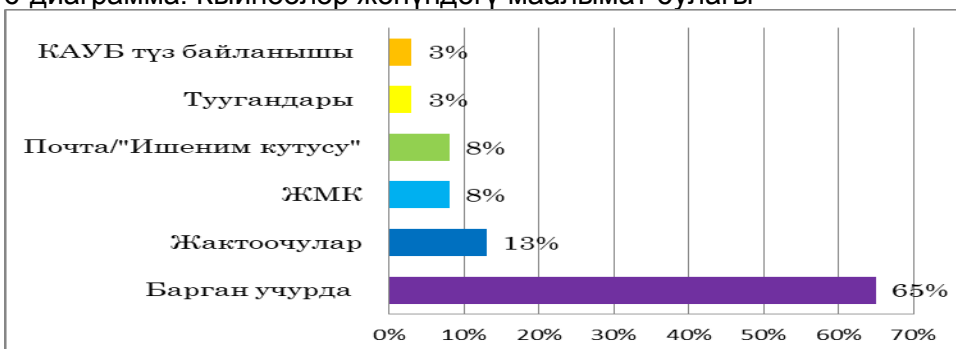
³⁹ Улуттук борбордун 06.08.2021-жылдагы №09-20/347 каты.

⁴⁰ Улуттук борбордун 06.08.2021-жылдагы №09-20/346 каты.

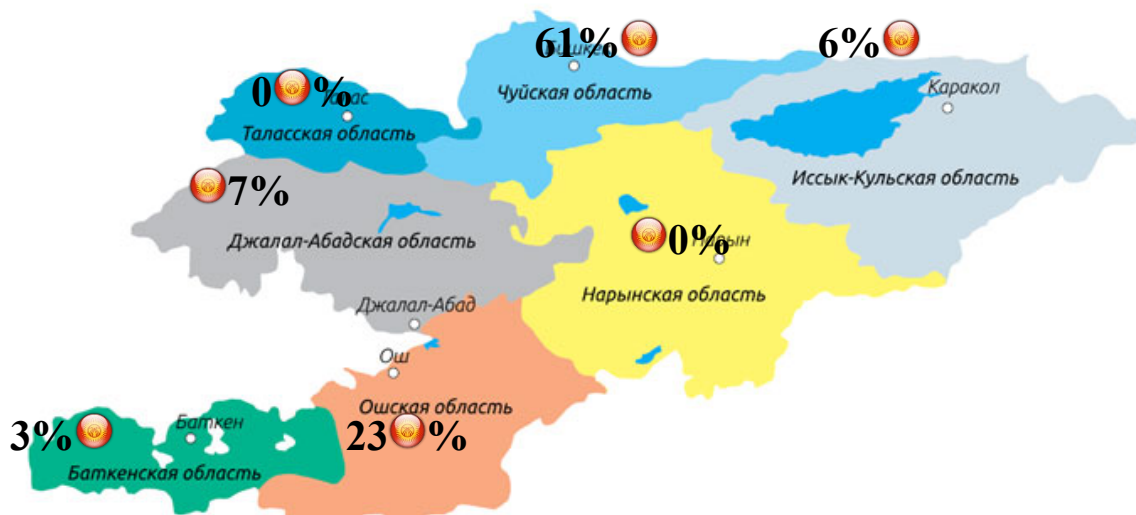
⁴¹ Улуттук борбордун 16.12.2021-жылдагы №06-20/600 каты.

Улуттук борборго арыздар жабык мекемелерде камалган адамдардан, алардын жактоочуларынан, туугандарынан, ошондой эле почта аркылуу келип түшөт. Улуттук борбордун кызматкерлери арыздардын басымдуу бөлүгүн (58%) эркинен ажыратуу жана чектөө жайларына алдын алуучулук максатта баруу учурунда кыйноолордун же катаал мамиленин ыктымалдуу курмандыктарынын өз колунан алышкан.

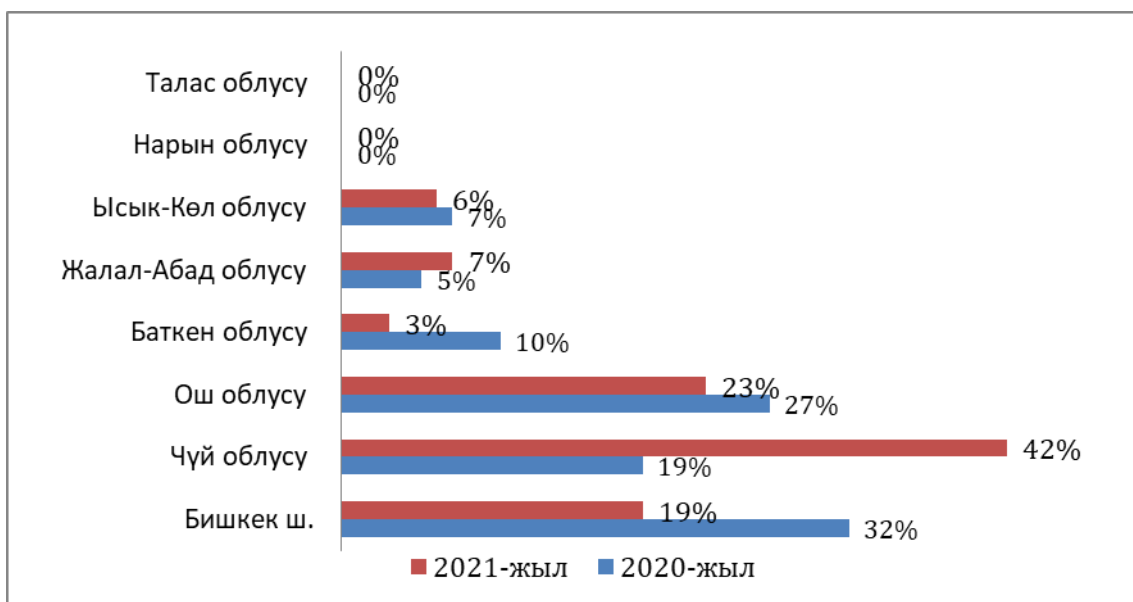
1-сүрөт. Улуттук борборго 2021-жылы келип түшкөн кыйноолор жөнүндөгү арыздардын саны, региондор боюнча

Улуттук борборго 2020 жана 2021-жылдары кыйноолор колдонулгандыгы боюнча келип түшкөн арыздардын санын салыштырып талдоо көрсөткөндөй, **Чүй облусундагы жабык мекемелерде кыйноолор колдонулгандыгы боюнча даттануулардын саны кескин (эки эседен ашык) көбөйгөн.**

Ошол эле учурда Бишкек шаарынын мекемелеринде кыйноолорго даттануулардын саны 13 пайызга, Ош шаарында жана Ош облусунда – 4 пайызга, Баткен облусунда – 7 пайызга азайган. Жалал-Абад жана Ысык-Көл облустарында кыйноолорго даттануулардын саны дээрлик өзгөрүүсүз калган. Талас жана Нарын облустарында эки жыл катары менен кыйноо фактыларына даттануулар болгон эмес.

7-диаграмма. 2020 жана 2021-жылдарда келип түшкөн кыйноолорго даттануулардын санынын катышы, региондор боюнча

Мурдагы жылдардагыдай эле, кайрылгандардын абсолюттук көпчүлүгү (88%) ички иштер органдарынын кызматкерлери тарабынан кыйноого алынгандыктарын айтышкан.

Улуттук коопсуздук органдарынын кызматкерлери тарабынан кыйноолор колдонулгандыгы боюнча үч арыз, Тажикстан Республикасынын аскер кызматкерлери жана күч түзүмдөрү тарабынан кыйноолор боюнча беш арыз келип түшкөн.

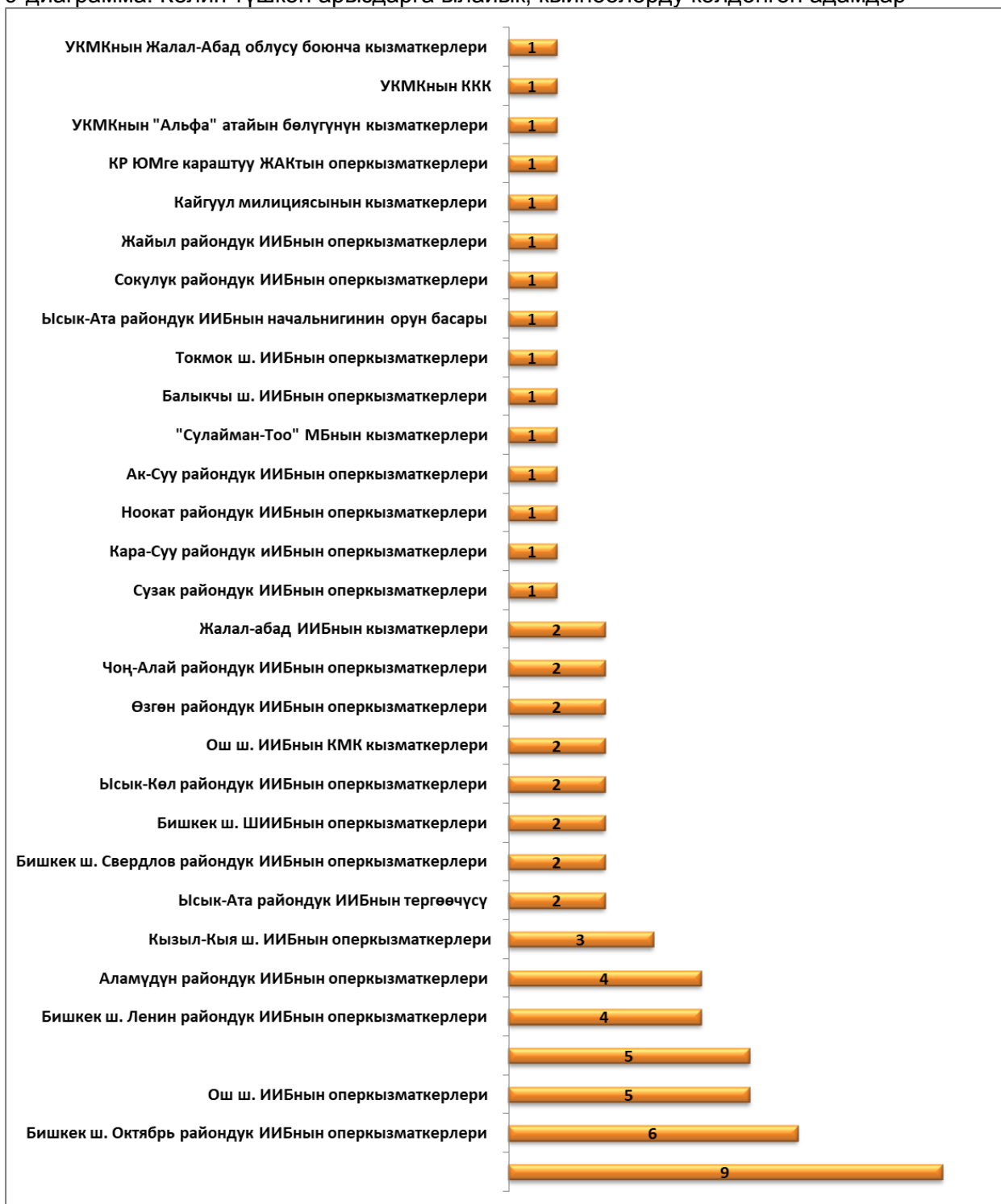
Кыйноолордун эң кеңири тараган ыкмасы болуп колдору, буттары жана ар кандай нерселер менен уруп-согуу аркылуу азап тарттыруу (76%) иш-аракети эсептелинет. Кайрылгандардын 14 пайызы аларды полиэтилен баштык же противогаз менен тумчуктуруу түрүндөгү кыйноого кабылганын айтышкан. Үч арыздануучунун айтымында, милиция кызматкерлери аларга карата психологиялык кысым көрсөтүү ыкмаларын колдонуп, кемсинтип, басынтышкан.

Мажбурлап алкоголь ичимдиктеринен жана баңгизаттан мас болуу абалына дуушар кылуу, төшүнө 70 кг салмактагы штанганы коюу жана дубинка менен таманга чапкылоо, колдорун таңып туруп сууга чөктүрүмүш болуу сыяктуу кыйноолор жөнүндө да кайрылуулар болгон.

8-диаграмма. Кыйноолорду колдонуу ыкмалары

9-диаграмма. Келип түшкөн арыздарга ылайык, кыйноолорду колдонгон адамдар

Улуттук борборго келип түшкөн арыздарды талдоо көрсөткөндөй, кыйноолордун **85 пайызы ички иштер органдарынын ыкчам аракеттенүү кызматкерлери тарабынан жасалат** (келип түшкөн 67 арыздын 57си).

Кыйноолор жөнүндө бардык арыздар сотко чейинки текшерүү жана күнөөлүүлөрдү жоопко тартуу үчүн прокуратура органдарына жөнөтүлгөн.

Арыздарды кароонун жыйынтыгы боюнча:

- ✚ 43 арыз КЖБР АМТте катталган жана бул баяндама даярдалып жаткан учурда КР УКМК органдары тарабынан сотко чейинки өндүрүштүн алкагында тергөө амалдары жүргүзүлүүдө;

- ✚ 17 арыз боюнча сотко чейинки өндүрүш Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 26 жана 27-беренелеринин негизинде токтотулган (иш-аракетинде кылмыштын курамы жок болгондугуна байланыштуу);
- ✚ Беш арыз боюнча текшерүү токтотулган, маалыматтарда кылмыш же администрациялык укук бузуунун белгилери жок болгондугуна байланыштуу иштин материалдары номенклатуралык иштерге киргизилген;
- ✚ Эки арыз туура эмес жазылгандыгына байланыштуу каралган эмес.

Төмөндө Улуттук борбордун 2021-жылдагы практикасынан алынган мисалдар берилген.

(1) И.Дж., Х.Р., Т.М., А.М., Ж.М. иши

29-апрелдин түнүндө, кыргыз-тажик чек арасындагы кагылышуулардын жүрүшүндө Кыргызстандын он жараны Тажикстан Республикасынын аскерлери тарабынан барымтага алынган. Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгы боюнча бардык барымтага алынган адамдар кыргыз тарапка 1-май күнү кечинде өткөрүлүп берилген.

Барымтага алынгандар Тажикстандын аймагында кыйноолорго дуушар болгондугу туурасында маалымат берилгендигине байланыштуу Улуттук борбордун директору Б.Рысбеков жетектеген жумушчу топ түзүлгөн. Баткен облусунун Лейлек районунун Исфана шаарындагы аймактык ооруканасында болгон учурда И.Дж., Х.Р., Т.М., А.М., Ж.М. аттуу жарандар кыйноолорго дуушар болушканы жөнүндө арыз беришкен. Алардын баары, ошондой эле Бишкек шаарындагы БТОИИБда дарыланып жаткан жана алар менен бирге барымтада болгон жаран медициналык кароодон өткөрүлүп, Стамбул протоколунун принциптерине ылайык Кыйноолорду документтештирүү формасы толтурулган.

Бардык материалдар Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына жөнөтүлгөн.

1,2,3-сүрөт. И.Дж. аттуу жарандын денесине келтирилген залалдын изи

4,5,6-сүрөт. Р.Х. аттуу жарандын башындагы жараат жана денесине келтирилген залалдын издери.

7-12-сүрөт. М.Т.аттуу жарандын денесине келтирилген залалдын издери жана жарааттар.

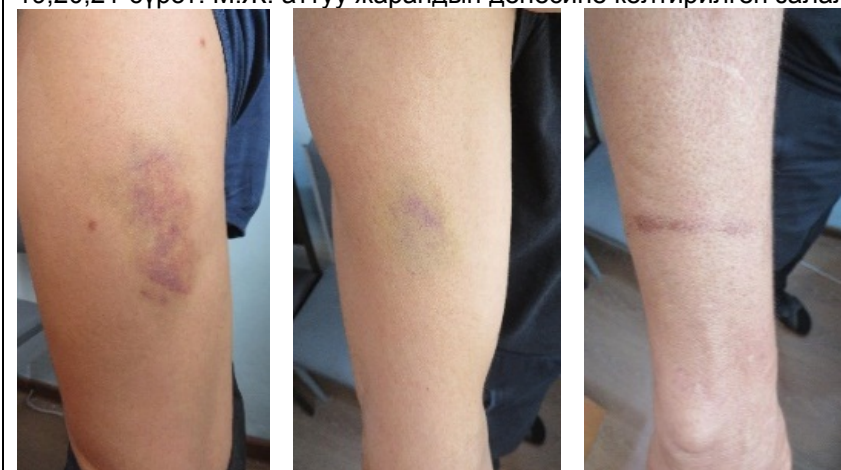
13,14,15-сүрөт. Ж.И. аттуу адамдын денесине келтирилген залалдын издери жана башындагы жараат

16,17,18-сүрөт. М.А. аттуу жарандын денесине келтирилген залалдын издери

19,20,21-сүрөт. М.Ж. аттуу жарандын денесине келтирилген залалдын издери.

22,23,24-сүрөт. А.Ж. аттуу жарандын денесине келтирилген залалдын издери.

(2) Ж.Э. иши

2021-жылдын 11-октябрында Улуттук борборго Өзгөн районунун ИИБсынын кызматкерлеринин мыйзамсыз иш-аракеттерине даттануу менен II топтугу майып, Афганистандагы согуштук иш-аракеттердин катышуучусу, 60 жаштагы Ж.Э кайрылган. Анын сөзүнө караганда, 5-октябрда эртең мененки намаздан кийин мечиттен келе жаткан жеринен участкалык милиционер аны кошунасынын үйүнүн жанынан токтотуп, 85 жаштагы кошунасын белгисиз адамдар сабап кеткендиктен улам каза болуп калгандыгын кабарлаган.

Ошол эле күнү милиционерлер Ж.Э.нин үйүн тинтүүгө алып, бирок эч нерсе табышкан эмес. Андан соң аны РИИБга алып барып, биринчи этаждагы кабинетке киргизишкен. Ал жерден бети-башына ургулап, сөгүп, түшүнүк катты кайра-кайра кайталап жазууга мажбурлашкан. Ж.Э.нин сөзүнө караганда, ал түшүнүк катты 15 жолу көчүрүп жазган.

Ж.Э.нин сөзүнө караганда: «Боор тушума, буттарыма жана башыма уруп-согуп, “кошунамды мен өлтүрдүм деп мойнуңа ал” деп талап кылышты. Анан алардын бирөөсү дубинка менен жыныскап алып келип, сексуалдык зомбулук көрсөтөм деп коркутту. Шымымды шыпырып алышты. Мен полго отуруп алып ыйладым, мунуңарды токтоткулачы деп жалдырадым».

Арыз берүүчүнүн сөзүнө караганда, ыкчам иликтөө кызматынын кызматкерлеринин бири кылмыш ишин токтотуу үчүн Ж.Э.нин үйүнүн дарбазасынын жанында токтоп турган унааны ага тариздеп беришин талап кылган.

Ж.Э.нин арызынан: «Мен унаа баламдыкы экендигин айттым... Бул убакта кабинетке дагы бир милиция кызматкери кирип келди. Ал мас болчу, сөгүнүп-сагынып, оозума арак түкүрө баштады. Мусулман баласы катары бул мен үчүн өтө коркунучтуу болду. Ошентип таң атканга чейин мени мазакташты. 6-октябрда 21.00гө жакын гана мени үйгө кое беришти».

Арыз прокуратурага жөнөтүлдү.

25,26-сүрөт. Ж.Э.нин денесине залал келтирүүнүн издери.

Жашы жете элек Ж.М.дин иши

А.Б. Улуттук борборго даттанып, анын жашы жете элек 2005-жылы төрөлгөн уулу Ж.М. Бишкек шаарынын Свердлов районунун ИИБ кызматкерлери тарабынан кармалып, кыйноого дуушар болгондугун билдирген. Өспүрүм денелеринде күч колдонулган өлүмдүн белгилери болгон жана сөөгү 2021-жылдын 12-майында борбор шаарда табылган эки аялдын өлүмүнө шектелип кармалган.

ЖАКтын №14 Мекемесине караштуу ТИЗОдо Ж.М. менен сүйлөшкөн учурда ал 12-майда Ысык-көл облусунун Ой-Тал айылында Свердлов РИИБнын кызматкерлери тарабынан кармалып, алар аны Чоң-Өрүктү багына алпарып, кылмышты мойнуна алдыруу максатында кыйнашканын айтып берген. Ж.М.дин айтымында, милиционерлер аны кабыргаларына уруп-согуп, башына целлофан баштык кийгизип, тырмагынын алдына ийне сайгылашкан. Андан кийин унаанын багажнигине салып, Бишкекке, Свердлов РИИБнын имаратына алып келишкен.

Кабинетке келгенден кийин милиция кызматкерлери кыйноосун улантышкан, тапанча менен коркутушкан. Ал кылмышты мойнуна алып, көрсөтмө берүүдөн баш тартканда атасына атайылап баңгизат таштап туруп, түрмөгө отургузабыз деп коркутушкан. Ошондон кийин өспүрүм адам өлтүргөндүгүн мойнуна алган, бирок, өз сөзүнө караганда, ал бул кылмышты жасаган эмес.

Арыз прокуратура органдарына жөнөтүлгөн.

КЫЙНООЛОРДУН ИЗДЕРИН МЕДИЦИНАЛЫК ДОКУМЕНТТЕШТИРҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ

2021-жылы Улуттук борбордун кызматкерлери тарабынан тогуз адамга карата кыйноо фактылары боюнча медициналык документтештирүүгө көмөк көрсөтүлгөн.

Жогоруда айтылгандай, 2021-жылдын жаз айларында Улуттук борбордун директору жетектеген жумушчу топ Исфана шаарындагы аймактык ооруканада жана Бишкектеги БТОИИБда дарыланып жаткан, Тажикстан Республикасынын аскер адамдары менен укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабынан туткунга алынып, кыйноого дуушар болгон адамдарга барып жолуккан. КАУБ ишке тарткан эксперт Б.Барыктабасова алты жабырлануучунун денесиндеги кыйноолордун издерин Стамбул протоколунун принциптерине ылайык медициналык документтештирүүнү ишке ашырган.

КР УКМКнын «Альфа» атайын бөлүмүнүн кызматкерлери тарабынан кыйноого алынганын билдирген Д.К. аттуу адамга жана ЖАКтын ТИЗО-3тө камакта отурган эки адамга №033-3у медициналык текшерүүнүн үч формасы толтурулган.

Медициналык текшерүүнүн бардык формалары тийиштүү документтер менен бирге прокуратура органдарына жиберилген.⁴²

Прокуратура органдарынын жоопторуна ылайык, алардын бардыгы иш материалдарына тиркелген.

Текшерүүнүн жыйынтыктары жана кабыл алынган процесстик чечимдер:

⁴² Улуттук борбордун Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратура каты, 14.05.2021-ж., №05-20/191.

1) И.Дж., Х.Р., Т.М., А.М., Ж.М., А.К. аттуу адамдардин иштери боюнча – арыздар КЖБР АМТда КР Жазык кодексинин 143-беренесинин 2-бөлүгүнүн 4-пунктунда каралган кылмыштын белгилери боюнча (кыйноолор) катталып, Баткен облусунун Лейлек районунун прокуратурасына жөнөтүлгөн. Алар боюнча акыркы процесстик чечим кабыл алына элек.⁴³

2) Д.К. аттуу адамдын иши боюнча – КР аскерий прокуратурасынын жообуна караганда, 2021-жылдын 22-декабрында сотко чейинки өндүрүштүн текшерүүсүнүн жыйынтыгында 27-берененин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун (иш-аракетте кылмыштын курамы жок болушу) негизинде ишти токтотуу жөнүндө чечим кабыл алынган.⁴⁴

3) Г.Д. аттуу адамдын иши боюнча – арыз КЖБР АМТда КР Жазык кодексинин 321-беренесинин 1-бөлүгү боюнча катталып, КР УКМКнын тергөө органдары тарабынан иликтөө иштери башталган.⁴⁵

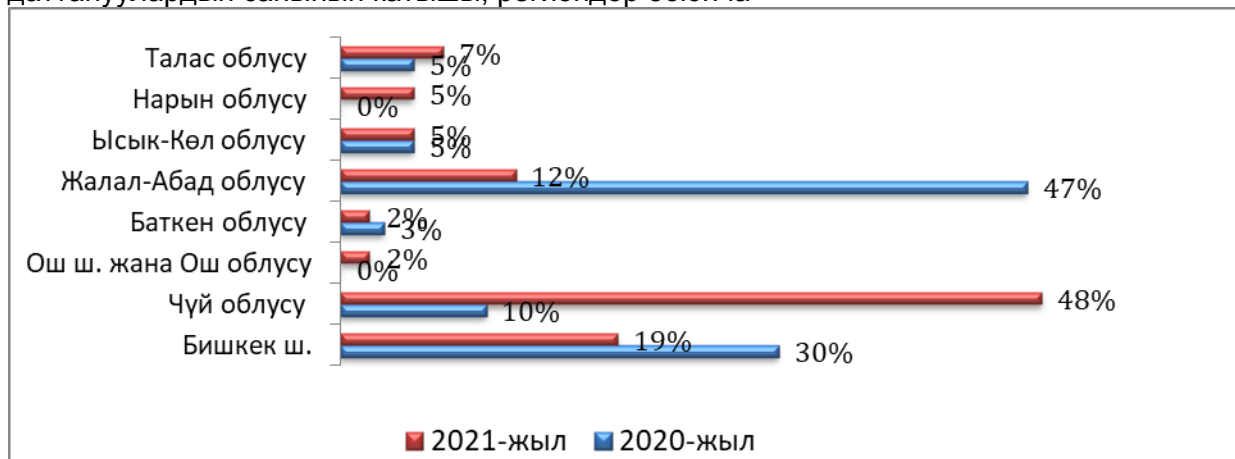
4) А.М. аттуу адамдын иши боюнча – баяндама даярдалып жаткан учурда арыз Каракол шаардык прокуратурасында КР Жазык кодексинин 338-беренеси боюнча иликтөөгө алынган.

В. Катаал мамиле жөнүндө билдирүүлөр

2021-жылы Улуттук борборго катаал мамилеге даттануу менен 42 адам кайрылган. 2020-жылы да ушундай эле сандагы кайрылуу катталган болчу. Анткен менен өлкөнүн ар кайсы аймагында акыркы эки жыл ичинде келип түшкөн арыздардын катышында олуттуу айырмачылык бар.

Алсак, Чүй облусунун жабык мекемелеринде камалган адамдардын катаал мамиле жасалып жаткандыгы жөнүндө билдирүүлөрүнүн саны дээрлик беш эсеге көбөйгөн (47%), ал эми Нарын облусунда – 5 пайызга жогорулаган. Жалал-Абад облусунда, тескерисинче, катаал мамиле туурасындагы билдирүүлөр үчтөн бирге азайган. Бишкек шаары боюнча кабарлардын саны былтыркы жылга салыштырмалуу 11 пайызга азайган. Башка облустар боюнча көрсөткүчтөр өзгөрүүсүз калган.

10-диаграмма. 2020 жана 2021-жылдарда келип түшкөн катаал мамилеге болгон даттануулардын санынын катышы, региондор боюнча

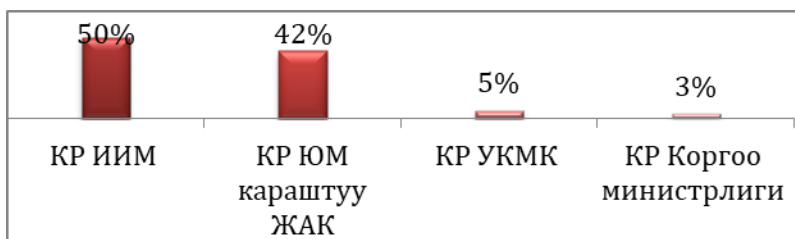
Катаал мамиле жөнүндөгү кабарлардын жарымында Жаза аткаруу кызматынын кызматкерлерине, эки арыз – УКМК кызматкерлерине, бир арыз – Коргоо министрлигинин кызматкерлерине даттанууларды камтыган.

11-диаграмма. 2021-жылы Улуттук борборго келип түшкөн катаал мамиле жөнүндө арыздардын санынын катышы, министрлик жана ведомстволор боюнча

⁴³ Баткен облустук прокуратурасынын жообу, 27.05.2021-ж. №В/1933-21.

⁴⁴ КР Аскер прокуратурасынын жообу, 22.11.2021-ж., №11-2155-21.

⁴⁵ Прокуратуранын жообу, 27.12.2021-ж., №09-01/18.

Катаал мамиле жөнүндө арыздар төмөнкү тараптарга жөнөтүлгөн:

- облустук, райондук жана шаардык прокуратурага - 26,
- жазык-аткаруу тутумунун органдары менен мекемелериндеги мыйзамдуулуктун сакталышына көзөмөл кылуу боюнча прокуратурага - 11,
- КР Аскер прокуратурасына - 2,
- КР Юстиция министрлигине караштуу ЖАКга - 2,
- КР УКМКга - 1.

Катаал мамиле жөнүндө арыздарды кароонун жыйынтыктары:

- ушул баяндама даярдалып жаткан учурда 24 арыз боюнча сотко чейинки өндүрүштүн алкагында текшерүү иш-чаралары өткөрүлгөн;
- текшерүүнүн жыйынтыктары боюнча тогуз арызда көрсөтүлгөн жүйөлөр ырасталган эмес;
- беш арыз боюнча КР ЖПКнын 26-беренесинин (иш-аракетте кылмыштын курамы жоктугуна байланыштуу) негизинде сотко чейинки өндүрүштү токтотуу жөнүндө чечим кабыл алынган;
- арыз берүүчүнүн баш тарткандыгына байланыштуу үч арыз боюнча текшерүү токтотулган;
- бир арыз боюнча прокуратура органдары тарабынан мыйзам бузууну четтетүү жөнүндө көрсөтмө берилген.

Мисал

Жалал-Абаддагы ТИЗО-53кө алдын алуучулук максатта барган учурда беш аял ТИЗОНун кызматкери Ж.М. тарабынан тутумдук мүнөздө басынтуулар жана кемсинтүүлөр жана тийишүүлөр болуп жаткандыгын айтып даттанышкан. Аялдардын бири ал душка жуунганы жатканда эркек кайтаруучулардын көзүнчө чечинүүгө мажбурлашканын айткан.

Жашоо-шарттарын текшерүү учурунда санитардык ченемдер, эт берүүнүн ченеми бузулгандыгы, медицина бөлүгүндө мөөнөтү өтүп кеткен дары-дармек каражаттары болгондугу ж.б. фактылар аныкталган. Соттолгон үч аял Жазык-аткаруу кодексинин 74-беренесинин талаптары бузулуп жатканына карабастан ТИЗОдо камакта отурушкан.

Бардык фактылар боюнча материалдар жаза аткаруу тутумунун органдары менен мекемелеринде мыйзамдуулуктун сакталышына көзөмөл кылуучу прокуратурага жөнөтүлгөн. Антсе да, текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча “эскертүү” сыяктуу гана тартиптик жаза гана чегерилген, бирок мындай жаза Эмгек кодексинде каралган эмес.

С. Камактагы жашоо-шарттын начардыгына даттанган арыздар

2021-жылы Улуттук борборго камактагы жашоо-шарттын канааттандыраарлык эмес экендигине даттануу менен 10 арыз келип түшкөн, алардын ичинен төмөнкү мекемелердеги жашоо-шартка арызданышкан:

- ИИМ – 5,
- Жаза аткаруу кызматы - 2,
- Саламаттык сактоо министрлиги - 3.

Буга чейинки жылдардагы сандарга жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, ИИМдин убактылуу кармоочу жайларында, ЖАКтын ТИЗО менен түзөтүү мекемелеринде камактагылардын гумандуу жашоо-шартка, медициналык жардамдын жеткиликтүү болушуна жана сапаттуу медициналык кызмат көрсөтүлүшүнө болгон укуктары бузулган практика уланууда.

2021-жылдагы кайрылуулардын маңызы:

- медициналык жардамдын сапаты төмөндүгү - 2 арыз;
- оор илдетке кабылгандыгы жана УКУЖда медициналык жардамдын жоктугу;

- камералар муздак, душ иштебейт – 1 арыз;
- кош бойлуу аялдын кургак учук илдетине чалдыккан аял менен бир камерада отурушу - 1 арыз;
- УКЖга тамак-аш берилбеши – 1 арыз;
- жетишсиз өлчөмдөгү сапатсыз тамак-аш - 3 арыз.

Арыздар төмөнкү тараптарга жөнөтүлгөн:

- облустук, шаардык жана райондук прокуратура органдарына – 5,
- Нарын облустук бириктирилген оорукананын жетекчилигине – 3,
- ЖАК органдары менен мекемелеринде мыйзамдуулуктун сакталышына көзөмөл кылуучу прокуратурага - 1,
- сотко -1.

Арыздарды кароонун жыйынтыгында төмөнкүдөй чечимдер кабыл алынган:

- ✚ беш арыз боюнча прокуратура органдары тарабынан мыйзам бузууларды четтетүү жөнүндө көрсөтмө-сунуш берилген;
- ✚ үч арыз боюнча талаптар канааттандырылган;
- ✚ бир арызды текшерүүнүн жыйынтыгында көрсөтүлгөн жүйөлөр ырасталган эмес;
- ✚ баяндаманы даярдоо учурунда бир кароодо турат.

1.4. кыйноолор жөнүндө кылмыш иштери боюнча тергөөнүн жүргүзүлүшүнө талдоо.

Ар бир он фактынын тогузунда ИИОнун ыкчам аракеттенүү кызматкерлери кыйноолорду кылмышты мойнуна алдыруу үчүн колдонушат. Кыйноолорго көбүнчө мүлккө каршы кылмыштар (уурдоо ж.б) үчүн жазык жоопкерчилиги каралган кылмыштарга шектелген адамдар дуушар болушат. Кыйноолордун курмандыктары коопсуз болуунун жана кийинки репрессиялардан корголуунун кепилдиктерине ишенбегендиктен улам даттанууга батынышпайт. Эл аралык укук коргоо уюмдарынын өкүлдөрү ушул фактыны бир нече ирет баса белгилешкен.

Кыйноолорду колдонуунун максаттарына жана кылмыштын субъектилерине байланышкан жагдай БУУнун Кыйноолор боюнча атайын баяндамачысы келип кеткенден кийин да өзгөргөн жок.

2003-жылы Жазык кодексине алгачкы жолу 305-1 "Кыйноо" беренеси киргизилген, анда кыйноону колдонгондугу үчүн 3 жылдан 5 жылга чейин эркинен ажыратуу түрүндөгү жаза каралган, б.а. кылмыш анча оор эмес кылмыштардын категориясына камтылган.

2012-жылы бул беренеге өзгөртүүлөр киргизилип, «кыйноо» түшүнүгү мүмкүн болушунча Кыйноолорго каршы конвенцияга шайкеш келтирилген. Бул кылмышты жасагандыгы үчүн 4 жылдан 15 жылга чейин эркинен ажыратуу жазасы каралган, муну менен кылмыш анча оор эмес категориядан өзгөчө оор кылмыш категориясына которулган.

2019-жылдын 1-январында жаңы Жазык кодекси күчүнө кирген, анда: *“кыйноо - андан же башка адамдан маалымат же кылмышты моюнга алдыруу максатында жасалган кандайдыр бир адамды дене-бойлук же психикалык азаптарга атайлап кириптер кылуу, ал же башка адам жасаган же аны жасады деп шек саналган жосун үчүн аны жазалоого, ошондой эле ар кандай мүнөздөгү басмырлоого негизделген ар кандай себептер боюнча мындай жосун кызмат адамы тарабынан же болбосо анын шыкактоосу же уруксаты боюнча же кандай болбосун башка адам тарабынан анын унчукпаган макулдугу менен жасалган аны же башка адамды коркутуу же белгилүү бир аракеттерди жасоого мажбурлоо”, - деп белгиленген.*

Бул кылмышты жасагандыгы үчүн жазалоонун жогорку чеги 5 жылга төмөндөтүлгөн, эң чоң жаза сот тарабынан мурдагы 15 жылдын ордуна 10 жылга эркинен ажыратуу түрүндө чегерилиши мүмкүн.⁴⁶

Ошол эле учурда «кыйноо» кылмышы «Кызматтык кылмыштар» беренесинен «Инсанга каршы кылмыштар» беренесине которулган. Бул мамлекеттин эң биринчи кезектеги милдети - адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин эң бийик баалуулук катары коргоо экендигине негизделген.

⁴⁶ Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси. 143-берене.

Бул Жазык кодекси кармоо жана алдын ала иликтөө учурунда кыйноодон эркин болуунун негизги кепилдиктерин кыйла күчөттү, ошондой эле кыйноо колдонгондугу үчүн соттолгон адамдарды шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотууга тыюу салды, ошондой эле кыйноо колдонгондугу үчүн жазык жоопкерчилигине тартуунун мөөнөтү эскирбей турган болду.⁴⁷

2016-жылы өткөрүлгөн референдумдун жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциясына бир катар түзөтүүлөр кабыл алынган, алардын биринде кызматтык иштерди иликтөө милдети прокуратура органдарынан улуттук коопсуздук органдарына өткөрүлүп берилиши каралган.⁴⁸ Ошентип, кыйноо фактылары боюнча тергөөнү УКМКнын тергөөчүлөрү жүргүзөт. Бирок прокуратура органдарынын КЖБР АМТда каттоо, ошондой эле кыйноолор боюнча кылмыш иштерин көзөмөлдөө боюнча ыйгарым укуктары бар, алар кийин бул иштерди кайра эле УКМКга өткөрүп бериши керек болот.

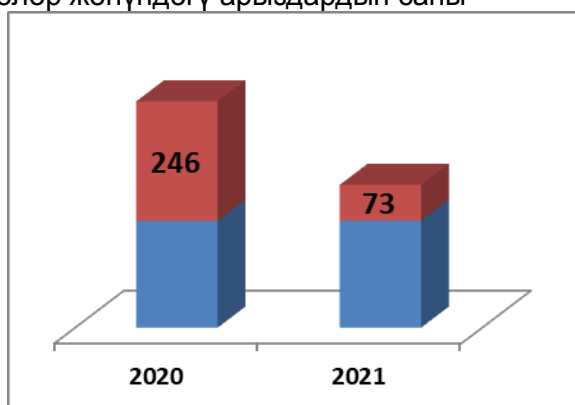
Кыргыз Республикасында жаңы окуялардын негизинде 2021-жылдын 5-майындагы референдумдун жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциясы кабыл алынган, анын 56-беренесинин 4-бөлүгүндө кыйноолорду жана катаал мамилени колдонууга тыюу салган ченем бекитилген.⁴⁹ Анын негизинде жазык-укуктук мыйзамдар да өзгөрүүгө дуушар болду.

Алсак, 2021-жылдын 28-октябрында Жазык кодексинин жаңы редакциясы кабыл алынган, ага ылайык «кыйноо» деген түшүнүк: *“андан же башка адамдан маалымат же кылмышты моюнга алдыруу максатында жасалган кандайдыр бир адамды дене-бойлук же психикалык азаптарга атайлап кириптер кылуу, ал же башка адам жасаган же аны жасады деп шек саналган жосун үчүн аны жазалоого, ошондой эле ар кандай мүнөздөгү басмырлоого негизделген ар кандай себептер боюнча мындай жосун кызмат адамы тарабынан же болбосо анын шыкактоосу же уруксаты боюнча же кандай болбосун башка адам тарабынан анын унчукпаган макулдугу менен жасалган аны же башка адамды коркутуу же белгилүү бир аракеттерди жасоого мажбурлоо”,* - деп белгиленген. Бул кылмышты жасагандыгы үчүн жазалоонун жогорку чеги сот тарабынан он жылдан он эки жылга чейин эркинен ажыратуу түрүндө болушу мүмкүн.

Реформадан кийин 2021-жылы кылмыш ишин козгоо/козгоодон баш тартуу институту кайтарылган. Алсак, колдонуудагы жазык мыйзамдарына ылайык, «Кылмыштардын бирдиктүү реестри» автоматташтырылган маалымат тутумуна (мындан ары – «КБР» АМТ) киргизилген маалыматтардын негизинде катталгандан кийинки 10 күндөн кечиктирбестен кылмыш ишин козгоо же козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алынат.⁵⁰

2020-2021-жылдар аралыгында Башкы прокуратура тарабынан кыйноо фактылары боюнча 319 арыз катталган.

12-диаграмма. 2020 жана 2021-жылдарда Башкы прокуратурага келип түшкөн кыйноолор жөнүндөгү арыздардын саны

⁴⁷ Кыргыз Республикасынын Жазык кодекси. 89-берене.

⁴⁸ 2016-жылдын 28-декабрындагы №218 Кыргыз Республикасынын Мыйзамы.

⁴⁹ 2021-жылдын 5-майындагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы, 56-берене.

⁵⁰ Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси. 153-берене.

Тийиштүү иликтөөнүн жоктугу көйгөйү мурда деле болуп келген. Алсак, Башкы прокуратуранын акыркы жылдардагы статистикасын талдоо 90 пайыздан ашуун учурда кыйноолор жөнүндө арыздар боюнча кылмыш ишин козгоодон баш тартуу тууралуу токтомдор кабыл алынгандыгын көрсөткөн.

6-таблица. Кыйноолор жөнүндө арыздардын саны жана кылмыш ишин козгоодон баш тарткан учурларга болгон катышы жаңы Жазык кодекси күчүнө киргенге чейин жана андан кийин.⁵¹

2019-жылдагы Жазык кодекси		
Жылдар	Кыйноолор жөнүндө КЖБРде катталган кабарлардын саны	Өндүрүштөн кыскартылганы
2020-жыл	246	129 (52%)
2021-жыл	73	51 (70%)

2021-жылы прокуратура органдары тарабынан кыйноолор жөнүндө 73 билдирүү катталган, алар боюнча козголгон иштердин жарымынан көбү (70%) токтотулган. Алардын ичинен:

- үч кылмыш иши башка беренелерге кайра квалификацияланган,
- бир кылмыш иши сотко жөнөтүлгөн,
- тогуз кылмыш иши боюнча иш-аракетте кылмыштын курамы жок болгондугуна байланыштуу кылмыш ишин козгоодон баш тартылган.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы:

токтотулганы – 4;

КЖБРдеги башка иш менен бириктирилгени (негизги иш сотко жөнөтүлгөн) – 1.

Кыргыз Республикасынын УКМК:

токтотулганы – 48;

өндүрүштө – 8;

токтото туруу маселесин изилдөө үчүн прокуратурага жөнөтүлгөнү – 9.

Бишкек гарнизонунун аскерий прокуратурасы:

токтотулганы – 1.

ИИМ:

токтотулганы – 1.

Башкы прокуратуранын маалыматы боюнча, 2021-жылдын 12 ай аралыгында сот органдары жаңы Жазык кодексинин 137-беренеси боюнча кылмыш иштерин караган эмес.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун маалыматы боюнча, 2018-2021-жылдар аралыгында биринчи инстанциядагы соттор тарабынан кыйноолорго байланышкан үч кылмыш иши жана кыйноолордун курмандыгына келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтурууга байланышкан бир жарандык иш каралган.

Алынган жоопко ылайык, алар боюнча соттук практиканы жалпылоо өткөрүлгөн эмес.⁵²

БУУнун Кыйноолорго каршы комитети Кыргызстандын 2021-жылдагы Үчүнчү мезгилдүү баяндамасын карап чыгып, төмөндөгүлөргө байланыштуу тынчсыздануусун билдирди:

- эркинен ажыратылган адамдарга, өзгөчө милициянын камагында (укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабынан) болгондо көп сандаган кыйноолор колдонулуп, катаал мамиле жасалгандыгы жөнүндө маалыматтарга;

- **мындай мекемелер боюнча жүргүзүлгөн кылмыш иликтөө иштеринин үлүшү келип түшкөн даттануулардын санына салыштырмалуу өтө аз экендигине, ошондой эле мамлекеттик кызмат адамдары жоопкерчиликке тартылып, соттолгон жана түрмөгө камоого өкүм кылынган иштердин саны өтө аз экендигине;**

- практикада кыйноолордон жана катаал мамиледен келтирилген зыяндын ордун толтуруу механизми жок экендигине.⁵³

⁵¹ Маалымат Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы тарабынан 11.02. 2022-жылы берилген.

⁵² Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 24.01.2022-жылдагы №01-22/137 каты

⁵³ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин эскертмелеринин 5-пункту, 2022-жыл.

1.5. Улуттук борбордун колдонуудагы мыйзамдарга жана мыйзам долбоорлоруна өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча сунуштары

Улуттук борбор жөнүндөгү Мыйзамдын 7-беренесинин 1-бөлүгүнүн 11-пунктуна ылайык, КАУБ кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алуу жаатындагы колдонуудагы мыйзамдарга же мыйзам долбоорлоруна тийиштүү сунуштар менен эскертмелерди берип турат.

2021-жылдын 12-июлунда Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин эки комитетинин – Укук тартиби, кылмыштуулук менен күрөшүү жана коррупцияга каршы аракеттенүү комитети менен Конституциялык, мамлекеттик түзүлүш, сот-укуктук маселелр жана КР ЖК Регламенти комитетинин төрагаларына Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы тарабынан демилгеленген “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексинин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин, Кыргыз Республикасынын башкаруу тартибине каршы укук бузуулар жөнүндө кодексинин жаңы редакциясы жөнүндө”, ошондой эле “Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексине өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө” Мыйзам долбооруна сунуштарды киргизүү жөнүндө кат жолдогон.

Демилгелер жогоруда аталган мыйзамдарга жана кодекстерге Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук келтирүү жана кийлигишүү үчүн 2019-жылы алып салынган жоопкерчиликти кайра киргизүүгө байланыштуу болгон. Андан тышкары, КР Жазык-процесстик кодексин “Негизги түшүнүктөрдүн аныктамалары”, “Күбөлөр”, “Шектүүнүн укуктары менен милдеттери”, “Аларга карата кылмыш иштери боюнча өндүрүштүн өзгөчө тартиби колдонулган адамдардын категориялары”, “Кызмат адамдарынын өзүнчө категориясын кылмыш жоопкерчилигине тартуунун тартиби”, “Кармоо, жеке тинтүүгө алуу” беренелерин толуктоо боюнча сунуштар камтылган.

Улуттук борбор жогоруда белгиленген мамлекеттик органдарга жогоруда сөз болгон беренелерге өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн зарылдыгын негиздөө менен жазуу жүзүндөгү сунуштарды жөнөткөндүгүнө, ошондой эле Жогорку Кеңештин отурумдарында жаңы кодекстерди талкуулоо учурунда бул сунуштарды эки ирет киргизгендигине карабастан, алардын бири да эске алынган эмес.

1.6 Улуттук борбордун 2021-жылдагы маалыматтык-агартуучулук ишмердиги

Улуттук борбордун ишмердигинин маанилүү багыттарынын бири болуп маалыматтык-агартуучулук ишмердик эсептелинет. Каржы ресурстарынын жетишсиздигине, пиар-адистин жоктугуна жана штаттык санынын чектелгендигине байланыштуу Улуттук борбор бул багыттагы айрым иш-чараларды гана жүзөгө ашырууга жетишүүдө.

2021-жылы Улуттук борбор тарабынан төмөнкүдөй иш-чаралар өткөрүлгөн:

- кереге кеңештер – 3,
- радио жана телевидение аркылуу чыгып сүйлөөлөр – 17,
- тренингдер жана семинарлар – 5,
- лекциялар – 41,
- жумушчу жолугушуулар – 13,
- дебаттар – 1.

ЖМКда 27 макала жарыяланган.⁵⁴

Маанилүү иш-чараларды өткөрүүгө эл аралык жана жергиликтүү өнөктөштүк уюмдар – ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсеси, Эл аралык Түрмө Реформасынын Кыргызстандагы Өкүлчүлүгү (PRI), БУУнун Адам укуктары боюнча Жогорку Комиссарынын башкармалыгы, «Сорос-Кыргызстан» Фонду чоң колдоо көрсөтүштү.

Иш-чаралардын басымдуу бөлүгү «Коомдук кызыкчылыктарды коргоо борбору», «Азаттык үнү», «Адилеттүүлүк», «Кылым Шамы», «Бир Дүйнө-Кыргызстан», «ARTICLE-9»

⁵⁴ Кененирээк маалымат Улуттук борбордун расмий веб-сайтында берилген – www.npm.kg.

жазык сот өндүрүшүндө адам укуктарын коргоо боюнча БӨУ түйүнү сыяктуу жана башка коомдук уюмдар менен кызматташтыкта өткөрүлдү.

2021-жылдын 12-октябрында «Damas» мейманканасынын конференциялар залында «Сорос-Кыргызстан» Фондунун көмөгү менен Улуттук борбордун Координациялык кеңешинин кеңейтилген отуруму болуп өттү. Отурумдун максаты – Саламаттык сактоо министрлигинин КАУБдун “Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо министрлигинин психиатриялык стационарларынын бейтаптарынын укуктарынын сакталышы жана COVID-19 эпидемиясы учурундагы инфекциялык коопсуздук” аттуу атайын иликтөөсүнүн жыйынтыктары боюнча сунуштамаларынын аткарылышы жөнүндө маалыматын угуу болду.

Координациялык кеңештин Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 11-беренесинин 1-бөлүгүнүн 5-пунктунун негизинде мамлекеттик органдардын жетекчилеринин Улуттук борбордун сунуштамаларын ишке ашыруу тууралуу маалыматын угуу боюнча мындай форматтагы иши КАУБдун тажрыйбасында алгачкы ирет колдонулду.⁵⁵ Мындан ары Улуттук борбордун Координациялык кеңешинин мындай отурумдарын такай негизде жана кеңейтилген форматта өткөрүп туруу пландалууда.

Иш-чарага КР Жогорку Кеңешинин депутаты А.Кодуранова, саламаттык сактоо министринин орун басары Ж.Рахматулаев, республиканын бардык психиатриялык стационарларынын жетекчилери, министрликтер менен ведомстволордун кызматкерлери, эл аралык уюмдар менен жарандык сектордун өкүлдөрү катышты.

Сүрөт 27-30: КР КАУБдун Координациялык кеңешинин кеңейтилген отуруму. Бишкек ш., 2021-жылдын 12-октябры

24-ноябрда “Рамада” мейманканасынын конференц-залында ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин колдоосу менен Улуттук борбордун “Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу ЖАК тергөө изоляторлорунда камакта отурган аялдардын укуктарынын сакталышы” аттуу атайын изилдөөсүнүн жыйынтыктарын жана сунуштамаларын презентациялоо боюнча кереге кеңеш болуп өттү. Изилдөө “Азаттык үнү” КФ менен кызматташтыкта жүргүзүлүп, “Бангкок принциптери” кабыл алынгандыгынын 10 жылдыгынын урматына арналган.

⁵⁵ Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 11-беренеси «Координациялык кеңештин ыйгарым укуктары», 1-бөлүк, 5-пункт: «Координациялык кеңеш өзүнүн отурумдарында мамлекеттик органдардын жетекчилеринин анын кайрылуулары менен сунуштамаларына ылайык көрүлгөн чаралар жөнүндө маалыматын угат».

Сүрөт 31,32: Улуттук борбордун кереге кеңеши. Бишкек шаары, 2021-жылдын 24-ноябры

10-ноябрда Улуттук кеңештин Адам укуктарынын эл аралык күнүнө арналган “Кыйноолорго каршы бир ай” кампаниясы ишин баштаган. Кампаниянын алкагында өлкөнүн мектептеринде жана жогорку окуу жайларында бир катар лекциялар окулуп, аскер адамдары менен жолугушуулар өткөрүлүп, ошондой эле ЖМКда калктын кыйноолордон эркин болуу укугу жана Улуттук борбордун ишмердиги жөнүндө маалымдуулугун арттырууга багытталган материалдар жарыяланган.

Ушул кампаниянын алкагында Улуттук борбор 2021-жылдын 9-декабрында Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик башкаруу академиясынын конференц-залында ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин, БУУ АУЖКБнын жана Кыргызстандагы Кыйноолорго каршы коалициянын колдоосу менен борбор шаардын жогорку окуу жайларынын юридикалык факультеттеринин студенттеринин арасында дебат өткөргөн.

Иш-чарага 40 адам катышкан. Дебаттын жеңүүчүлөрүнө сый белектер тапшырылган (баштыктар, термокружжалар).

Сүрөт 33,34: Улуттук борбор уюштурган студенттик дебаттар. Бишкек ш., 2021-жылдын 9-декабры

II БӨЛҮК. ЭРКИНЕН АЖЫРАТУУ ЖАНА ЧЕКТӨӨ ЖАЙЛАРЫНДАГЫ ЖАШОО-ШАРТКА БАЯНДАМА

БУУнун Кыйноолорго каршы комитети Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 29-ноябрындагы Үчүнчү мезгилдүү баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча Кыргызстандагы камактагылардын жашоо-шартын “өтө жаман” деп белгиледи жана мурдагыдай эле төмөнкүлөр тынчсызданууну жаратып жаткандыгын билдирди:

- 3.1. камак жайларындагы адекваттуу эмес жана жан кейиткен жашоо-шарттар, аларда адамдардын өтө көп экендиги жөнүндө билдирүүлөр;
- 3.2. аялдар үчүн камак жайларындагы жашоо-шарттардын өтө начардыгы жана кармалган аялдарга, анын ичинде кош бойлуу жана балдары бар аялдарга тийиштүү медициналык жардамдын жоктугу;
- 3.3. психиатриялык ооруканалардагы, социалдык жардам үйлөрүндөгү, ошондой эле жатак тибиндеги балдар мекемелериндеги жашоо-шарттын начардыгы.⁵⁶

Комитет Кыргызстанды төмөнкүлөрдү аткарууга чакырды:

⁵⁶ БУУнун Кыйноолорго каршы Эскертмелеринин 3-пункту, 2022-жыл.

а) камакта кармоонун шарттарын жакшыртуу жана пенитенциардык мекемелерде адамдардын толуп кетишин азайтуу, анын ичинде түрмөгө камоого байланышпаган чараларды колдонуу жолу менен азайтуу боюнча иш-аракеттерди активдештирүү буга байланыштуу Комитет мүчө мамлекеттин көңүлүн БУУнун Камактагы адамдарга мамиле кылуунун минималдуу стандарттарына («Нельсон Манделанын эрежелери»), түрмөгө камоого байланышпаган чараларга карата БУУнун Минималдуу стандарттык эрежелерине («Токио эрежелери») жана БУУнун камактагы аялдарга мамиле кылуу жана укук бузган аялдар үчүн эркинен ажыратууга байланышпаган чаралар боюнча эрежелерине («Бангкок эрежелери») бурат, жана катышуучу мамлекетке кармалган адамдар үчүн адекваттуу материалдык жана гигиеналык шарттарды, анын ичинде төмөнкүлөрдү камсыздоону сунуштайт:

- жетиштүү табигый жана жасалма жарыктандыруу;
- адекваттуу канализация тутуму жана санитардык жабдуулар, анын ичинде ажатканалар жана душ;
- жылытылган камералар;
- жетиштүү вентиляция;
- жетиштүү жана сапаттуу тамак-аш, төшөнчү-жууркандар, жеке гигиена буюмдары;
- таза абада сейилдөө;
- үй-бүлөсү келип турушу;

б) бардык эркинен ажыратуу жайларында жетиштүү сандагы дарыгерлер менен психиатрлардын болушун камсыздоо;

с) аялдар камалган жайларда тийиштүү шарттардын жана жетиштүү сандагы аял кызматкерлердин болушун камсыздоо;

д) психиатриялык ооруканалардагы, социалдык жардам көрсөтүү үйлөрүндөгү жана балдар мекемелериндеги шарттарды жакшыртуу.⁵⁷

Мамлекет жабык мекемелердеги жашоо-шартты жакшыртууга тыкыр көңүл буруп, жетиштүү каржылоого тийиш. Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын көпчүлүк имараттары менен курулмалары 50 жылдан ашуун жыл мурда ишке киргизилген. Мисалы, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу ЖАКтын тергөө изоляторлорунун (Бишкек шаарындагы ТИЗО-1, Ош шаарындагы ТИЗО-5, Каракол шаарындагы ТИЗО-3-4, Нарын шаарындагы ТИЗО-4) XIX кылымдын аягында жана XX кылымдын башында, 60-120 жыл илгери курулган имараттары менен курулмалары өтө эскирип кеткени чоң көйгөй болуп саналат.

Улуттук борбор менен башка укук коргоочу уюмдардын баяндамаларында бул фактылар бир нече ирет белгиленген, анткени бул мекемелердеги жайлардын техникалык абалы камактагылардын саламаттыгына жана алардын жашоо-шартына, ошондой эле кызматкерлердин иш шарттарына тескери таасирин тийгизүүдө. Айрым имараттар аларда камалган жана иштеген адамдардын өмүрүнө коркунуч туудуруп турат.

Өкмөттүн деңгээлинде жаңы имараттарды куруу жана айрым мекемелерди (анын ичинде ТИЗО-1ди Бишкек шаарынын чегинен тышкары көчүрүү) жөнүндө бир нече жолу маселе көтөрүлгөнү менен бул багыттагы иштин ыргагы өтө жай болууда.

Андан тышкары, имараттар менен курулмалардын техникалык абалын (пайдубал, дубалдар, чатыр, аянттын санитардык ченемдери, терезелердин, камералардын көлөмү ж.б.) тийиштүү жааттагы эксперттерди катыштыруу менен комиссиялык негизде изилдөөнүн зарылдыгы да бир нече ирет белгиленген.

Республикалык бюджеттен жетишсиз каржылоо айрым мекемелерди такай негизде ремонттон өткөрүп турууга мүмкүндүк бербейт, ал эми жогоруда сөз болгон 100 жылдык тарыхы бар имараттар эчак түрттүрүлүп, ордуна эл аралык стандарттарга төп келген жаңы заманбап жабык мекемелер курулууга тийиш.

Мекемелердеги коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдүн абалын экспертизадан өткөрүү (ичүүчү суунун, суу менен камсыздоо, жылытуу, аба алмашуу жана канализация тутумунун болушу), ошондой эле жер үстүндөгү жана алдындагы сууларды тийиштүү нукка буруу тутумунун болушу өзүнчө көңүл бурууну талап кылат. Аба алмашуу тутумунун

⁵⁷ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин Эскертмелеринин 8-пункту, 2022-жыл.

жоктугу же начар иштеши имараттарда нымдуулук жогорку деңгээлде болуп, көгөрүп кетүүгө, дубалдарда жаракалардын жаралышына жана талкаланышына алып келет.

Мурдагыдай эле Талас, Баткен жана Жалал-Абад облустарында тергөө изоляторлорунун жоктугуна байланышкан көйгөй чечиле элек, бул болсо аталган облустардагы убактылуу кармоочу жайларга кошумча жүк жаралышын жана камакта кармоо мөөнөттөрүнүн бузулушун шарттайт.

Алсак, Улуттук борбор менен бейөкмөт уюмдар сот баш коргоо чарасы катары камакка алуу жөнүндө чечим чыгаргандан кийин деле адамдарды мыйзамсыз түрдө УКЖда кармаган учурларды тутумдук мүнөздө аныктап келүүдө⁵⁸.

УКЖ администрациясынын бул адамдарды этап менен жөнөтүү адамдык же материалдык ресурстардын (кайтаруучулар, атайын транспорт, КММ ж.б.) жоктугунан улам ишке ашпай жаткандыгы тууралуу жүйөсү камактагы айыпталуучулардын укуктарын одоно бузгандык болгон мындай мыйзам бузууларды актай албайт.

Бардык жогоруда белгиленген фактылар боюнча Улуттук борбор жергиликтүү прокуратура органдарына актыларды жөнөтүп, алар КАУБдун мыйзам бузулгандыгы тууралуу жүйөлөрүнүн негиздүү экендигин мойнуна алып, мындай мыйзам бузууларга жол бербөө жөнүндө прокурордук реакция кылуу актыларын чыгарышкан.

Улуттук борбор буга чейинки баяндамаларында, ошондой эле тематикалык баяндамаларында да дагы бир көйгөйдү – ТИЗОдо сот аларга карата медициналык мүнөздөгү мажбурлоочу чараларды көрүү (адистешкен медициналык мекемеде мажбурлап дарылоо) жөнүндө токтом кабыл алган кылмыш жасаган психикалык жактан оорулуу адамдарды кармоо көйгөйүн чечүүнүн маанилүүлүгүн белгилеген. КАУБдун буга чейинки бардык сунуштамаларына карабастан, көйгөй дагы деле чечиле элек.

Алсак, 2022-жылдын январь айына карата Ош шаарындагы ТИЗО-5те сот аларга карата Жалал-Абад облусунун Кызыл-Жар республикалык психиатриялык ооруканасында мажбурлап дарылоо жөнүндө токтом чыгарган 11 психикалык жактан оорулуу адам кармалып турган. Мында өзгөчө белгилеп кое турган жагдай – бардык психикалык жактан жабыркаган камактагы адамдар бир нече ай бою (экөөсү - 8 ай бою) ТИЗОнун шартында эч кандай адистешкен дарылануудан өтүшкөн эмес, бул болсо алардын саламаттыгы начарлоосуна алып келүүдө.⁵⁹

- 1) К.А., 1989-жылы туулган. Нарын облустук сотунун 17.06.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 2) А. уулу М., 1996-жылы туулган. Бишкек шаардык сотунун 12.07.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 3) К. К., 1974-жылы туулган. Ысык-Көл облустук сотунун 21.09.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 4) К. А., 1982-жылы туулган. Нарын облустук сотунун 7.09.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 5) А.К., 1982-жылы туулган. Бишкек шаардык сотунун 07.12.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 6) Н.Э., 2002-жылы туулган. Сокулук райондук сотунун 02.09.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 7) Г.А., 1995-жылы туулган. Ош облустук сотунун 26.11.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 8) Х.Т., 1981-жылы туулган. Ленин райондук сотунун 11.06.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 9) К.Т., 1988-жылы туулган. Биринчи май райондук сотунун 12.11.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.
- 10) С. А., 1987-жылы туулган. Өзгөн райондук сотунун 05.08.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.

⁵⁸ Мыйзамдарга ылайык, УКЖ кылмыштарды жасоого шектелип кармалган адамдарды камакта кармоого арналган. Айрым гана учурларда айыпталуучулар УКЖда тергөө иштерин жүргүзүү үчүн кармалышы мүмкүн, эгер алардын иштери ТИЗО жайгашкан калктуу конуштардын чегинен тышкары жайгашкан сотто каралса, ошондо да бир ай ичинде он күндөн ашпаган мөөнөткө гана кармалса болот.

⁵⁹ Улуттук борбордун Ош шаары жана Ош облусу боюнча аймактык өкүлчүлүгүнүн жетекчисинин интервьюсү, караңыз: <https://www.youtube.com/watch?v=iyogeXifkcg>.

11) М. Ш., 1970-жылы туулган. Тажикстан Республикасынын жараны. Ош шаардык сотунун 05.08.2021-жылдагы Кызыл-Жар кыштагындагы РПОдо мажбурлап дарылоо жөнүндөгү токтому.

Ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларындагы шарттарга байланышкан маселе боюнча Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын ИИМ жетекчилиги, ИИОнун аймактык бөлүктөрүнүн жетекчилери тарабынан ИИО УКЖда камалган адамдардын жашоо-шартын жакшыртуу боюнча өз күчү жана каражаттары менен, же болбосо эл аралык уюмдардын каражаттарын тартуу аркылуу тийиштүү чаралар көрүлбөй жаткандыгын белгилейт.

Эл аралык органдардын жана Улуттук борбордун Бишкек шаарынын ШИИБ УКЖны жана ИИМ ТИИБ УКЖны колдонууга ылайыксыз катары жабуу туурасындагы сунуштамалары даде аткарылган жок.

ИИО УКЖ жайгашкан жайлар Курулуш ченемдери менен эржжелерине (КЧжЭ) жана санитардык ченемдер менен эрежелерге (СЧжЭ) жооп бербейт. Кыргыз Республикасында иштеп жаткан ички иштер органдарынын 46 убактылуу кармоочу жайынын көпчүлүгү жарым кылым мурда курулган. ИИО УКЖнын 15 пайызы шаардык жана райондук ИИБнын жертөлөсүндө, ал эми 22 пайызы – жарым-жартылай жертөлө жайларында жайгашкан.

ИИО УКЖнын мындай жерлерде жайгашуусу көпчүлүк учурда камакта кармоонун эл аралык стандарттарына жооп бербеген, мисалы, ным, сыз, табигый жарык жана аба алмашуу тутуму жок жашоо-шарттын себепчиси болуп калууда.

УКЖдагы санитардык-эпидемиологиялык абал начар, ИИОнун УКЖдагы санитардык ченемдердин сакталышына тийиштүү деңгээлде көзөмөл кылынбайт, ал эми айрым УКЖда, баруулардын жыйынтыгына таянсак, таптакыр эле көзөмөл жасалбайт. Көпчүлүк учурда мындай жагдай тийиштүү каржылоонун жоктугу менен түшүндүрүлөт.

Төмөндө бир катар жабык мекемелердеги өтө начар шарттардын мисалдары келтирилген.

Өмүр бою эркинен ажыратууга соттолгон адамдарды камакта кармоо шарттары

№21 мекеме ЖАК (ТИЗО-1)

Улуттук борбор буга чейин эле өмүр бою эркинен ажыратууга соттолгон (ӨЭА) адамдарды ТИЗО-1де камакта кармоонун адамгерчиликсиз шарттарын бир нече жолу белгилеп келген. Камактагылардын бул категориясы үчүн 16 эки орундуу камера каралган. Ал жакка барган учурда 34 адам камакта болгон.

Камералардын жалпы аянты 4,37 кв.м (3,80x1,15 м) түзөт. Табигый жарык менен таза аба жок, анткени терезелердин артында кыштан тургузулган дубал тосуп калган.

Керебеттердин туурасы 40 см. Полго бекитилген стол менен сантүйүндүн ортосундагы аралык 0,5 м, бул диний жөрөлгөлөрдү жасоого (намаз окууга) мүмкүндүк бербейт.

Соттолгондордун сөзүнө караганда, мурда бул камералар өлүм жазасына өкүм кылынгандарды убактылуу кармоо үчүн пайдаланылып келген. Антсе да айрым адамдардын бул жерде отурганына 20 жылдан ашкан.

Сүрөт 35: ӨЭА үчүн камералардын терезелерин жанындагы имараттын дубалы тосуп калган.

Сүрөт 36. ӨЭА соттолгондор үчүн камера

№3 мекеме ЖАК (ТК-3)

Мекеме катаал режимде камакта кармоого соттолгон адамдарга арналган. Мекеме 1000 адамга чейин батыра алат. Өмүр бою эркинен ажыратууга өкүм кылынган адамдар үчүн өзүнчө бөлүнгөн тилке бар.

Тийиштүү ченемдерди бузуу менен камералардагы керебеттер бири-бирине өтө жакын жайгашкан. Сактоого ылайыкталган жер жок болгондуктан, буюм-тайымдар керебеттерге эле илинип коюлат.

Сүрөт 37, 38: ӨЭА соттолгондор үчүн уктоочу жайлар

1) ЖАК тергөө изоляторлорундагы аялдарды камакта кармоо шарттары

Тергөө изоляторлорунда аялдардын өз убагында жана сапаттуу медициналык жардам алууга, үй-бүлөсү жана балдары менен жолугууга болгон укуктары бузулган бир катар учурлар аныкталган. Аялдарды башка жактарга алып барганда эркектер менен бирге бир унаага салып алып барышат, мында аларды кайтаруучулар да эркектер болушат.

Жалал-Абад шаарындагы ТИЗО-3тө санитардык-гигиеналык ченемдердин сакталбагандыгы, тамак-аш толук кандуу эместиги, дары-дармектер толук эмес көлөмдө берилгендиги, бир камерага берилген самындын саны жетишсиздиги, камактагылардын жеке буюмдарын жууп-тазалоо үчүн шарттардын жок экендиги аныкталган. Мекемеде камакта отурган аялдар улуттук борборго жазуу жүзүндөгү арыз менен кайрылып, кызматкерлердин мамилеси өтө орой экендигин, бир кызматкер аял дайыма тийише тургандыгын, душ бөлмөсүндө мекеменин эркек кызматкерлеринин көзүнчө чечинүүгө мажбурлоо болгондугун, мунун баары алардын ар-намысын басынткан мамиле экендигин айтышкан. Бул материал ЖМКга арыз жазуучулардын аты-жөнүн айтпастан жарыялангандан кийин Жазык аткаруу кызматынын кызматкерлери тарабынан жергиликтүү телевидениенин журналисттерин ишке тартуу менен видеоролик даярдалып, анда камактагы аял ТИЗО кызматкерлери аларга жаман мамиле жасагандыгы жөнүндө маалыматты төгүндөгөн. Ошондой эле роликте Улуттук борбор жалган маалымат тараткандыгы белгиленген.

Бул фактыны камактагылар менен жалпы коомчулуктун Улуттук борборго болгон ишенимин жокко чыгаруу максатында ЖАК тарабынан КАУБдун дээрлик он жылдык ишмердигин жаманатты кылууга жасалган аракет катары бааласа болот. Мында **Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын улуттук алдын алуу механизми (УАМ)** катары мандатка ээ болгон мамлекеттик орган болуу менен эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында камакта отурган адамдардын билдирүүлөрүнө, ошондой эле КАУБдун кызматкерлери жабык мекемелерге алдын алуучулук максатта барган учурда алар тарабынан түздөн-түз аныкталган фактыларга таянуу менен гана жалаң объективдүү, анык маалыматтарды гана колдонуп, мамлекеттик органдар менен коомчулукка бере тургандыгын баса белгилейт.

Камакта кармоо шарттары жөнүндө мындай маалымат КАУБ тарабынан “Голос свободы” (“Азаттык үнү”) КФ менен биргеликте 2021-жылы өткөрүлгөн “Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматынын мекемелеринде камакта отурган аялдардын укуктары сакталышы” аттуу атайын изилдөөсүндө камтылган.

Сүрөт 39, 40: камера менен санузелдин жалпы көрүнүшү

2) №25 мекеме Ош ш. ЖАК (ТИЗО-5)

Жогоруда белгиленгендей жана КАУБдун буга чейинки бардык баяндамаларында көрсөтүлгөндөй, ТИЗО-5 имараты өлкөдөгү эң эски имараттардын бири болуп саналат. Имарат өтө начар абалда жана аны бузуп туруп заманбап талаптарга жооп берген жаңы ТИЗО курулушун талап кылат.

Камералардын дубалдары жарылган, айрым жерлери чөгүп, сыйрылып, талкаланып калган, сырткы дубалдарынын шыбагы менен архитектуралык бөлүктөрү урап калуу коркунучунда турат. Камералар өтө сыз, ным.

Сүрөт 41, 42: ТИЗО-5теги камералардын абалы

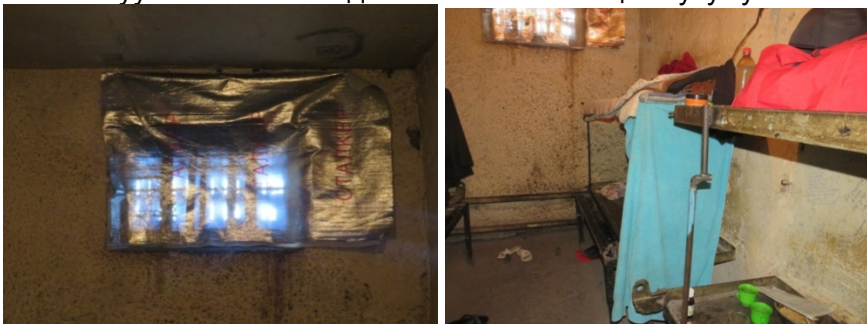

Сүрөт 43, 44. СИЗО-5тин имаратынын дубалы менен тосмонун абалы

3) ЖАК №16 мекемеси (ТК-16)

ТИЗО, КТЖ, СКЖ камералары жайгашкан жерлер авариялык абалда турат. Негизги дубалдардан жана алар жайгашкан өтө эски имараттын оң жагына кыйшайып калган пайдубалынан жарака кеткен.

Суу менен камсыздоо жана канализация тутуму өтө начар абалда.

Сүрөт 45: ТК-16дагы СКЖ жана КТЖ камерасындагы терезе Сүрөт 46: СКЖ жана КТЖ камерасындагы дубал менен керебеттин абалы

Сүрөт 47: ИК-16дагы ТИЗО, КТЖ камерасындагы сантүйүндүн абалы Сүрөт 48: ТИЗОдогу душ бөлмөсүнүн абалы

4) ЖАК №1 мекемеси (ТК-1)

Мекеме 1927-жылы Кыргыз ССРинин Аламүдүн районунун Молдовановка айылында уюшулган. ТИЗО жана СКЖ камералары, душ бөлмөсү өтө начар абалда.

Сүрөт 49: ТК-1 ТИЗОдогу душ бөлмөсүнүн абалы Сүрөт 50: ТК-1 СКЖ камерасындагы раковина

5) ЖАК №8 мекемеси (ТК-8)

Мекеме 1969-жылы Чүй облусунун Петровка айылында курулган жана жалпы режимдеги камакка соттолгон 1000 адамды жайгаштырууга эсептелинген.

Керебеттердин көлөмүнүн ченемдерге шайкеш эместиги аныкталган. Башка түзөтүү мекемелериндегидей эле колдонуудагы ТИЗО, КТЖ жана СКЖ жайлары канааттандыраарлык эмес абалда.

Сүрөт 51, 52: ТК-8деги ТИЗО, КТЖ жана СКЖ камералары

6) ЖАК №14 мекемеси (тарбиялоочу колония)

Колониянын имараты 1960-1970-жылдары курулган. Мекеме карамагында аялдар менен жашы жете электер үчүн ТИЗО бар болгон жашы жете электерге арналган жападан-жалгыз тарбиялоочу колония болуп саналат. Мында 134 орун каралган.

Улуттук борбор камералардагы начар абалды, керебеттердин стандарттарга шайкеш келбешин (көпчүлүгү колго жасалган), жылытууга байланышкан көйгөйлөрдү (камерлардын муздактыгын) көп ирет белгилеп келген. Антсе да жагдай дале өзгөрүлгөн жок.

Сүрөт 53, 54: ВК-14 ТИЗОдогу сантүйүндөрдүн абалы

Сүрөт 55, 56: ВК-14 ТИЗОдогу камералар менен керебеттердин абалы

7) Жалал-Абад ш. ЖАК №10 мекемеси (ТК-10)

Медициналык тейлөөнүн сапатсыздыгы, дары-дармектердин жетишсиздиги аныкталган. Зарыл болгон жеке гигиеналык каражаттар берилбейт (мамлекет тарабынан бөлүнүп берилген). Идиш-аякты, төшөнчүлөрдү жана шейшептерди соттолгон адамдар өздөрү алып келишет. Соттолгон адамдардын ичинен кийим тигүү, ширетүү жана жыгач усталык менен алектенгендери бул үчүн акы албай тургандыктарын айтышкан.

Сүрөт 57, ТК-10догу медициналык кабинет

Сүрөт 58, 59: ТК-10догу ашкана менен даярдоо бөлмөсүнүн абалы

8) Талас облусундагы ЖАК №39 мекемеси (жатак колония)

Мекемеде 73 соттолгон адам катталган, алардын 45и Борбордун кызматкерлери барган учурда издөөдө болгон. Жатакананын имараты 50 адамга эсептелинген. Имарат эски, жаңы корпусарды куруу талап кылынат. Өндүрүш цехтери жок болгондуктан иштегенге мүмкүнчүлүк жок.⁶⁰

⁶⁰ Улуттук борбордун 2018-жыл үчүн сунуштамалары ушул убакка чейин аткарыла элек.

Улуттук борбор жаза аткаруу тутумунун мекемелериндеги оң өзгөрүүлөрдү да белгилейт. Алсак, соттолгон аялдар менен жашы жете элек кыздар үчүн жападан жалгыз түзөтүү мекемеси болгон ЖАК №2 мекемесинде (ТК-2)⁶¹ 2021-жылдын декабрына чейин бардык режимдеги жаза мөөнөтүн өтөө шарттары бирдей болгон. Соттук реформалоонун алкагында пенитенциардык мыйзамдарга жазаны кадимки, жеңилдетилген жана катаал шартта өтөөгө байланышкан өзгөртүүлөр киргизилген.

2021-жылдын 21-декабрында жаңы өзүнчө жайгашкан имараттар ачылган:

- катаал режимде кармоонун кадимки түрү үчүн №1 корпус – 40 орундуу;
- катаал режимде кармоонун катаал түрү үчүн №2 корпус – 24 орундуу;
- катаал режимде кармоонун жеңилдетилген түрү үчүн №3 корпус - 80 орундуу.

Эки автономдуу от жагуучу бөлмө ишке киргизилип, көзөмөл-өткөрүү пунктунда ремонт жүргүзүлгөн. Объектилердин жалпы сметалык наркы республикалык бюджеттен бөлүнүп берилген 169 млн. 979 миң 407 сомду түзгөн.

Катаал режимдин өзүнчө бөлүнгөн тилкесин түзүү соттолгон аялдардын ар кандай категорияларын тийиштүү кармоо режимине ылайык өз-өзүнчө камакта кармоого мүмкүндүк түзүп, соттолгондордун көбүрөөк опурталдуу болгон бөлүгүнүн башкаларга таасир этүүсүнө жол берилбешине шарт түзөт.

Сүрөт 60, 61: Катаал режимде кармоонун жеңилдетилген түрү үчүн өзүнчө бөлүнгөн блок.

9) Кызыл-Жар айылындагы РПО

Улуттук борбор жылына өзүнүн жылдык жана тематикалык баяндамаларында Кызыл-Жар айылындагы Республикалык психиатриялык ооруканада бейтаптар үчүн адамгерчиликсиз кармоо жана дарылоо шарттары түзүлгөндүгүнө көңүл буруп келет.

Мында №8 бөлүмдө (байкоо жүргүзүүнүн күчөтүлгөн режиминдеги) сот тарабынан мажбурлап дарылоого жөнөтүлгөн бейтаптар менен соттук-психиатриялык экспертизадан өтүп жаткан адамдарды бул жерге чогуу жайгаштыруу сыяктуу көп жылдан бери уланып келе жаткан практика өзгөчө белгиленген.

Сүрөт 62: Кызыл-Жар РПОнун ашканасы Сүрөт 63: Кызыл-Жар РПОдогу полдун абалы

10) Сузак районундагы улгайгандар жана ДМЧА үчүн социалдык-стационардык мекеме (ССМ)

Улуттук борбор тарабынан бул мекемедеги одоно мыйзам бузуулар жөнүндө “Кыргыз Республикасынын ЭСӨ министрлигинин социалдык-стационардык мекемелериндеги адамдардын укуктары сакталышы” аттуу атайын изилдөөдө, ошондой эле КАУБдун 2019-жыл үчүн Жылдык баяндамасында кенен чагылдырылган.

⁶¹ Кыргыз Республикасынын ИИМинин буйругу менен 1962-жылы түзүлгөн. 416 орунга эсептелинген.

Анткен менен Улуттук борбордун сунуштамалары аткарылган эмес. Алсак, ССМде каза тапкан адамдардын өлүгүн союуга арналган жана тийиштүү стандарттарга жооп бербеген бөлмө даде колдонулууда. Имараттын жана уктоочу бөлмөлөрдүн абалы канааттандыраарлык эмес. Турак-жай комплексиндеги ажаткана иштебейт, ал эми сыртта жайгашкан ажаткана авариялык абалда.

Сүрөт 64: Каза болгондордун өлүгүн союу бөлмөсү Сүрөт 65: Сузак районундагы ССМ коридорлорунун абалы

Улуттук борбор жылына өз баяндамаларында ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларынын абалы өтө начар экендигине көңүл буруп келет. Бирок КАУБдун бул боюнча берилген бардык сунуштамаларына тийиштүү көңүл бурулган эмес. 2021-жылы өткөрүлгөн алдын алуучулук максатта баруулардын жыйынтыгы буларды ырастап турат.

Ушул баяндамада өлкөнүн убактылуу кармоо жайларындагы даде өзгөрүүсүз калып келе жаткан адамгерчиликсиз шарттардын мисалдары келтирилген, алардын айрымдары дагы даде жөртөлөдө же пайдубалдын деңгээлиндеги жөртөлөдө жайгаштырылууда. Дээрлик бардык УКЖда камакта отургандар тамак-аштын начардыгына даттанышкан.

11) Жалал-Абад ш. ИИБ УКЖ

УКЖ имараты 1969-жылы курулган. Камералар жөртөлөдө жайгашкан, ошол себептен табигый жарык кирбейт. Камераларга суу киргизилген эмес. Ажатканалар жок, бул максаттагы муктаждыктар үчүн чакалар колдонулат. Желдетүү тутуму иштебегендиктен улам камералардагы аба адам чыдагыс абалга келет.

Сүрөт 66, 67: Жалал-Абад ИИБ УКЖнын камерасы менен коридору

12) Сузак районунун ИИБ УКЖ

Имарат 1995-жылы курулган. Камералар пайдубалдын деңгээлиндеги жөртөлө жайларында жайгашкан. Табигый жарык жок. Жасалма жарыктандыруу күчү жетишсиз. Камералар ным, жагымсыз жыттанат.

Сүрөт 68: Коридордогу желдеткич Сүрөт 69: Сузак районундагы УКЖнын камерасы

13) Базар-Коргон районунун ИИБ УКЖ

Камералардын көлөмү бир адамга карата белгиленген (3,25 кв.м) ченемдерге туура келбейт. Жайлардагы полдор бетондолгон. Камераларда ичүүчү суу жана жеке муктаждыктар үчүн суу, ажаткана жок.

Сейилдөөчү короосу өтө кичинекей. Душ бөлмөсү менен ажаткананын абалы өтө начар.

Сүрөт 70: Базар-Коргон районундагы УКЖнын сейилдөөчү короосу. Сүрөт 71: УКЖдагы душ бөлмөсүнүн абалы

14) Майлы-Суу районунун ИИБ УКЖ

УКЖ камералары пайдубал деңгээлиндеги жайларда жайгашкан. Камералар сыз, ным, табигый жарык кирбейт.

Сүрөт 72: Майлы-Суу районундагы УКЖ камерасы Сүрөт 73: Майлы-Суу УКЖнын сейилдөө короосу

15) Ала-Бука районунун ИИБ УКЖ

УКЖ камералары жер төлөдө, күндүн жарыгы таптакыр тийбеген жайда жайгашкан. Камактагыларга ичүүчү суу жана жеке муктаждыктар үчүн суу жеткиликтүү эмес.

Сүрөт 74: Ала-Бука районундагы УКЖ коридору. Сүрөт 75: УКЖнын сейилдөө короосунун абалы

16) Кара-Көл районунун ИИБ УКЖ

УКЖнын эскилиги жеткен, душ бөлмөсү стандарттарга жооп бербейт, ажатканасы бир гана кишилик. Камералар тар жана, стандарттарга ылайык, 2 гана адамга эсептелинген, бирок иш жүзүндө аларда 4 адам жайгаштырылса болот, табигый жарык кирбейт.

Сүрөт 76, 77: Кара-Көл районундагы УКЖ камерасы.

17) Талас облусунун убактылуу кармоочу жайы

Талас облусунда эки убактылуу кармоочу жай бар, алардын бири Талас шаарында, экинчиси Кара-Буура районунун Кызыл-Адыр айылында жайгашкан. Улуттук борбордун сунуштамаларына ылайык УКЖдагы ажаткана менен камералар ремонттон өткөрүлгөн.

Сүрөт 78, 79: УКЖнын ремонтко чейинки жана андан кийинки абалы...

Сүрөт 80, 81: УКЖнын камераларынын ремонтко чейинки жана андан кийинки абалы...

2003-жылы курулган Талас шаарынын ИИБ УКЖ имараты жалпы облустун аймагында тергөө изолятору жок болгондуктан улам ТИЗОнун ролун да аткарат. Мында 56 адамга эсептелинген 8 камера бар. Камералардын көлөмү камалган бир адамга карата белгиленген ченемдерге шайкеш келбейт.

Эки душ бөлмөсү бар. Ал жакка барган учурда алардын бири иштебеген абалда болгон. Колго жасалган суу жылытуучу шайман камактагылардын өмүрү үчүн кооптуу болуп саналат. УКЖнын жалпы имараты ремонтко муктаж.

Сүрөт 82, 83: Талас ш. УКЖ ажатканасынын абалы

18) Ош облусунун убактылуу кармоочу жайы

Ош шаардык ИИБ камераларынын, Ош шаары жана Ош облусу боюнча УМКК башкармалыктарынын УКЖдагыдай эле, терезелери таптакыр жок. Күндүн жарыгы тийбейт жана таза аба да кирбейт.

Сүрөт 84: Ош ш. ИИБ УКЖнын терезесиз камерасы Сүрөт 85: Ош ш. жана Ош облусу боюнча УМККБ УКЖнын терезесиз камерасы

Кара-Кулжа, Өзгөн жана Ноокат райондорунун ИИБ УКЖларында камакта отургандар сөрүлөрдө укташат, анткени мында керебеттер коюлган эмес. Ал эми камераларда ажаткананын ордуна чакалар коюлуп, алар турган жер тосмолонуп да коюлган эмес. Бул факт кармалгандарга кадыр-баркты басынткан мамиле жасоо катары бааланат.

Сүрөт 86: Кара-Кулжа районундагы УКЖ. Сүрөт 87: Өзгөн районундагы УКЖ. Сүрөт 88: Ноокат районундагы УКЖ

Ажатканалардын ремонттон өткөрүлгөндөн кийинки абалы деле камакта кармоонун шарттарына шайкеш келбей тургандыгын белгилеп коюу зарыл.

Сүрөт 89, 90: Араван районундагы ИИБ УКЖ ажатканасы ремонтко чейин жана ремонттон кийин

Сүрөт 91: Араван райондук ИИБ УКЖнын камерасы

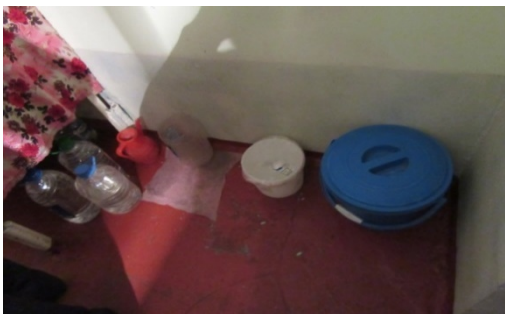
Сүрөт 92, 93: Араван райондук ИИБ УКЖнын ашканасынын ремонтко чейинки жана ремонттон кийинки абалы

19) Сокулук райондук ИИБ УКЖ

УКЖ ИИБ имаратынын жер төлөсүндө жайгашкан. Камераларда сантүйүндөр жок, ажаткана иретинде чака колдонулат.

Бир камера 16 адамга эсептелинген, бирок көлөмү белгиленген ченемдерге шайкеш келбейт. Кармалгандар мындагы бардык адамдардын көзүнчө чаканы ажаткана катары колдонууга мажбур, бул болсо адамдык кадыр-баркты басыткан мамиле болуп саналат. Камерада адамдар көп болуп, бирок желдетип турууга мүмкүнчүлүк болбогондуктан, мындагы абал адам чыдагыс болуп кетет.

Сүрөт 94, 95: Сокулук районундагы УКЖнын 16 орундуу камерасы жана ажаткана катары колдонулуучу чака

20) Панфилов райондук ИИБ УКЖ

Камералар суу менен камсыздалган эмес, болгону суу куюлган баклажжалар коюлган. Ажаткана катары колдонулуучу чака бар. Жууркандар менен матрастардын абалы начар. Шейшептер берилген эмес. Стол жок.

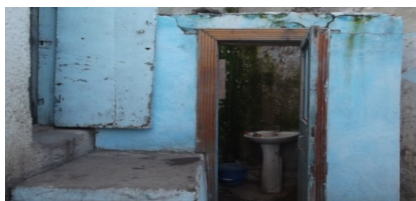
Ажаткана менен душ кабинкасы сейилдөөчү короонун аймагында жайгашкан. Ажатканада санитардык ченемдер сакталбайт, металлдан жасалган шифер менен жарым-жартылай гана тосулуп коюлган. Жайкы гана душ бар, камактагы адамдардын суук мезгилде душка жуунуп алууга шарты жок.

Сүрөт 96, 97 : Панфилов районундагы УКЖдагы жайкы душ жана сырттагы жалпы ажаткана.

21) Ысык-Көл облусунун ИИБ убактылуу кармоочу жайлары

2014-жылдан тартып Ысык-Көл облусунун аймагындагы Жети-Өгүз районунун ИИБ УКЖсынан башка бардык тергөө изоляторлорунда капиталдык ремонт өткөрүлгөн. Бул райондо ИИБнын жаңы имараты курулган, бирок анда УКЖ каралган эмес, изолятор ремонт өткөрүлө элек эски имаратта калып калган.

Сүрөт 98: Жети-Өгүз районундагы УКЖдагы ажатканасы

22) Ысык-Көл райондук ИИБ УКЖ

УКЖ ИИБ имаратынын биринчи кабатында жайгашкан. УКЖ камераларынын ичи таза жана жылуу, бирок камераларга күндүн жарыгы тийбейт. Ичүүчү суу менен жеке керектөөлөр үчүн суу жок. Сантүйүн жок, ажаткана менен жайкы душ кабинасы сейилдөөчү короонун аймагында жайгашкан. Кышында душка жуунганга шарт жок.

Сүрөт 99, 100. Ысык-Көл районундагы УКЖ камералары

23) Бишкек ш. ШИИБ УКЖ

Улуттук борбор 2016-жылдан тартып беш ирет даярдалган жылдык баяндамалардын ар биринде эл аралык уюмдардын, улуттук укук коргоочу институттардын, ошондой эле Комиссиянын 2007-жылдагы корутундусундагы сунуштамалардын аткарылбай жаткандыгына байланышкан көйгөйдү белгилейт. Аталган корутундуда Бишкек ш. ШИИБ УКЖ имараты анда камакта отурган жана иштеген адамдардын өмүрүнө коркунуч келтире тургандыгы белгиленип, ремонтко жана андан ары пайдаланууга жарабай турган имарат катары бузуп салууга сунушталган болчу.

Улуттук борбор 2007-жылдын августунда курамына КР ӨКМдин мониторинг кылуу департаментинин бөлүм башчысы, Архитектура жана курулуш боюнча мамлекеттик агенттиктин Мамлекеттик архитектуралык-курулуш көзөмөлүнүн башкы инспектору, Жер титирөөгө туруктуу курулуш жана инженердик долбоорлоо институтунун директорунун орун басары, Мамлекеттик архитектуралык-курулуш көзөмөлүнүн Бишкек шаары боюнча башкы адиси киргизилген Комиссия Бишкек ШИИБ КЧБ начальнигинин катышуусунда **Бишкек ш. ШИИБ УКЖ имаратын текшерип кароо жөнүндө акт чыгарылгандыгын жана анда төмөнкүлөр көрсөтүлгөндүгүн эске салат:**

- Имарат өткөн кылымдын 50-жылдары курулган жана 1970-жылы Бишкек шаарынын ШИИБ УКЖ имараты катары реконструкцияланган.
- Антисейсмикалык иш-чаралар каралган эмес.
- Пайдалануу мөөнөтү өтө узак болушунун натыйжасында инженердик коммуникациялар жарактан чыккан жана аларды мындан ары пайдаланууга болбойт.
- Имараттагы суу түтүктөрү менен канализациялык тутумдардан мезгил мезгили менен суу агып калып жаткандыктан улам бардык жерлерде кургап калган туздардын изин, шыбак катмарларынын сыйрылып түшүп жаткандыгын байкоого болот.
- Нымдуулук деңгээли өтө жогору болгондуктан, электр энергиясы менен камсыздоо тутуму жараксыз болуп калган жана аны калыбына келтирүү мүмкүн эмес.
- Табигый жана жасалма желдетүү жок болгондуктан улам жайлардын ичинде каныккан буу пайда болуу процесси жүрүүдө.
- Имараттын дубалдарында, ошондой эле пайдубалында инженердик коммуникациялардан суу агып турушунан улам жер кыртышынын чөгүп жаткандыгына байланыштуу жаракалар жаралгандыгы байкалат.

Жогоруда тизмектелген факторлордон улам имарат КЧЖЭге (курулуш ченемдери жана эрежелерине), СанЧЖЭге (санитардык ченемдер менен эрежелерге) шайкеш келбейт. Имаратты текшерип кароо көрсөткөндөй, анын өтө эскилиги жеткен абалда болгону жана конструкциясы андагы адамдардын өмүрүнө коркунуч жаратып турат.

Жогоруда айтылгандарга таянуу менен комиссия төмөнкүдөй чечим кабыл алган:

- Бишкек шаары, Токтогул көчөсү, 64 “А” дарегинде жайгашкан Бишкек ШИИБ УКЖ имаратын мындан ары пайдаланууга болбойт, ремонт кылуу жана реконструкциялоо да максатка ылайык эмес.
- Имаратты бузуп салуу талап кылынат.

Буга карабастан, аталган УКЖ имараты азыркы убакта деле пайдаланылууда. Улуттук борбордун буга чейинки жылдык баяндамаларындагы ушул маселе боюнча берилген бардык сунуштамалар этибарга алынбай, аткарылбай келүүдө. Бул изолятор иштөөсүн улантып гана тим болбостон, 2022-жылдын февралында (ушул баяндаманы даярдоо учурунда) УКЖ жайларында ремонт иштери башталган.

Комиссиянын Бишкек ш. ШИИБ УКЖнын имаратын бузуп салуу жөнүндө чечими 15 жылдан бери эмне себептен аткарылбай келе жаткандыгы жөнүндө суроо жаралбай койбойт. Ошондой эле тийиштүү адамдардын бул чечимди аткарбай, ушул имаратта камакта отурган жана иштеп жаткан адамдардын өмүрүн коркунучка дуушар кылып жаткандыгы үчүн жоопкерчилик тартышы тууралуу маселе көтөрүү зарыл.

24) Кыргыз Республикасынын ИИМинин Аба транспорту башкармалыгынын темир жол транспортундагы ИИБ УКЖ (ТИИБ УКЖ)

ТИИБ УКЖны мындан ары пайдаланууга мүмкүн эмес экендиги боюнча маселе Улуттук борбор тарабынан бир нече ирет көтөрүлгөн. Улуттук борбор тийиштүү бийлик органдарынын кечиктирилгис кийлигишүүсүн талап кылган бир катар фактыларды аныктаган.

Бул изолятор бир кабаттуу, эскилиги жеткен имарат болуп саналат. ИИБ жетекчилигинин айтымында, ал 1975-жылы курулган (УКЖнын техпаспорту жок). Башында бул имарат укук бузуп, административдик жоопкерчиликке тартуу максатында кармалгандарды камоо үчүн кабыл алуу-бөлүштүрүү жайы катары курулган. УКЖ имараты “Кыргыз темир жол” мамлекеттик ишканасынын карамагында турат.

Баруулар учурунда “Кылмыш жасоого шектелип жана айыпталып кармалган адамдарды камакта кармоо тартиби жана шарттары жөнүндө” Мыйзамынын⁶² жана «Кыргыз Республикасынын ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларынын ички тартип эрежелеринин» талаптары сакталбай тургандыгы аныкталган.

УКЖ жайларынын бардык жерлеринде дубалдардын шыбагы сыйрылып түшүп, шор туздардын изи түшүп калгандыгын көрүүгө болот. Табигый жана жасалма желдетүүнүн жоктугунан улам жайлардын ичинде каныккан буу жаралган процесс уланууда. Имараттын дубалдарынан жарака кеткен. Ошондой эле инженердик коммуникациялардан суу агып калышынан улам жер кыртышы чөгүп, пайдубалда да жаракалар пайда болгон.

ИИБ администрациясынын айтымында, бул имарат менен курулмалардын пайдаланууга жараксыз экендиги туурасында көп сандаган комиссиялар тарабынан тийиштүү корутундулар чыгарылган. Ошентсе да ушул убакка чейин мындагы камактагы адамдардын жана мекеменин кызматкерлеринин өмүрү коркунучта калууда.

Сүрөт 101, 102: ТИИБ УКЖ камералары.

ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛУСТУК ИИБ УКЖдагы ЖАГДАЙГА ТАЛДОО жана АЙЫПТАЛУУЧУЛАРДЫН/СОТТОЛГОНДОРДУН ИИБ УКЖда КАРМАЛУУГА МАЖБУР БОЛГОН МЕЗГИЛИНДЕ ТИЗОДО КАРМОО ЭРЕЖЕЛЕРИН КОЛДОНУУ ЗАРЫЛДЫГЫНЫН НЕГИЗДЕМЕСИ⁶³

Камакка алуу түрүндөгү баш коргоо чарасын узартуу учурунда тергөө судьялары тарабынан камакта кармоо жайы катары УКЖ көрсөтүлгөн учурлар катталган.

Алсак, төмөндө көрсөтүлгөн мисалдарда бардык аныктамалар Жалал-Абад облустук соту тарабынан чыгарылган:

1) Т.Т.нын ишинде сот камакта кармоо мөөнөтүн көрсөтпөстөн эле кармоо жайы катары - Базар-Коргон райондук ИИБнын УКЖсын аныктаган.

⁶² 2003-жылдын 11-июнундагы №100, 2004-жылдын 13-августундагы №124, 2004-жылдын 19-августундагы №158, 2007-жылдын 25-июнундагы №91 Кыргыз Республикасынын Мыйзамдарынын редакциясындагы КР Мыйзамы, 2010-жылдын 17-сентябрындагы УӨ №128 Кыргыз Республикасындагы Убактылуу Өкмөттүн Декрети, 2011-жылдын 14-июлундагы №99, 2011-жылдын 19-октябрындагы №180, 2012-жылдын 12-июлундагы №105, 2012-жылдын 6-августундагы №151, 2013-жылдын 25-ноябрындагы №206, 2014-жылдын 18-мартындагы №51, 2019-жылдын 25-июлундагы №102, 2021-жылдын 23-апрелиндеги №56 Кыргыз Республикасынын Мыйзамдары.

⁶³ Бул талдоо “Справедливость” (“Адилеттик”) Жалал-Абад облустук укук коргоочу уюму тарабынан ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин колдоосу менен даярдалган.

2) Б.О.нун ишинде сот соттолуучунун кармоо жайы катары Базар-Коргон райондук ИИБ УКЖсын аныктаган, мында камакта кармоо мөөнөтү көрсөтүлгөн эмес.

3) А.А.нын жана дагы үч соттолуучунун ишинде сот соттук отурум дайындоо жөнүндө аныктама чыгарган жана анда соттолуучуларды Базар-Коргон райондук ИИБнын УКЖсына камоону белгилеген, мында да камакта кармоо мөөнөтү көрсөтүлгөн эмес.

4) А.А.нын ишинде сот 2020-жылдын 13-июлунда соттук отурумду дайындоо жана А.А.ны Ноокен райондук ИИБ ТИЗОдон УКЖга камакта кармоо мөөнөтүн көрсөтпөстөн эле которуу жөнүндө аныктама чыгарган.

5) С уулу Ш.га карата сот өзүнүн 2020-жылдын 11-августундагы аныктамасы менен камакта кармоо жайы катары Ноокен райондук ИИБ УКЖны камакта кармоо мөөнөтүн көрсөтпөстөн эле дайындаган.

Ошондой эле Сузак райондук сотунун судьялары прокуратуранын өкүлүнүн оозеки өтүнүчү менен соттолуучуларды бир УКЖдан башка УКЖга эки айга, же болбосо ТИЗОдон УКЖга белгисиз мөөнөткө которуп, эки жакка кетпөө жөнүндө тилкат берүү түрүндөгү баш коргоо чарасын бир айга камакка алуу чарасына өзгөртүп коюшкан.

Он жети иш боюнча соттор соттук отурумду дайындоо жөнүндө чыгарган актыларында өз демилгеси менен эле жана жазык-процесстик мыйзамдардын ченемдерине шилтеме берүү менен УКЖда камакта кармоонун мөөнөтүн узартып коюуда. Бардык соттолуучулардын камоо жайы катары жергиликтүү УКЖ аныкталып, кармоо мөөнөтү көпчүлүк учурда эки айга чейин деп белгиленген.

ТИЗО - айыпталуучуну камакта кармоочу жай деп так аныкталган мыйзамдардын талаптарын бузган жогоруда сөз болгон практика соттук тажрыйбадагы кадам сайын кездешүүчү көрүнүшкө айланып, камакта кармоо жайын тандоодогу өзүнчө бир тенденция болуп калды.

Убактылуу кармоочу жайлардын шарты камакта кармоонун адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган абалда экендигине жана Улуттук борбор жылына даярдалуучу ар бир баяндамасында бул тууралуу маселелерге көңүл буруп, тийиштүү маалыматты КР Жогорку Кеңешине жөнөтүп жаткандыгына карабастан, судьялар айыпталуучуларды/соттолуучуларды убактылуу кармоочу жайларда кармоо жөнүндө чечим чыгаруусун улантууда.

Мындай атайылап мыйзамсыз чечимдердин кабыл алынышына Ош шаарындагы ТИЗО-25тин алыс жайгашкандыгы (Жалал-Абад шаарынан 110 км) себеп болууда. Бирок, Жалал-Абад шаарына жаңы ТИЗО куруу да бул көйгөйдү жарым-жартылай гана чече алмак, анткени облустун бир катар райондору Жалал-Абад шаарынан бир топ алыс жайгашкан (мисалы, Чаткал району - 350 км, Токтогул ш. – 300 км, Ала-Бука айылы – 205 км, Аксы району – 194 км, Каракөл шаары – 194 км, Таш-Көмүр шаары – 119 км алыстыкта).

Бул маселеде ТИЗОдон сот залдарына жана тергөө амалдары жасалган жерлерге которуу учурундагы кайтаруунун натыйжалуулугуна жана жеткирип баруу этабына көбүрөөк көңүл буруу зарыл.

Азырынча УКЖда камакта кармоо шарттарын жакшыртуу маселелери чечиле элек. Төмөндө Жалал-Абад облусунун ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларында адамгерчиликтүү мамиле кылуу укугу бузулган учурлардын мисалдары келтирилген.

2021-жылдын 3-январында Ноокен районунун ИИБ УКЖда камакта отурган А.А. жана башкалар аларга адамгерчиликсиз мамиле жасалгандыгына байланыштуу ачкачылык жарыялашкан. Улуттук борбордун кызматкерлери «Справедливость» (“Адилеттик”) КУКУ ишке тарткан эксперттер менен биргеликте аталган УКЖга барып, тийиштүү акт түзүп, Ноокен районунун прокуратурасына жөнөтүшкөн. Кийинки жолу барган учурда укук бузуулар четтетиле электиги аныкталган – камактагыларга суу, анын ичинде ичүүчү суу да жеткиликсиз болгон; азык-түлүк сакталуучу жайларда, душта жана ажатканаларда санитардык ченемдер сакталган эмес. Бир кишиге күнүнө бир гана жолу жарым нан жана бир ысык тамак берилет.

А.А камакта отурган камеранын көлөмү 1,5x3,5м болгон. Чоңдугу 0,4x0,5 м болгон терезеси табигый жарыктын жана таза абанын өтүшүнө жол бербеген темир тор менен жабылган. Полу бетон, үстүндө эч нерсе жок.

Камерада 2 эки кабаттуу темир керебет жана төрт кир матрац бар. Төшөнчүлөр жок.

Стол менен отургучтун жоктугунан камактагылар керебетте же жерде отуруп тамактанышат.

Камерада жайгашкан электр жарыгы күнү-түнү өчүрүлбөйт. Жасалма жарыктандыруунун күчү бир нерсе окуу үчүн жетишсиз.

Ушул УКЖнын камераларында кол жууй турган жана суу ала турган жери жок. Ташылып келинген суу сейилдей турган короодогу резервуарда сакталат, андан сууну электр кыймылдаткычынын жардамы менен алышат. Суук мезгилде андагы суу тоңуп калат.

Душ бөлмөсү жылытылбагандыктан бул УКЖда камакта отургандар эки ай бою жууна алышкан эмес.

Камералар табигый желдетилбейт, ошондуктан камеранын ичи нымдуу, дем болуп кетет. Дубалдары жана шып көгөрүп кеткен, ичи жагымсыз жыттанат.

УКЖда дезинфекция жана дезинсекция иштери жүргүзүлгөн эмес. Камерада кенелер менен биттер бар.

Туугандары менен жолугушууга уруксат берилген эмес.

Мыйзамга ылайык, УКЖ адамдарды 48 саатка (соттун өзүнчө токтому боюнча – эң көп дегенде 10 суткага) кармоого ылайыкталган. Бирок, А.А. соттун эч кандай мыйзамдуу токтомусуз эле УКЖда жети айдан ашык убакыт камакта болгон.

Бүгүнкү күндө ИИО УКЖнын Ички тартибинин эрежелери камактагыларга жана шектүүлөргө карата кыйшаюусуз сакталышын камсыздоо жөнүндөгү талап кыйла олуттуу сунуштама болуп саналат. Бирок, Жалал-Абад облустук ИИБ УКЖда көпчүлүк учурда айыпталуучулар да, ал гана эмес соттолгондор да камалгандыктан, алар УКЖда болгон учурда аларга карата Тергөө изоляторлорунда камоо эрежелерин колдонуу зарыл.

ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРДЕГИ АДАМДАРДЫН ӨЛҮМГӨ УЧУРОО МАСЕЛЕЛЕРИ

Жабык мекемелердеги жашоо-шарттарды чагылдырган маанилүү көрсөткүчтөрдүн бири болуп аталган мекемелердеги адамдардын өлүмгө учуроосунун көрсөткүчтөрү эсептелинет.

Өлүмгө байланышкан жагдай боюнча талдоо жүргүзүү максатында Улуттук борбор тарабынан карамагында эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары бар болгон тийиштүү мамлекеттик органдарга суроо-талап жөнөтүлгөн. Суралган маалымат Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинен тышкары бардык мамлекеттик органдар тарабынан берилген. Бул министрлик, Улуттук борбордун суроо-талабын бир нече ирет этибарга албай коюу менен Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын талаптарын, КАУБ сунуштамаларын жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин токтомдорун аткарбастан маалымат бербей келе жаткандыгын белгилеп коюу зарыл.

Төмөндө расмий жоопторго ылайык статистикалык маалыматтар берилген.

▪ Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги

2019-жылдан 2021-жылга чейинки аралыкта ички иштер органдарынын убактылуу кармоочу жайларында 8 адам каза тапкан, алардын үчөөсү дарылоо үчүн медициналык мекемелерге жеткирилип, инфаркттын айынан (2 адам) жана COVID-19 илдетинен (1 адам) каза тапкан.

4 адамдын өлүмү өз жанын кыюудан улам болгон. Бул факт кызмат адамдарынын жоопкерчилигин, өз жанын кыюунун себептери менен шарттарын аныктоо максатында тийиштүү органдардын тыкыр иликтөөсүн талап кылат.

Бир адам камералаштары тарабынан сабалгандан алган жарааттарынан улам каза тапкан, бул дагы УКЖда камалган адамдардын өмүрү менен ден-соолугунун коопсуздугун камсыздоого, ошондой эле өлкөнүн адам укуктары жаатындагы эл аралык келишимдер боюнча милдеттенмелерине байланыштуу олуттуу тынчсызданууну жаратат.

▪ Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги

2019-2021-жылдар аралыгында психиатриялык стационарларда 60 бейтап кайтыш болгон, алардын ичинен:

28и (47%) жүрөк/кан тамыр ооруларынын айынан;

22си (33%) – өпкө ооруларынан;
5 адам – баш мээдеги кан агуудан;
1 бейтап механикалык тумчугуудан (патогенез көрсөтүлгөн эмес);
АИВ/ЖИКСтан 1 бейтап, алкоголь ичимдигине уулануудан 1 бейтап каза тапкан.
1 бейтап өз жанын кыйган, бул дагы бейтаптардын өмүрү коопсуз болуу укугу бузулган факты катары тыкыр иликтенүүгө тийиш.
2 адам “башка илдеттерден” каза тапкан, алар кайсы илдеттер экендиги министрлик тарабынан так көрсөтүлгөн эмес.

▪ Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги

2019-2021-жылдар аралыгында социалдык стационардык мекемелерде (ССМ) 450 адам каза тапкан, алардын өлүмүнүн себептери катары төмөнкүлөр көрсөтүлгөн:

122си (27%) – атеросклеротикалык илдет;
117си (26%) – “башка илдеттер”, министрлик аларды так көрсөткөн эмес;
99у (22%) – кан-тамырлар жабыркаган илдеттер;
36сы (8%) – кома;
27си (6%) – курч миокард инфаркты;
14ү (3%) – баш мээдеги кан айлануунун бузулушу, церебросклероз, гипертония илдети;
14ү (3%) – онкологиялык илдеттер;
9у (2%) – балдар церебралдык параличи;
7си (1.5%) – боордун циррозу;
7си (1.5%) – өпкө-жүрөк илдеттери.

▪ Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик кызматы

УКМКнын расмий жообуна караганда, 2019-2021-жылдар аралыгында УКМКга караштуу ведомстволук жабык мекемелерде камалган адамдардын арасында өлүмгө учуроо фактысы катталган эмес.

Анткен менен, Улуттук борбор аталган мезгил ичинде УКМКнын ТИЗОсунда камалган адамдар өлүмгө учураган фактылар болгондугун белгилейт. Бирок бул фактылар УКМКнын статистикасына киргизилген эмес, анткени камактагы адам ТИЗОнун чегинен сырткары жерде, медициналык мекемеде кайтыш болгон.

Улуттук борбор өлүмгө учураган мезгилде УКМКнын УКЖ/ТИЗОсунда отурган жана ден-соолугунун абалына байланыштуу медициналык мекемелерге алпарылып, каза тапкан бардык камактагы адамдар жабык мекемеде камалган учурда кайтыш болгон адамдар катары статистикага киргизилиши керек деп белгилейт.

▪ Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматы

2019-2021-жылдар аралыгында жаза аткаруу тутумунун мекемелеринде 151 адам каза тапкан, алардын өлүмүнүн себеби катары төмөнкүлөр белгиленген:

41и (28%) – жүрөк-кан тамыр илдеттери;
25 (17%) – “башка илдеттер”, ЖАКтын жообунда кайсы илдеттер экендиги так көрсөтүлгөн эмес;
19у (13%) – COVID-19 жана пневмония;
11и (8%) – боордун циррозу жана башка илдеттери;
8и (6%) – АИВ-инфекция;
7си (5%) – ар кандай этиологиядагы жарааттар;
5и (4%) – инсульт.

Камактагы эки адам баңгизатка уулануудан каза тапкан, бул ЖАКтын жабык мекемелерине мындай каражаттардын кандайча киргизилгендигине байланышкан чоң суроолорду жаратат.

Улуттук борбор тарабынан жаза аткаруу мекемелеринде камактагылардын айыкпас илдетке чалдыгып, терминалдык стадияга жеткенден улам каза тапкан учурлары жөнүндө маселе бир нече ирет көтөрүлгөн. Бул туурасында кененирээк маалымат

КАУБдун буга чейинки жылдык баяндамаларында чагылдырылган. Антсе да, ЖАКтын расмий маалыматына караганда, **үч жыл ичинде 12 камалган адам онкологиялык илдеттен, 7 адам – кургак учуктан каза тапкан.**

Жогоруда белгиленгендей, ЖАКтын жабык мекемелеринде, ошондой эле ИИМ ИИОнун УКЖда камактагылардын өз жанын кыйган учурлары кездешет. Алсак, 2019-2021-жылдары ЖАК мекемелеринде 14 камактагы адам өз жанын кыйган.

Улуттук борбор эркинен ажыратуу жайларындагы адамдардын өлүмү үчүн жоопкерчилик мекеменин администрациясына жана ведомствонун жетекчилигине жүктөлүүгө тийиш экендигин дагы бир жолу белгилейт.

7-таблица. Жабык мекемелерде камалган адамдардын өлүмгө учуроосу боюнча статистикалык маалыматтар, жылдар, министрликтер/ведомстволор боюнча

Министрлик/ведомство	Бир жылда каза тапкан адамдардын саны				
	2019	2020	2021	Жалпы саны	Өз жанын кыйган учурлардын саны
КР ИИМ	1	3	4	8	4
КР ББЖИМ	Жооп берилген эмес				
КР ССМ	18	25	17	60	1
КР ЭСКжММ	160	146	124	450	-
КР ЮМ караштуу ЖАК	54	51	46	151	14
КР УКМК	0	0	0	0	0
ЖАЛПЫ:	233	223	213	669	19

ЖАБЫК МЕКЕМЕЛЕРДЕ ООР ИЛДЕТКЕ КАБЫЛГАН АДАМДАРДЫ КАРМОО МАСЕЛЕСИ

Улуттук борбор ЖАК мекемелеринде камакта отурган жана оор илдеттерге чалдыккан адамдар боюнча КР Өкмөтүнүн 2011-жылдын 29-ноябрындагы №745 “Оор оору менен ооруган эркинен ажыратууга соттолгондорду медициналык күбөлөндүрүү жана аларды андан ары жаза өтөөдөн бошотууну сунуш кылуу тартибин бекитүү жөнүндө” токтомун колдонуу тууралуу бир нече ирет кайрылган.

Ушул баяндама даярдалып жаткан учурда түзөтүү мекемелеринде 11 оор илдетке кабылган адам камакта отурган.⁶⁴

А.Батукаевди бошотууга байланышкан окуядан кийин көпчүлүк оор илдетке чалдыккан соттолгон жана айыпталып жаткан адамдарды жогоруда белгиленген токтомдун негизинде бошотуу боюнча иш колго алына элек. Судьялар, прокурорлор, тергөөчүлөр, дарыгерлер аталган токтомду колдонуу боюнча өздөрүнө жоопкерчилик алууга батынышпайт, бул болсо жакын арада оор илдетке чалдыккандардын жабык мекеменин ичинде өлүмгө учуроосуна алып келиши мүмкүн.

Көпчүлүк учурларда илдетинин терминалдык стадиясына жеткен оорулуу адамдарды (аларга көбүнчө паллиативдик жардам гана керек болуп калат) шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотуу же жатак колонияларга чыгарууга убактысы келгенде гана өтө оор абалда эркиндикке чыгарышат. Кыска убакыт өткөндөн кийин эле оорулуулар каза табышат, муну соттолгондордун ушундай категориясындагы адамдарга ырайымсыз жана адамгерчиликсиз мамиле кылуу катары бааласа болот.

Төмөндө келтирилген ар бир мисал боюнча тыкыр иликтөө жүргүзүп, эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында отурган адамдардын өмүргө, коопсуздукка, медициналык жардам алууга жана гумандуу мамиле жасалуусуна болгон укуктарынын бузулушун аныктоо зарыл.

1) ЖАКтын №2 мекемесинде жаза мөөнөтүн өтөп жаткан соттолгон С.А. аттуу аялга өпкө рагы, 4-стадия, кызыл өңгөч менен тамакка карай өтүшүп кеткен абалда деген диагноз коюлган. Көп ирет Улуттук онкология жана гематология борборуна жаткырылып, химиотерапия алып турган.

⁶⁴ ЖАКтын 28.01.2022-жылдагы №100/03-150 каты, маалыматтар 2022-жылдын 26-январына карата берилген.

2021-жылдын 20-февралында мекеменин администрациясы Жаза өтөөдөн шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотуу боюнча комиссияга документтерин тапшырган. Ошол эле учурда материалдар Аламүдүн райондук сотуна жөнөтүлгөн. Жарым айдан кийин гана – 2021-жылдын 2-апрелинде – ушул соттун чечими менен соттолгон аял жаза өтөөдөн шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотулган.

С.А. май айында, бошотулгандан бир ай өткөндөн кийин каза тапкан.

2) Соттолгон Р.М. деген аял да ушундай эле жагдайга дуушар болгон, ал ЖАКтын №2 мекемесинде жаза өтөп жаткан мезгилинде төрт ирет инсультка чалдыгып, 3-даражадагы артериалдык гипертензиядан, бөйрөк оорусунан, аортанын жана баш мээнин артерияларынын атеросклерозунан, 2-даражадагы дисциркулятордук энцефалопатиядан жабыркап жүргөн. Соттолгон аял такай катуу баш оорудан, буттары шишип кетишинен азап чегип келген. Акыркы эки жылда ал таяк таянып жүрүүгө же майыптар коляскасына түшүүгө муктаж болуп калган. Мекемеде натыйжалуу медициналык жардам алууга мүмкүн эмес болчу, анткени ага дайындалган дары-дармектердин басымдуу көпчүлүгү мекеменин медсанбөлүгүндө жок болгон. Дары-дармектерди туугандары алып берип турган.

Бир нече дарыгерлик консилиумдар өткөрүлүп, алар чыгарган корутундуда амбулатордук мүнөздө дары-дармек менен дарылоо сунушталган.

Аны ден-соолугунун абалына байланыштуу жаза өтөөдөн мөөнөтүнөн мурда шарттуу түрдө бошотуу жөнүндө сунуштар сотто колдоо тапкан эмес.

2021-жылдын декабрында өткөрүлгөн акыркы консилиумдун жүрүшүндө дарыгерлер соттолгон аялдын жашоо көрсөткүчтөрү эң эле төмөн экендигин кабарлашкан. Ушундан кийин гана 2021-жылдын 23-декабрындагы Аламүдүн райондук сотунун токтомунун негизинде Р.М. 2021-жылдын 24-декабрында бошотулган.

Ал эркиндикке чыккандан эки жумадан соң кайтыш болгон.

3) Улуттук борборго ТИЗО-1де оор кома алдындагы абалда камалып турган иши тергөөдө болгон К.И. аттуу адамдын кызыкчылыгына тийиштүү маселе менен жактоочу А.Э. кайрылган. Ал токтоосуз түрдө ЖАКтын №47 ДТМге жеткирилип, 2021-жылдын 5-августунда каза тапкан. Өлүмүнөн кийин коюлган алдын ала диагноз: курч кармаган жүрөк-дем алуу органынын илдети. Инсулинге көз каранды болгон типтеги кант диабети. Диабеттик полинейропатия. Диабеттен жабыркаган таман. Гипогликемиялык кома. Баш мээнин шишип кетиши. Баш мээдеги кан айлануунун бузулушу. Метаболикалык кетоацидоз. Дененин орточо суусузданышы.

Прокуратура органдарынын маалыматы боюнча, К.И. көп жылдардан бери кант диабетинин инсулинге көз каранды болгон оор формасынан жабыркап келген, Бишкек шаарындагы ТИЗО-1де жана №47 ДТМде дайыма медицина кызматкерлеринин көзөмөлүндө болуп, такай текшерүүдөн жана стационардык дарылануудан өтүп турган.

Өлүмдүн себептерин аныктоо үчүн РСМЭБда⁶⁵ соттук-медициналык экспертиза дайындалган, анын 2021-жылдын 7-сентябрындагы корутундусуна ылайык, К.И. жүрөктүн өнөкөт ишемиялык илдетинин натыйжасы катары стеноздук коронаросклероз коштогон өнөкөт жүрөк-кан тамыр оорусунан каза тапкан.

ЖАК ТБ жүргүзгөн иликтөөнүн жыйынтыгында иш боюнча өндүрүш КР ЖПКнын 26-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун негизинде - кылмыш курамынын жоктугунан улам токтотулган.

4) 2021-жылдын 2-апрелинде Чым-Коргон айылындагы Республикалык психиатриялык оорукананын бейтабы Ф.С. өзүн-өзү асып салуу аркылуу жанын кыйган. Соттук-медициналык экспертиза жүргүзүлүп, анын жыйынтыгы боюнча моюн органдарынын жипке муунганынан улам жаралган странгуляциялык асфиксиядан (тумчугуу) улам өлүмгө учурагандыгы белгиленген. Денени текшерип карап чыгуу учурунда эч кандай залал келтирүүлөр аныкталган эмес.

Бул факт боюнча кызматтык текшерүү жүргүзүлүп, анын жыйынтыгында А.Б. аттуу медайымга, И.Ч. жана К.Т. аттуу эки санитарга “сөгүш” жарыяланган.

5) Беловодск балдар психоневрологиялык ССМде тарбияланып жаткан жашы жете элек бала мекеменин башка тарбиялануучулары тарабынан сабалып, жандандыруу бөлүмүндө эсине келе албай жатып каза тапкан.

⁶⁵ Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Республикалык соттук медициналык экспертиза борбору.

КР Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан жүргүзүлгөн текшерүүлөрдүн натыйжасында бул факт боюнча эки бала баккыч-санитар айымдар К.С. жана А.Н. иштен бошотулган; дарыгер Э.Кга жана медайым К.Чга “катуу сөгүш” берилген; ССМ директору кызматтан алынган.

6) 2021-жылдын 1-июнунда Военно-Антоновка балдар үйүнүн тарбиялануучусу 12 жашар Я.И. каза тапкан. Комиссиялык экспертизанын корутундусуна ылайык, бала төшүнөн туюк жараат алгандан улам жүрөктүн рефлексиялык токтоп калышы себептүү өлүмгө дуушар болгон.

Сокулук районунун прокуратурасы тарабынан аталган балдар үйүнүн кызматкерлерине карата 331-берененин 2-бөлүгү (Шалаакылык) боюнча кылмыш иши козголгон. Иш сотко жөнөтүлгөн.

Бул иш боюнча Военно-Антоновка балдар үйүнүн тарбиялануучусу Ж.Д. айыпталуучу катары каралууда.

7) ИИМдин аскер бөлүгүндөгү өлүмгө учуроо фактысы. 2020-жылдын 21-декабрында ИИМдин Ички аскерлеринин №702 аскерий бөлүгүнүн аскер кызматкери, катардагы жоокер А.Б.нын өз жанын кыйгандыгы жөнүндө кабарланган. Ошол эле күнү РСМЭБ имаратында эксперттин, КАУБ кызматкерлеринин, Бишкек гарнизонунун Аскер прокуратурасынын өкүлдөрүнүн катышуусунда денени текшерип кароо жүргүзүлгөн. Соттук-медициналык экспертизанын корутундусуна ылайык, А.Б. дем алуу органдарынын механикалык асфиксиясынан (тумчугуудан) улам өлүмгө дуушар болгон. Андан тышкары соттук-химиялык, соттук-биологиялык экспертизалар да жүргүзүлүп, алардын жыйынтыгы боюнча эксперттер жоокердин денесинде кандайдыр бир биологиялык издер аныкталган жок деген жыйынтык чыгарышкан.

Сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө жоокердин өлүмүнүн себептерин жана жагдайларын аныктоо максатында өлгөндөн кийинки психологиялык-психиатриялык экспертиза дайындалып, ошондой эле жоокердин чогуу кызмат өтөгөн жолдоштору, аскер бөлүгүнүн аскер адамдары суракка алынган. Тергөө ИИМдин №702 аскерий бөлүгүнүн офицерлерине жоокерлердин ортосундагы уставга шайкеш келбеген мамилелердин айынан өз жанын кыюуга жеткиргендиги үчүн деген айып тагылган. Антсе да сотко чейинки өндүрүш КР ЖПКнын 27-беренесинин 1-бөлүгүнүн негизинде – иш-аракеттерде кандайдыр бир кылмыш курамынын жок болгондугуна байланыштуу токтотулган.

УЛУТТУК БОРБОРДУН 2021-ЖЫЛЫ АНЫКТАЛГАН МЫЙЗАМ БУЗУУЛАР БОЮНЧА АКТЫЛАРЫН КАРООНУН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

2021-жылы алдын алуучу максатта баруулардын жүрүшүндө Улуттук борбор тарабынан улуттук мыйзамдардын ченемдерин сактабоого (мыйзамсыз кармоо, камакта кармоонун мөөнөттөрүн бузуу, камакта кармоонун начар шарттары, медициналык жардам көрсөтпөө ж.б.), ошондой эле жабык мекемелерде гумандуу мамиле жана камакта кармоонун татыктуу шарттары болушун караган эл аралык стандарттардын талаптарын аткарбоого байланышкан 119 мыйзам бузуу аныкталган.⁶⁶

Ар бир факт боюнча актылар түзүлүп, төмөнкү жактарга жөнөтүлгөн:

- Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине – 5,
- Аскерий бөлүктөрдүн командирлерине – 3,
- Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына - 5,
- Жаза-аткаруу тутумунун органдарында жана мекемелеринде мыйзамдуулуктун сакталышына көзөмөл кылуу боюнча прокуратурага - 9,
- Облустук прокуратурага - 61,
- Шаардык/райондук прокуратура органдарына - 17,
- Кыргыз Республикасынын аскерий прокуратурасына - 3,
- Кыргыз Республикасынын УКМКсына - 1,
- Кыргыз Республикасынын ИИМине - 5,
- Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу ЖАКга – 4,

⁶⁶ Ар бир акт боюнча кененирээк маалымат ушул баяндаманын электрондук версиясында камтылган.

- Жатак мектептердин жетекчилерине – 5,
- ССМ жетекчилерине -1.

Ушул баяндаманы даярдоо мезгилинде 57 акт кароодо турган же башка мамлекеттик органдардын кароосуна жөнөтүлгөн.

Калган актыларды кароонун жыйынтыктары боюнча төмөнкүдөй чечимдер кабыл алынган:

- 12 акт боюнча – текшерүү учурунда мыйзам бузуулар аныкталган эмес,
- 6 акт боюнча – мыйзам бузуулар четтетилген,
- 14 акт боюнча – текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча прокуратура органдары тарабынан «эскертүү» берилген,
- 3 акт боюнча - текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча прокурордук чара көрүү актын чыгарууга негиз жок деп табылган,
- 15 акт боюнча - текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча прокуратура органдары тарабынан «мыйзам бузууну четтетүү жөнүндө көрсөтмө» берилген,
- 2 акт боюнча – алдын алуучулук максатта маек өткөрүлгөн,
- 20 акт боюнча – кызматкерлерге «сөгүш» жарыяланган,
- бир акт боюнча - «катуу сөгүш» берилген,
- бир акт боюнча – ээлеген кызматына толук шайкеш келбейт деген түрдө административдик жаза белгиленген,
- бир акт боюнча - материал сотко чейинки өндүрүшкө тиркелген.

Актылардын басымдуу көпчүлүгү (59%) ИИМге караштуу мекемелердеги мыйзам бузуулар жөнүндө түзүлгөн.

Диаграмма-13. 2021-жылы Улуттук борбор ал жердеги мыйзам бузуулар жөнүндө актыларды түзгөн министрликтер менен ведомстволор

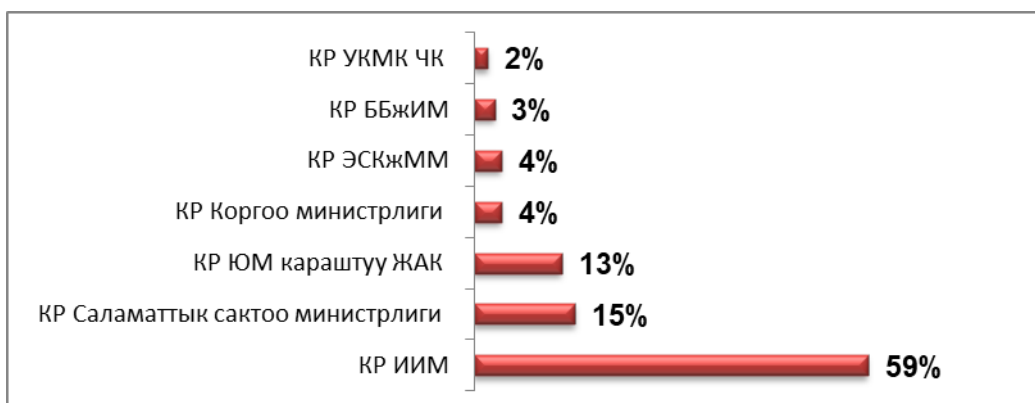
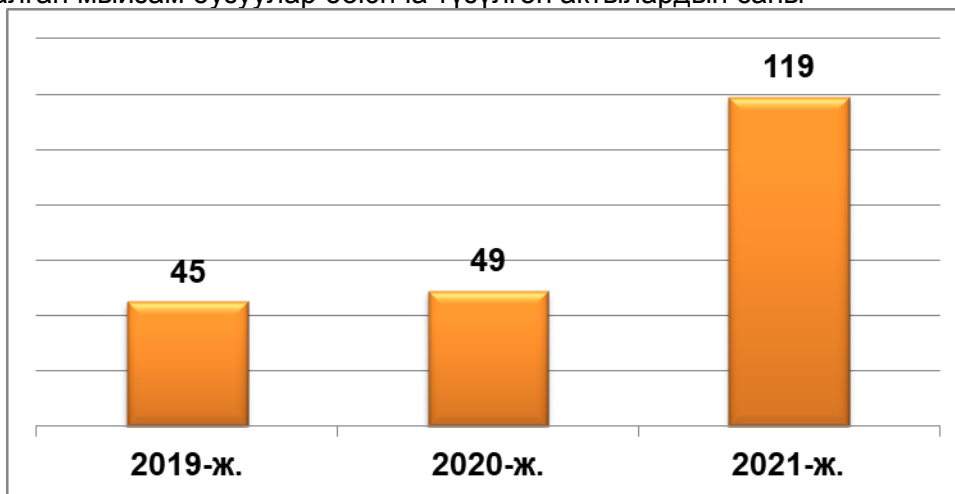
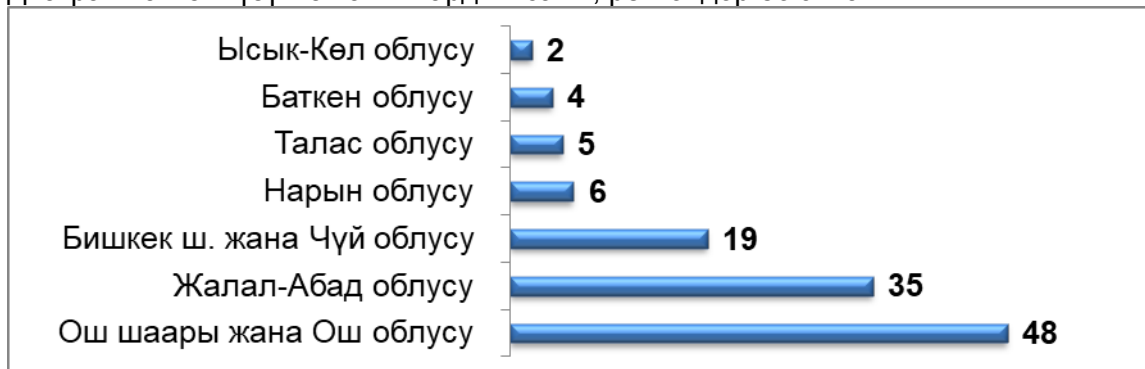

Диаграмма-14. Улуттук борбор тарабынан 2019, 2020 жана 2021-жылдары аныкталган мыйзам бузуулар боюнча түзүлгөн актылардын саны

Берилген маалыматтарга караганда, 2021-жылы мыйзам бузуулар жөнүндөгү актылардын саны буга чейинки жылдарга салыштырмалуу үч эсеге көбөйгөн. Бул фактор жаңы Конституцияны жана коомдогу жазык-укуктук мамилелерди жөнгө салган жаңы кодекстерди кабыл алууга тыгыз байланышкан. Андан тышкары, өлкөнүн жабык жана жарым-жартылай жабык болгон мекемелериндеги жашоо-шартты жакшыртуу боюнча динамика жок экендиги, ошондой эле курулуштардын эскиришинен улам тиричилик шарттарынын начарлашы да маанилүү роль ойнойт.

Диаграмма-15. Түзүлгөн актылардын саны, региондор боюнча

III БӨЛҮМ. УЛУТТУК БОРБОР 2021-ЖЫЛЫ ӨТКӨРГӨН АТАЙЫН ИЗИЛДӨӨЛӨРДҮН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

3.1. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматынын тергөө изоляторлорунда камалган аялдардын укуктарынын сакталышы

Кыргызстанда аялдар камакта кармалган төрт ТИЗО жана бир аялдар колониясы бар, ушул себептен аялдардын көбү жакындарынан алыс жерде күн кечирүүдө. Натыйжада, аялдардын негизги муктаждыктарынын бири болгон үй-бүлө менен байланышта болуу муктаждыгына коркунуч жаралууда. Аялдар үчүн атайын программалар менен кызматтардын жеткиликтүү болбошу түрүндөгү басмырлоо, ошондой эле үй-бүлөсү менен болгон байланышты чектөө белгилүү бир жагдайларда катуу мамиле катары сыпатталышы мүмкүн.

2021-жылдын февраль-июнь айларынын аралыгында Улуттук борбор «Коомдук кызыкчылыкты коргоо борбору» КФ менен биргеликте ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин колдоосу менен жазык-аткаруу тутумунун тергөө изоляторлорунда отурган аялдардын кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу, ошондой эле камакта гумандуу шарттар болушу⁶⁷ укугунун сакталышына байланышкан жагдайды изилдөө максатында атайын изилдөө жүргүзгөн.⁶⁸

Изилдөөнүн объектиси катары 243 аялды жайгаштырууга эсептелинген ЖАМКтын төрт тергөө изолятору тандалып алынган:

- №21 мекеме (ТИЗО-1) – Чүй облусунун Бишкек шаары
- №23 мекеме (ТИЗО-3) – Ысык-Көл облусунун Каракол шаары
- №53 мекеме (ТИЗО-53) – Жалал-Абад облусунун Жалал-Абад шаары
- №14 (АК-14 караштуу ТИЗО) – Чүй облусунун Вознесенка айылы

Изилдөөнүн алкагында ченемдик укуктук базага тыкыр талдоо жүргүзүлүп, улуттук мыйзамдарда укук бузган аялдарга карата камакка алуудан башка чечимдер колдонулушу жөнүндө атайын эрежелер жок экендиги аныкталган.

Бардык айыпталуучуларга (жынысына карабастан) жана бөгөт чараларына карата колдонулган жалпы ченемдер гана бар.

⁶⁷ Атайын изилдөө боюнча баяндаманын толук тексти менен Улуттук борбордун расмий сайтынан таанышса болот - www.npm.kg.

⁶⁸ Изилдөөнү даярдоодо жана анын жүрүшүндө "Камактагы аялдар: гендердик факторлорду эске алуу менен мониторинг кылуу боюнча колдонмо" колдонулган, Эл Аралык Түрмө Реформасы (PRI) жана Кыйноолордун алдын алуу боюнча ассоциация (АПТ), 2013.

Жалпысынан алганда, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жарандык-укуктук милдеттенмелер чөйрөсүн жөнгө салган ченеми бузулгандыгы аныкталган, анткени аялдардын дээрлик үчтөн бир бөлүгү экономикалык кылмыштарга айыпталып ТИЗОдо отурушат. ТИЗОдо отурган аялдардын көпчүлүгү мурда криминалга аралашкан эмес. Бул факт бөгөт чарасын тандоодо эске алынбайт.

Буга байланыштуу бөгөт коюунун альтернативдик чараларын кеңейтип, ошол эле убакта аларды практика жүзүндө колдонуу чөйрөсүн көбөйтүү зарыл.

Атайын изилдөөнүн жүрүшүндө аныкталган негизги мыйзам бузуулар:

- Жогоруда белгиленгендей, бардык жерлерде аялдарды ал жашаган же социалдык реабилитациядан өтүп жаткан жерге жакын жайгашкан эркинен ажыратуу жайларында камоо боюнча эл аралык стандарт бузулууда.
- Аялды УКЖдан ТИЗОго которгон учурда ал барган жери тууралуу анын жакындарына токтоосуз жана өз алдынча кабарлоого болгон укуктун бузулушу аныкталган. Баса белгилеп кое турган нерсе – ТИЗОдо камалган аялдардын укуктарынын бузулушу, биринчи кезекте, мекеменин кызматкерлери аларга алардын укуктары жөнүндө маалымат бербегендигине байланыштуу болуп саналат.
- ТИЗОнун ички тартибинин эрежелерине ылайык, айыпталуучулардын кат алышууларын сот, прокуратура, Омбудсмен (Акыйкатчы) жана башкаруунун жогорку органдарынан тышкаркы жактарга ачыктоого тыюу салынган.⁶⁹ Бул тизмеде Улуттук борборго арыз берүүнүн купуялуулугу каралган эмес.
- Мыйзамда каралган айыпталуучулардын даттануусуна берилген жоопторду тил кат жаздыруу менен жарыялоо жана аны өздүк иштерине тиркеп коюу жөнүндөгү ченем купуялуулук принцибине шек келтирет.
- Камакта отуруу жайларында АИВ-инфекциясына тест тапшырууда мыйзамдардын деңгээлинде ыктыярдуулук принциби бузулушуна жол берилүүдө.
- Мыйзамдарда камактагы аялдын репродуктивдүү саламаттык баянына байланышкан маалыматты бербөөгө жана медициналык кароодон өтпөөгө болгон укугу каралган эмес.
- ТИЗОдо аялдардын өз убагында жана сапаттуу медициналык жардамга болгон укугу толук кандуу камсыздалган эмес.
- Сурамжылоо учурунда аялдардын 38% медициналык жардамга муктаж экендиктерин айтышкан. Жаза мөөнөтүн өтөп жаткан аялдардын 62 пайызы гана гинекологдун текшерүүсүнөн өтүшкөн.
- Кош бойлуу жана жакында гана балалуу болушкан аялдар пландуу түрдө өткөрүлүп турушу керек болгон УДИ жана анализ тапшыруулар тутуму, кошумча дары-дармектер жана витаминдер, ошондой эле бандаждар менен варикозго каршы каражаттардын жок экендигин маалымдашкан.
- ТИЗОдо Кыргыз Республикасынын жарандарын медициналык жардам менен камсыздоо боюнча мамлекеттик кепилдиктердин программасында белгиленген кепилдиктер колдонулбайт.⁷⁰
- Медициналык кабинетте орнотулган видеокамеранын алдында медициналык кароодон өтүү жана медициналык жол-жоболордун аткарылышы, ошондой эле аймактык поликлиникаларга/ооруканаларга эркек кайтаруучулар коштоп барышы камактагы аялдын өзүнчө болуу, купуялуулук, аялзатынын ар-намысын урматтоо принциптерине шек келтирет.
- ТИЗОдо жолугушууларга болгон укуктун бузулушунун себептери ар кандай. ТИЗОдо орнотулган айнек тосмо аркылуу телефондук байланыш түрүндө кыска мөөнөттүү жолугушуулар аялдын балдары менен түздөн-түз байланышта көрүшүп жолугушуусу каралган укугун бузууда.
- Аялдын коргоого болгон укугу бузулууда. МКЮЖ жактоочуларынын начар жана натыйжасыз ишин белгилеп коюу керек. Кыргыз Республикасынын Юстиция

⁶⁹ КР ЖАТ ТИЗО ички тартибинин эрежелери. 11-глава.

⁷⁰ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 20-ноябрындагы №790 токтому

министрлиги МКЮЖ жактоочуларынын кызмат көрсөтүүсүнүн сапатына мониторинг кылбайт.

- Соттук териштирүүлөр учурунда натыйжасыз коргоо жана жактоочу менен сүйлөшүүнүн купуялуулук принцибинин сакталбашы, жеке тинтүүлөр менен камераларды тинтүүлөр эркек кызматкерлер тарабынан жүргүзүлүшү камактагы аялдарга мамиле кылуунун эл аралык стандарттарын бузуу болуп саналат.
- Мыйзамдарга тийиштүү актыларда айыпталуучуну жеке тинтүү милдетин айыпталуучу менен бир жыныстагы кызматкер аткарышы керек деген жалпы эреже сакталган эмес. Мыйзамда камактагы аялдардын жеке буюм-тайымдарын аял кызматкерлер текшерүүгө тийиш деген жол-жобо каралган эмес.
- Камактагы аялдарга аял кызматкерлер гана көзөмөл кылышы керек принциби сакталбайт.
- Камактагы аялдарды камактагы эркектер менен бирге бир унаада жеткирүү аялдардын укуктарын бузуу болуп саналат.
- Камактагылар сотто болгон учурда жана башка жакка жеткирүү учурунда тамак-аш менен камсыз кылынбайт.
- Тергөө изоляторлорундагы камактагы аялдарга натыйжалуу психологиялык жардам көрсөтүлбөйт.
- Жазык-аткаруу тутумунун кызматкерлерин гендердик маселелер, басмырлоого жол бербөө, катаал мамиле жасоо жана сексуалдык тийишүүлөрдүн алдын алуу жаатында кесиптик даярдыктан өткөрүү маселелери кылдат карап чыгууну талап кылат.
- Адам укуктары чөйрөсүндөгү эл аралык документтердин, атап айтканда, “Мандела эрежелерине”, Бангкок эрежелерине” ж.б. негизделген кызматкерлерди окутуу программаларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу зарыл.
- ЖАМК мекемелеринде кызмат өтөгөн аял кызматкерлердин саны жөнүндө мыйзамдын так аткарылышын, анын ичинде башкаруу жана чечим кабыл алуу деңгээлинде так аткарылышын камсыз кылуу.

Улуттук борбор аялдарды тергөө изоляторлорунда камакта кармоонун шарттары минималдуу стандарттарга да жооп бербей тургандыгын белгилейт.

Тергөө изоляторлорунун имараттары техникалык талаптарга ылайык пайдаланылуу мөөнөтү өтүп кеткендигине байланыштуу авариялык абалда турат. Алсак, Ысык-Көл облусунун Каракол шаарындагы ТИЗО-3 имараты 1919-жылы (103 жыл мурун) курулган эң эски имарат болуп саналат, ошондой эле Бишкек шаарындагы ТИЗО-1 имараты 1943-жылы курулган (79 жыл мурун).

Сүрөт103-104: Вознесеновка айылындагы АК-14 ТИЗО камерасы.

Камерада табигый жарык жетишсиз, ал эми жасалма жарыктандыруу көбүнчө жалпы камерага бир гана лампочка менен гана чектелет.

Камактагы аялдардын саламаттыгына камерадагы аба алмаштыруу тутуму начар иштеши терс таасирин тийгизет.

ТИЗО камераларында жайгашкан ажатканалардын абалы канааттандыраарлык эмес экендиги аныкталган. Полго орнотулган унитаздардын сууну агызуучу механизмдери жок же ремонтко муктаж.

Сүрөт 105-106. ТИЗОдогу аялдар камераларындагы ажатканалардын абалы

Айрым тергөө изоляторлору энелери менен мекемеде бирге жашап турган үч жашка чейинки балдарга кам көрүү үчүн тийиштүү шарттар түзүлүшүн камсыз кылган эмес. Мыйзам айыпталуучу аялдарга үч жашка чейинки баласы менен бирге болууга жол берет, бирок ТИЗОдо энелери менен чогуу отурган балдардын жашоо-шартын камсыздоо механизмдери чагылдырылган ченемдер жок.

Сүрөт 107: ТИЗО-1 камерасы, мында эмчектеги баласы бар аял жайгаштырылган.

Сүрөт 108: камерадагы баланын керебети

Мыйзамдарда жаңы төрөлгөн ымыркайлар менен наристелерди такма жалаяктар жана башка кам көрүү буюмдары менен камсыздоо үчүн каражаттар каралган эмес, ошондой эле мыйзамда камактагы аял тергөө иш-аракеттерин жүргүзүү учурунда баласынан ажыратылган болсо, кийин аялдын жүрүм-туруму жакшы жагына өзгөрсө же тергөө амалдары аяктагандан кийин баласы менен бирге болуу укугун калыбына келтирүү механизмдери каралган эмес.

Аялдарды ТИЗОнун айып изоляторуна тартиптик жаза чегерүү катары жайгаштырууну ал жердеги учурдагы жашоо-шарттарды эске алуу менен ырайымсыз, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамиле катары кабылдаса болот.

Сүрөт 109: ТИЗО-3төгү АИЗО

Сүрөт110: ТИЗО-3төгү АИЗО

Атайын изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча сунуштамалар ушул баяндаманын «Сунуштамалар» бөлүгүндө берилген.¹

3.2. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин психиатриялык стационарларында бейтаптардын укуктарынын сакталышы жана COVID-19 эпидемиясы учурундагы инфекциялык коопсуздук маселелери” (изилдөөнүн үчүнчү этабы)

Бул багыт боюнча алгачкы жалпыланган жыйынтыктар менен корутундулар Улуттук борбор тарабынан 2017-жылы сунушталган. Эки жылдан кийин, 2019-жылы, Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин жана мекемелердин жетекчилигинин сунуштамаларынын динамикасын жана ишке ашыруу боюнча абалын изилдөө максатында изилдөөнүн экинчи этабы өткөрүлгөн.⁷¹

Бейтаптардын укуктарын изилдөөнүн үчүнчү этабы өлкөдө COVID-19 боюнча орун алган жагымсыз эпидемиологиялык жагдайдын шартында 2021-жылдын февраль-апрель айларынын аралыгын камтыды. Бул иш «Коомдук кызыкчылыкты коргоо борбору» КФ менен биргеликте жана «Сорос-Кыргызстан» Фондунун колдоосу менен аткарылды.⁷²

Изилдөө психикалык жактан жабыркаган адамдардын укуктарына байланышкан абалга, анын ичинде кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укуктарына, медициналык жардамга жана инфекциялык коопсуздук стандарттарынын сакталышына талдоо жүргүзүүгө, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин адистештирилген психиатриялык ооруканаларынын COVID-19 эпидемиясынын учурундагы даярдыгын баалоого багытталган.

Изилдөөгө республиканын беш психиатриялык стационары камтылган:

- Республикалык психикалык саламаттык борбору, Бишкек ш.,
- Республикалык психиатриялык оорукана, Чым-Коргон айылы,
- Республикалык психиатриялык оорукана, Кызыл-Жар айылы,
- Жалал-Абад облустук психикалык саламаттык борбору,
- Ош облустук психикалык саламаттык борбору.

Изилдөө жүргүзүлгөн убакта изилденип жаткан психиатриялык мекемелерде стационардык дарыланууда 1341 бейтап, анын ичинде 529 аял, 6 өспүрүм, 53 бала болгон.

Соттук экспертизадан өтүү максатында 30 адам болгон.

Сурамжылоого катышкандардын катарына 74 эркек, 45 аял жана эки жашы жете элек өспүрүм киргизилген.

8-таблица. Барган учурдагы бейтаптардын саны

№	Мекеменин аталышы	Лимит, орун	Барган учурдагы бейтаптардын факт жүзүндөгү саны
1	РПСБ, Бишкек ш.	460	489
2	РПО, Чым-Коргон айылы	400	313
3	РПО, Кызыл-Жар айылы	325	295
4	Жалал-Абад ПСОБ	100	82
5	Ош ПСОБ	170	164
	БАРДЫГЫ:	1455	1343

Бейтаптардын арасындагы өлүмгө учуроо:

2019-жылы - 22 адам.

⁷¹ Атайын изилдөөлөрдүн эки этабынын жыйынтыктары менен сунуштамалары Улуттук борбордун 2017 жана 2019-жылдар үчүн жылдык баяндамаларында чагылдырылган. Атайын изилдөөлөр боюнча баяндамалардын толук тексти менен Улуттук борбордун расмий сайтынан таанышса болот - www.npm.kg.

⁷² Изилдөөнүн алгачкы эки этабы 2017 жана 2019-жылдары ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин колдоосу менен өткөрүлгөн.

2020-жылы - 30 адам, анын ичинен 7 бейтап COVID-19 илдетинин айынан көз жумган (РПСБ).⁷³

COVID-19 илдетине байланышкан жагдай

2020-жылы Чым-Коргон айылындагы РПОдо COVID-19 илдетине чалдыгуу белгилери менен 16 бейтап катталган. Алардын жетөөсүнүн ПЧР-тестинин жыйынтыгы терс болуп чыккан.

7 бейтап COVID-19 илдетинин белгилери менен Бишкек шаарындагы РПСБда катталган. Бардыгынын ПЧР-тестинин жыйынтыктары оң болуп чыккан жана бардыгы каза болгон.

COVID-19 илдетине чалдыкканы ырасталган 2 бейтап Жалал-Абад ОПСБда катталган.

2020-жылдын март айынан тартып бүгүнкү күнгө чейин 114 кызматкер COVID-19 илдетине кабылган. Алардын эч кимисине изилдөө жүргүзүлүп жаткан учурда кенемте төлөнүп берилген эмес.

Кызматкерлердин арасында COVID-19 илдетине чалдыгуудан улам 2 адам каза тапкан (2020-жылы – РПСБда, 2021-жылы - Кызыл-Жар айылындагы РПОдо).

Мекемелерге барган учурда бейтаптардын жана кызматкерлердин арасында COVID-19 илдетине чалдыккандар жок болгон.

Психиатриялык стационарлар берген расмий маалыматтарга караганда, 2020-жылдагы эпидемия мезгилинде жана изилдөө жүргүзүлгөн учурга чейин (2021-жылдын апрели) психиатриялык стационарларда COVID-19 илдетинин клиникалык белгилери байкалган 46 бейтап (алардын 17синин диагнозу лабораториялык жол менен ырасталган) жана коронавирус инфекциясына чалдыккан 114 кызматкер аныкталган.

Мында Чым-Коргон РПОдо (бейтаптардын саны 300дөн ашуун болгон) жана Кызыл-Жар айылындагы РПОдо (бейтаптардын саны 300гө жакын болгон) 2020-жылы да, 2021-жылы да бейтаптардан бир дагы ПЧР-тест алынган эмес.

Алдын алуучу максатта баруулар учурунда аныкталган мыйзам бузуулар (мыйзамсыз кармоо, бейтаптарды жайгаштыруу шарттарын бузуу, журналдарда каттоонун себеби көрсөтүлбөшү ж.б.) боюнча атайын изилдөө учурунда жалпысынан Башкы прокуратурага жана Саламаттык сактоо жана социалдык өнүгүү министрлигине 10 акт жөнөтүлгөн:⁷⁴

Чым-Коргон айылындагы РПО боюнча - 2 акт,

Кызыл-Жар айылындагы РПОдо - 3 акт,

Жалал-Абад РПСБ боюнча – 1 акт,

Ош РПСБ боюнча – 4 акт.

АТАЙЫН ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ КОРУТУНДУЛАРЫ:

“Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-2030-жылдарга калктын психикалык саламаттыгын коргоо программасын” кабыл алуу менен өлкө калкынын психикалык саламаттыгын коргоонун жаңы формаларын жана ыкмаларын киргизүү үчүн негиз түзүлөт деп болжолдонгон. Бирок, 2018-2022-жылдар аралыгында Программанын алгачкы беш жылдык этабын ишке ашыруунун белгиленген иш-чараларды толук жана өз убагында аткаруу жаатындагы жыйынтыктары купулга толоорлук эмес.

Атайын изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча бейтаптардын жашоо-шарттары олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон эмес деген тыянак чыгарылган.

— Улуттук борбордун психикалык жактан оорулуу бейтаптардын укуктарын коргоо жаатындагы эл аралык стандарттарды сактоонун зарылдыгы, психиатриялык мекемелерди деинституционалдаштыруу, дарылоодо жана реабилитациялоодо жамааттык ыкмага басым жасалып, бейтаптарды алар жашаган жерге болушунча жакын жайгашкан жайларда дарылоого жана реабилитациялоого артыкчылык берилген тутумдук мамиле колдонулушу боюнча буга чейинки берген сунуштамалары эске алынган эмес.

⁷³ Саламаттык сактоо министрлигинин маалыматы боюнча, аталган каза тапкан адамдар РПСБнын бейтаптары болгон эмес, алар Бишкектеги COVID-19 эпидемиясы учурунда оорукананын аймагында ачылган “кызыл аймакка” жөнөтүлгөндөр болгон.

⁷⁴ Улуттук борбордун 23.03.2021-жылдагы №03-20/101 каты.

- Психикалык оорулары бар бейтаптарды дарылоо жалпы биомедициналык багытта гана болууда.
- Мурдагыдай эле бейтаптарды социалдык жана социалдык-эмгектик реабилитациялоонун кандайдыр бир ыкмалары колдонулбайт. Социалдык-эмгектик реабилитациялоону уюштуруу үчүн материалдык база жок.
- Бейтаптардын стационарда болуунун жана дарылануунун гумандуу шарттарына болгон укуктары бузулган практика уланууда.
- Дарылоо иши өтө начар, адам чыдагыс шарттарда жүргүзүлгөн ооруканалар да эле бар.
- Квалификациялуу кадрлардын жетишсиздигине байланышкан көйгөй ошол эле деңгээлде калууда. Жагдай өлкөдө коронавирус инфекциясынын эпидемиясынын учурунда дагы начарлады. Саламаттыкты сактоо тутумунун эпидемиянын мындай масштабына жалпы даяр эмес болуп чыгышы бейтаптарга гана эмес, медицина кызматкерлерине да терс таасирин тийгизди.
- Изилдөө COVID-19 илдетине даяр туруунун жана ага чара көрүүнүн деңгээли өтө төмөн болгондугун аныктады (0-5 жана 43% чейин). Бул факттыга кошул-ташыл Эпидемиянын жүрүшү жагымсыз нукка бурулуп, COVID-19 вирусунун мутациясына байланыштуу эпидемиологиялык кырдаал начарлап, анын жаңы штаммдары жаралган учурларга чара көрүү пландары иштелип чыкпагандыгы стационарларда жана мекемелерде инфекция жайылып кетишине алып келиши ыктымал.
- Изилдөөнүн жыйынтыктары 2020-жылдагы COVID-19 эпидемиясынын биринчи толкуну учурунда изилдөөгө камтылган саламаттыкты сактоо уюмдарында COVID-19 менен ооругандардын учурлары болгон деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет – расмий маалыматтар боюнча, алар стационарларда дарыланып жаткан 1300дөн ашуун адамдын ичинен 44 адамды түзгөн.
Ошол эле учурда илдеттин реалдуу жайылуу деңгээлин аныктоо мүмкүн эмес болчу, анткени бейтаптар COVID-19 илдетин аныктоонун лабораториялык ыкмаларына дээрлик камтылган эмес (психиатриялык стационарда ПЧР-тесттен жалпы бейтаптардын 2 пайызы гана өткөн). Өлкөдөгү эки чоң психиатриялык ооруканада 2020-жылы да, 2021-жылы да бир дагы бейтапка ПЧР тести өткөрүлгөн эмес.
Мекеменин COVID-19 илдетине чалдыккан кызматкерлеринин саны 114 адам - дээрлик 3 эсеге көп болгондугун жана бул инфекциянын өтө жугуштуу экендигин эске алуу менен илдетти жуктуруп алган жана ооруган бейтаптардын реалдуу масштабы расмий көрсөткүчтөрдөн бир нече эсе жогору болгондугун болжолдоого болот.
- Жүрүм-турумду өзгөртүү максатында колдонулган ийне саюу аркылуу берилүүчү психотроптук дары-дармектерди колдонуу масштабдары азайып калганы менен тийиштүү чекке жете элек.
- Дене-бойлук кыймылды чектөө чаралары колдонулган учурлар азаюуда, бирок укук коргоо уюмдары тарабынан да, дарылоонун сапатын көзөмөлдөөгө жооптуу болгон ведомстволук органдар тарабынан да бул маселеге мониторинг жүргүзүлүшү талап кылынат.
- Психиатриялык мекемелердин медициналык кызматкерлери тарабынан Стамбул протоколунда жана Практикалык колдонmodo белгиленген кыйноолор менен катаал мамилени натыйжалуу документтештирүү принциптери сакталбайт. Анын ичинде курмандыкты медициналык кароодон өткөрүүнүн өзгөчөлүктөрүнө, медициналык текшерүүнүн жыйынтыктарын документтештирүүгө (№ 003-Зу формасын толтуруу), медициналык кызматкердин тийиштүү мамлекеттик органдардын зомбулук, кыйноо жана катаал мамиле жасоо жөнүндө арыздарды иликтөөгө ыйгарым укуктуу кызматкерлерине өз убагында жана милдеттүү түрдө маалымдоого байланышкан талаптар аткарылбайт.
- Атайын изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча сунуштамалар ушул баяндаманын “Сунуштар” бөлүмүндө берилген.

IV БӨЛҮМ. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ КЕҢЕШИНИН 2019-ЖЫЛДЫН 18-СЕНТЯБРЫНДАГЫ № 3245-VI ТОКТОМУ, УЛУТТУК БОРБОРДУН 2020-ЖЫЛ ҮЧҮН СУНУШТАМАЛАРЫ ЖАНА КЫЙНООЛОР МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА ЭЛ АРАЛЫК ОРГАНДАРДЫН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫНА ТАЛДОО

4.1. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы № 3245-VI “Кыргыз Республикасынын Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борборунун 2018-жыл үчүн жылдык баяндамасы жөнүндө” токтому аткарылышына талдоо

Улуттук борбор УАЧ сунуштамаларын аткаруу БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколго катышкан мамлекеттин милдеттенмесине кире тургандыгын баса белгилейт. Ушул эл аралык келишимдин 22-беренесине ылайык, мүчө мамлекеттин компетенттүү органдары УАЧ сунуштамаларын карап чыгып, аларды ишке ашыруу боюнча мүмкүн болгон чаралар боюнча диалог жүргүзөт.

Бул талап Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 29-беренесинде бекитилген, атап айтканда, мамлекеттик органдар жана кызмат адамдары сунуштамаларды карап чыгууга жана аларды аткарууга көмөктөшүүгө милдеттүү болуп саналат.

Улуттук борбор жыл сайын Кыргызстандагы кыйноолорго байланышкан абал боюнча өз баяндамаларын сунуштайт жана аларды колдонуунун тутумдук мүнөздөгү себептерин жоюу боюнча сунуштамаларды иштеп чыгат. Парламенттин депутаттары бул баяндамаларды угуп чыгууга тийиш. Бирок, жогоруда айтылгандай, Жогорку Кеңеш ушул убакка чейин (2022-жылдын февраль айына карата) КАУБдун буга чейинки эки жылдык баяндамасын - 2019 жана 2020-жылдар үчүн баяндамаларын карай элек.

Мындай фактылар 2018-жылы эле БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчесинин кооптонуусун жараткан, бул тууралуу Комитетчинин Кыргызстанга болгон иш сапарынын жыйынтыгы боюнча даярдалган баяндамасында айтылган. УАЧ жылдык баяндамаларында камтылган маалыматтарды кароонун мөөнөттөрү кечиктирилиши анын актуалдуулугу жоголушуна, кыйноодон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу одоно бузулушуна ыкчам чара көрүү мүмкүн эмес болушуна, Улуттук борбордун сунуштамаларын этибарга албоого алып келет жана мунун кесепетинен өлкөдө кыйноого алуу практикасы улана беришине шарт түзүлөт.

2018-жыл үчүн жылдык баяндаманы кароонун жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши 2019-жылдын 18-сентябрында №3245-VI токтомун кабыл алган жана анда тийиштүү мамлекеттик органдарга Улуттук борбордун сунуштамаларын аткаруу жөнүндө көрсөтмө берилген.

Бул токтомдун негизинде кыйноолордон коргоо боюнча иш алпарган тийиштүү мамлекеттик органдарга **58 сунуштама** берилген.

Аталган токтомдо белгиленген сунуштамаларды аткаруу деңгээлине талдоо жүргүзүү көрсөткөндөй, 2022-жылдын январь айына карата:

62% сунуштамалар аткаруу процессинде турушат;
жарым-жартылай аткарылгандары – 5%;
аткарылганы - 14%.

19% сунуштамалар аткарылган эмес.

9-таблица. Улуттук борбордун Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомунда чагылдырылган сунуштамаларынын мамлекеттик органдар тарабынан аткарылуу абалы⁷⁵

№	Мамлекеттик органдар	Кабыл алынган сунуштамалардын саны	Аткарылганы	Аткаруу процессинде	Жарым-жартылай аткарылган	Аткарылган эмес
1	КР Министрлер кабинети	11	2	6	2	1
2	КР ЮМ караштуу АУКК	2	-	2	-	-

⁷⁵ Сунуштамалардын аткарылышынын абалы жөнүндө кенен маалымат ушул баяндаманын электрондук вариантында чагылдырылган.

3	КР Жогорку соту	6	1	5	-	-
4	КР Башкы прокуратурасы	4	-	3	-	1
5	КР Коргоо министрлиги	4	1	2	-	1
6	КР УКМК	3	-	3	-	-
7	КР ИИМ	10	2	5	1	2
8	КР ЮМ караштуу ЖАК	4	-	1	-	3
9	КР ССМ караштуу ММКФ	2	2	-	-	-
10	КР ССМ	8		6		2
11	КР Финансы министрлиги	2		1		1
12	Карамагында эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары болгон мамлекеттик органдар	2	-	2	-	-
	БАРДЫГЫ:	58	8	36	3	11

4.2. Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн жылдык баяндамасында камтылган сунуштамалардын аткарылышын талдоо

Улуттук борбордун 2020-жылдагы ишмердигинин жыйынтыгы боюнча Жылдык баяндамада тийиштүү мамлекеттик органдар үчүн 149 сунуштама берилген.

Аларды аткаруу деңгээлин талдоонун натыйжасына ылайык, 2022-жылдын январь айына карата бул сунуштамалардын жарымы (50%) аткаруу процессинде экендиги аныкталган.

10% гана сунуштамалар аткарылган.

Жарым-жартылай аткарылганы - 8%.

32% сунуштама аткарылбай турат.

10-таблица. Мамлекеттик органдардын Улуттук борбордун сунуштамаларын аткаруусунун абалы⁷⁶

№	Мамлекеттик органдар	Кабыл алынган сунуштамалардын саны	Аткарылганы	Аткаруу процессинде	Жарым-жартылай аткарылган	Аткарылган эмес
1	КР Жогорку Кеңеши	12	1	-	1	10
2	КР Министрлер Кабинети	20	2	5	2	11
3	КР ЮМ караштуу АУКК	2	-	2	-	-
4	КР Жогорку соту	8	1	6		1
5	КР Башкы прокуратурасы	6	-	4	1	1
6	КР Аскер прокуратурасы	2	-	2	-	-
7	КР Коргоо министрлиги	5	1	3	-	1
8	КР УКМК	9	-	6	1	2
	КР ИИМ	17	3	9	1	4
9	КР ЮМ караштуу ЖАК	35	5	21	2	7
10	КР ССМ караштуу ММКФ	3	-	-	-	3
11	КР ССМ	10	2	8	-	-
12	КР Финансы министрлиги	3		1		2
13	КР Юстиция министрлиги	1	-	1	-	-
14	КР ЭСКЖММ	9	-	3	3	3
15	КР ССМдин Оорулардын алдын	3		2	1	-

⁷⁶ Сунуштамалардын аткарылышынын абалы жөнүндө кенен маалымат ушул баяндаманын электрондук вариантында чагылдырылган.

	алуу жана мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл департаменти					
16	КР Өкмөтүнө караштуу Архитектура жана курулуш мамлекеттик агенттиги	1	-	-	-	1
17	Карамагында эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары болгон мамлекеттик органдар	3	-	2	-	1
	БАРДЫГЫ	149	17	75	12	47

4.3. Кыйноо маселелери боюнча эл аралык органдардын сунуштамаларын аткаруунун абалы

Улуттук борбор Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Улуттук борбордун 2018-жыл үчүн жылдык баяндамасын кароонун жыйынтыгы боюнча кабыл алган 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомунда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Адам укуктары боюнча координациялык кеңештин Катчылыгына:

- адам укуктары боюнча эл аралык органдардын (БУУнун Адам укуктары боюнча комитети, БУУнун Кыйноолорго каршы комитети, БУУнун Балдардын укуктары боюнча комитети, БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеси, Кыйноолор маселелери боюнча Атайын баяндамачы, Ден-соолукка болгон укук боюнча Атайын баяндамачы ж.б.) Кыргыз Республикасына карата иштеп чыккан сунуштамаларын жана атайын жол-жоболорун аткарууга көзөмөл кылууну күчөтүү боюнча көрсөтмө берилген.

А.БУУНУН КЫЙНООГО КАРШЫ КОМИТЕТИНИН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫНА ТАЛДОО

2021-жылдын 10-ноябрында БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин кеңешме жыйынында Улуттук борбордун директору Б.Рысбеков КАУБдун атынан альтернативдүү баяндама менен чыгып сөз сүйлөгөн.

2021-жылдын 29-ноябрында 72-сессиясынын жүрүшүндө Кыйноолорго каршы комитет тарабынан Кыргыз Республикасынын БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясынын жоболору аткарылышы жөнүндө Үчүнчү мезгилдүү баяндамасы каралган. Ушул баяндаманы даярдоо учурунда бардык сунуштар Кыргызстанга толук жөнөтүлө элек болгондуктан, бул бөлүмдө Кыйноолорго каршы комитеттин улуттук баяндаманы жана альтернативдүү баяндамалардан алынган маалыматты кароонун жыйынтыгы боюнча маанилүү эскертмелери менен сунуштамалары берилген.

Алсак, Комитет Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан кыйноо жана катаал мамиле жасоо кылмыштарын натыйжалуу иликтөөнү камсыз кылуу боюнча көрүлүп жаткан чараларга оң баа берүү менен, ошол эле убакта бир катар маселелер боюнча тынчсыздануусун билдирген:

1. Комитет мүчө мамлекеттин мыйзамдары кыйноо кылмышын жасагандарга карата президенттин ырайым кылуусун колдонууга жол бере тургандыгы;
2. Улуттук алдын алуу механизми.

Комитет делегациянын кадрлардын жетишсиздиги жана жетишсиз бюджеттик ресурстарга байланышкан көйгөй эске алынгандыгы жөнүндө маалыматын эске алды, ошол эле учурда Комитет КАУБдун натыйжалуу иштешине тоскоолдук кылган бөгөттөр бар деп эсептейт.

Жогоруда белгиленгендей, Кыргызстандын расмий делегациясынын Кыйноого каршы комитетке бул маселе боюнча берген маалыматы анык эмес болуп саналат.

3. Негизги укуктук кепилдиктер

Комитет төмөнкүлөргө тынчсыздануусун билдирди:

3.1. эркинен ажыратылган бардык адамдар, айрыкча сотко чейин камакка алынгандар эркинен ажыратылган учурдан тартып эле иш жүзүндө бардык негизги укуктарынан пайдалана алышпайт;

3.2. кармалган адамдарга жактоочу өз убагында жеткиликтүү болушу камсыздалбайт;

3.3. мамлекет кепилдеген юридикалык жардамдын тизмесинде жактоочулардын саны аз жана алыскы аймактарда таптакыр жок.

4. Камакта кармоонун шарттары.

Комитет мурдагыдай эле төмөнкү жагдайларга тынчсызданууда:

4.1. камакта кармоонун адекваттуу эмес жана кейиштүү шарттары, анын ичинде бул жайларда адамдардын ашыкча толуп кетишине байланышкан билдирүүлөр;

4.2. аялдардын камак жайындагы шарттардын өтө начардыгы жана кармалган аялдарга, анын ичинде кош бойлуу жана балалуу аялдарга тийиштүү медициналык жардамдын жоктугу;

4.3. психиатриялык ооруканалардагы, социалдык жардам үйлөрүндөгү, ошондой эле жатак мектеп түрүндөгү балдар мекемелериндеги шарттардын өтө начардыгы.

5. Кыйноо жана катаал мамиле жасоо актыларын иликтөө.

Комитет төмөнкүлөргө тынчсызданат:

5.1. эркинен ажыратылган адамдар, өзгөчө алар милициянын камагында болгон учурда, укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабынан кыйноого алынгандыгы жана аларга карата катаал мамиле жасалгандыгы жөнүндө көптөгөн билдирүүлөрдүн болушу;

5.2. келип түшкөн даттануулардын санына салыштырмалуу мындай мекемелерге карата козголгон кылмыш иштеринин үлүшү өтө төмөн болушу, ошондой эле мамлекеттик кызмат адамдары жоопкерчиликке тартылган, соттолгон жана эркинен ажыратылган иштердин санынын өтө аздыгы;

5.3. кыйноолордон жана катаал мамиледен улам жаралган зыяндын ордун толтуруу механизминин жоктугу.

6. Улуттук алдын алуу механизми.

6.1 Кыйноолордун алдын алуу боюнча улуттук борбордун ишин жайылтуу боюнча жалпы иш-аракеттерге карабастан, Комитет анын натыйжалуу иштешине тоскоолдук кылган бөгөттөр бар деп эсептейт. Ал Координациялык кеңештин же Улуттук борбордун ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууга кандай болбосун тоскоолдук жараткандыгы үчүн жаза каралган Жазык кодексинин атайын ченеми (146-2-берене) жокко чыгарылгандыгына тынчсыздангандыгын билдирет. Ошондой эле өзгөчө пандемия учурунда Улуттук борбор негизинен кадрдык ресурстардын жана бюджеттин жетишсиздигинен, айрыкча – аймактардагы ушундай абалдан улам пландалган барууларды ишке ашыруу боюнча өз мандатын аткара албагандыгын өкүнүч менен билдирет.

Комитет делегациянын 2022-жылга карата бюджеттин долбоору жөнүндө мыйзам долбоорунда кадрлардын жана бюджеттик ресурстардын жетишсиздиги көйгөйүн эске алынгандыгы жана Улуттук борборго бюджеттин көбөйтүү (2-берене) тапшырыла тургандыгы жөнүндө (2-берене) маалыматын эске алат.

Улуттук борбор Комитетке расмий делегация тарабынан анык эмес маалымат берилгендигине дагы бир ирет көңүл бурат.

8. Комитет катышуучу мамлекетти төмөнкүлөргө чакырат:

(а) камакта кармоонун шарттарын жакшыртуу жана камакка алуудан тышкаркы чараларды көрүү аркылуу пенитенциардык мекемелердин ашыкча толуп кетишин азайтуу боюнча күч-аракеттерди активдештирүүгө... мүчө мамлекетке кармалгандарга тийиштүү материалдык жана гигиеналык шарттарды камсыз кылуу, анын ичинде жетиштүү табигый жана жасалма жарыктандыруу; адекваттуу канализация тутумдары жана санитардык жабдуулар; ажатканалар менен душ бөлмөлөрү; жылытылган ячейкалар; жетиштүү деңгээлдеги желдетүү болушун; тамак-аштын өлчөмү менен сапаты жетиштүү болуп, төшөнчүлөрдүн жана жеке гигиена каражаттарынын; саламаттыкты сактоонун; таза абадагы иш-чаралардын; үй-бүлөсүнө жолугуп туруунун жеткиликтүү болушун камсыздоо сунушталган;

(в) бардык эркинен ажыратуу жайларында жетиштүү сандагы дарыгерлер менен психиатрлардын болушун камсыз кылуу;

(с) аялдар үчүн камак жайларында тийиштүү шарттарды жана аял кызматкерлердин жетиштүү саны болушун камсыз кылуу;

(d) психиатриялык ооруканалардагы, социалдык үйлөрдөгү жана балдар мекемелериндеги шарттарды жакшыртуу.

8. Катышуучу мамлекет төмөнкүлөрдү аткарууга тийиш:

(с) кыйноолордун курмандыктарына кылмыш иши али карала элек же соттоло элек болсо да келтирилген зыяндын ордун толтуруу жөнүндө жарандык доо арыз менен кайрылууга мүмкүндүк берүү үчүн өз мыйзамдарын кайра карап чыгуу.

БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин (мындан ары - Комитет) Кыргызстандын юрисдикциясы алдында турган адамдардын укуктарынын бузулушу боюнча жеке билдирүүлөр/даттануулар боюнча чечимдери аткарылбай жаткандыгына байланышкан көйгөйдү белгилеп коюу зарыл. Бүгүнкү күндө Комитет 24 даттануу боюнча чечим чыгарган, алардын ондон ашыгында Кыргызстан тарабынан ЖСУЭПтин 7-беренесинде каралган кыйноолордон эркин болуу укугу бузулгандыгы таанылган.

2016-жылы Комитет өмүр бою эркинен ажыратуу жөнүндөгү жазасын өтөп жаткан укук коргоочу Азимжан Аскараровдун кыйноолордон эркин болуу укугу бузулган деп эсептеп, бийликтен аны бошотууну сунуштаган. Кыргызстан бул сунуштаманы аткарган эмес. Маалым болгондой, 2020-жылы А.Аскараров №47 мекемеде каза болгон.

Комитет мамлекетке бузулган укуктарды калыбына келтирүү жана курмандыкка адилеттүү компенсация төлөп берүү боюнча чараларды көрүүнү сунуштады. Тилекке каршы, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын Комитеттин чечимдерин аткаруу боюнча юридикалык милдеттерин моюнга албоо боюнча позициясы анын чечимдеринин кеңеш берүүчү гана мүнөздө экендигине негизделген. Мунун кесепети республиканын соттору тарабынан кыйноолордон жапа чеккендерге моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө төрт гана доо арыз канааттандырылгандыгынан көрүнүп турат.

БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин Кыргызстандын ЖСУЭПтин 7-беренесинин талаптарын аткаруусун талдоосуна ылайык, моралдык жана материалдык зыяндын ордун толтуруу боюнча кенемте бир гана адамга төлөнгөн.

Ошондой эле кенемтенин суммасы жасалган иш-аракетке таптакыр шайкеш эмес экендигин да белгилей кетүү керек (мисалы, сот кыйноого кабылган адамга 50 000 сом төлөп берүүгө милдеттендирген).

А. Өмүргө болгон укук жана өзүм билемдик менен өмүрүн алуудан эркин болуу (ЖСУЭП, 6-берене)

9 чечимде өмүргө болгон укук бузулгандыгы белгиленген, алардын төртөөндө камакта болгон учурда өлүмгө учуроо фактысы боюнча жүргүзүлгөн иликтөө натыйжалуу эмес болгон:

- 2020-жылдын 6-ноябрындагы №2866/2016 Физиевдин иши;
- 2015-жылдын 25-мартындагы №2054/2011 Эрназаровдун иши;
- 2015-жылдын 29-октябрындагы №2052/2011 Акматовдун иши;
- 2016-жылдын 27-октябрындагы №2127/2011 Акуновдун иши.

В. Кыйноолордон жана катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиледен же жазадан эркин болууга болгон укук (ЖСУЭП, 7-берене)

Комитеттин 22 чечиминде Кыргызстан тарабынан кыйноодон эркин болуу укугу бузулгандыгы моюнга алынган, бул Кыргызстанга карата кабыл алынган бардык чечимдердин 65 пайызын түзөт. Ошол эле учурда 21 чечимде кыйноо фактылары боюнча даттануулар натыйжалуу иликтенбегени белгиленген.

С. Гумандуу мамиле жасалышына жана кадыр-баркы урматталышына болгон укук (ЖСУЭПтин 10-беренеси)

Гумандуу мамиле жасалышына жана кадыр-баркы урматталышына болгон укуктун бузулгандыгы 2016-жылдын 31-мартындагы №2231/2012 А.Аскараровдун ишинде белгиленген.

БУУнун Адам укуктары боюнча комитети ЖСУЭПтин 7-беренеси (кыйноолордон эркин болуу укугу) бузулгандыгы жөнүндө чыгарган чечимдер боюнча практика жүзүндө кабыл алынган чаралар

- 1) 2016-жылдын 31-мартындагы №2231/2012 А.Аскаровдун иши боюнча – Кыргыз Республикасынын Жогорку соту Аскаровду өмүр бою эркинен ажыратуу жөнүндө өкүмдү күчүндө калтырып, ошондой эле Х.Аскарованы арыз ээсинин мураскору катары таануудан баш тартып, кассациялык арызды четке какты.
- 2) 2020-жылдын 13-мартындагы №2384/2014 Халмаматовдун иши боюнча – иш Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун кароосунда турат.
- 3) 2020-жылдын 6-ноябрындагы №3000/2017 Усекеевдин иши боюнча – автордун өкүлдөрү кыйноолорго байланышкан жаңы жагдайлар боюнча ишти кайрадан кароо жөнүндө өтүнүч келтирип, моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө доо арыз даярдоодо.
- 4) 2011-жылдын 25-мартындагы №1503/2006 Охадовдун иши боюнча – кыйноолордун колдонулгандыгы жөнүндө ырастоолорду ар тараптуу жана тыкыр иликтөө тийиштүү деңгээлде аткарылган эмес.
- 5) 2011-жылдын 29-мартындагы №1402/2005 Красновдун иши боюнча - кыйноолордун колдонулгандыгы жөнүндө ырастоолорду ар тараптуу жана тыкыр иликтөө тийиштүү деңгээлде аткарылган эмес.
- 6) 2015-жылдын 29-октябрындагы №2052/2011 Акматовдун иши боюнча – билдирүүнүн авторунун баласынын милицияда камакта болгон учурда өлүмгө дуушар болушуна байланышкан факт боюнча кийинки иш-аракеттер тууралуу диалог уланууда.
- 7) 2016-жылдын 21-октябрындагы №2187/2012 Базаровдун иши боюнча – арыздын автору түрмөдө жаза өтөө мөөнөтү аяктаганына байланыштуу бошотулган, Комитеттин чечимине байланышкан кандайдыр бир башка чаралар кабыл алынган эмес.
- 8) 2016-жылдын 27-октябрындагы №2127/2011 Акуновдун иши боюнча – маалымат жок.
- 9) 2017-жылдын 28-июлундагы №2435/2014 Ашыровдун иши боюнча – маалымат жок.
- 10) 2018-жылдын 17-октябрындагы №2892/2016 Абдиевдин иши боюнча – арыздын автору кыйноолорго байланышкан жаңы жагдайлар боюнча ишти кайрадан кароо жөнүндө өтүнүч келтирип, моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө доо арыз даярдоодо.
- 11) 2019-жылдын 5-июлундагы №2697/2015 Назаралиевдин иши боюнча – 24.02.2021-жылдагы Бишкек шаарынын Биринчи Май райондук сотунун чечими менен 50 000 (элүү миң) сом өндүрүлгөн, чечим Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 28.07.2021-жылдагы токтому менен күчүндө калтырылган.
- 12) 2020-жылдын 10-мартындагы №2710/2015 Осмоновдун иши боюнча – арыздын авторунун өкүлү тарабынан моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө доо арыз келтирилген.
- 13) 2020-жылдын 30-октябрындагы №2429/2014 Чыныбековдун иши боюнча – 2021-жылдын 30-ноябрында Жогорку сот кыйноолор жөнүндө ишти кайра карай баштады.
- 14) 2020-жылдын 29-октябрындагы №2405/2014 Юлдашевдин иши боюнча – арыз ээсинин өкүлдөрү Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине Комитеттин чечими аткарылбай жаткандыгы жөнүндө кат жөнөтүп, райондор аралык сотко Министрлер Кабинетине каршы доо арыз бермекчи.
- 15) 2020-жылдын 29-октябрындагы №2400/2014 Бекболот уулу К.нын иши – маалымат жок.
- 16) 2020-жылдын 29-октябрындагы №2160/2012 Джураевдин иши боюнча – Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине каршы Комитеттин чечимин аткарбагандыгы үчүн доо арыз даярдалууда. Арыз ээси бошотулгандан кийин каза тапкан.
- 17) 2020-жылдын 6-ноябрындагы №2866/2016 Физиевдин иши боюнча – автордун өкүлдөрү моралдык зыяндын ордун толтуруу жөнүндө доо арыз даярдоодо.
- 18) 2020-жылдын 6-ноябрындагы №2451/2014 В.И. иши боюнча – маалымат жок.

19) 2020-жылдын 30-октябрындагы №2432/2014 Бояркиндин иши боюнча – маалымат жок.

В. КЫЙНООЛОРДУН АЛДЫН АЛУУ БОЮНЧА КОМИТЕТЧЕНИН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫН ТАЛДОО

Кыйноолордун алдын алуу боюнча Комитетченин (Комитетче, КАБ) Кыргыз Республикасына биринчи иш сапары 2012-жылы болгон. 2018-жылдын сентябрында *Комитетченин* делегациясы Кыргызстанга экинчи ирет келген. Кыргыз Республикасына болгон иш сапардын жыйынтыгы боюнча иштелип чыккан тыянактар менен корутундулар өкмөткө жөнөтүлгөн, бирок КАБдын баяндамасында камтылган маалымат өкмөт тарабынан расмий түрдө жарыяланган эмес.

Комитетче кыйноолорду жана катаал мамилени колдонуу практикасынын себептери катары төмөнкүлөрдү атады:

а) мыйзам үстөмдүгү режиминин алсыздыгы, анын ичинде негизги укуктук кепилдиктердин жоктугу жана/же сакталбагандыгы, адекваттуу эмес каттоо тутуму;

б) укук коргоо жана сот органдарынын ишинде кылмышты мойнуна алган көрсөтмөлөргө басым жасоо жана укук колдонуу ишмердигине натыйжалуу прокурордук жана соттук көзөмөлдүн жоктугу;

с) көз карандысыз жана квалификациялуу медициналык кароолор жеткиликтүү эместиги жана камактагыларга адекваттуу медициналык кызмат көрсөтүүлөр толук кандуу жеткиликтүү эмес болушу;

д) коррупциянын тутумда, анын ичинде юристтер арасында кеңири таралышы, бул абал дээрлик бардык секторлордо кесипкөйлүктүн деңгээли төмөн болушу менен оорлошкон;

е) кызмат адамдарынын жазасыз калышы жана отчет берип турууга милдеттүү эместиги;

ф) камакта кармоо жайларындагы, психиатриялык ооруканалардагы жана майыптар үчүн мекемелердеги жалпысынан алгандагы начар материалдык жана каржылык шарттар, мунун өзү деле адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин себеби болуп саналат;

Кыргызстанга болгон иш сапарынын жыйынтыгы боюнча Комитетче 43 сунуштама берген.

11-таблица. Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетченин Кыргыз Республикасына болгон 2012-жылдагы иш сапарынын жыйынтыктары боюнча берген сунуштамаларын аткаруунун абалы жөнүндө маалымат⁷⁷

Сунуштаманын аткарылуу абалы	Сунуштамалардын саны	Көрсөткүчтөр % түрүндө
Аткарылды	11	25 %
Жарым-жартылай аткарылды	13	30 %
Аткарылуу процессинде	11	25 %
Аткарылган эмес	8	19 %

С. БУУНУН КЫЙНООЛОР МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА АТАЙЫН БАЯНДАМАЧЫСЫНЫН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫНА ТАЛДОО

Атайын баяндамачы сунуштаган сунуштамалар аткарылышын талдоо көрсөткөндөй, 8 жыл ичинде алардын 20 пайызы аткарылган эмес. Сунуштамалардын негизги бөлүгү (44%) аткаруу процессинде турат.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы №3245-VI токтомунда белгиленген сунуштамалардын аткарылышына жүргүзүлгөн талдоо 2022-жылдын январына карата алардын көбү (70%) аткаруу процессинде экендигин көрсөткөн. Сунуштамалардын 10 пайызы гана аткарылган.

Акыркы он жылдын ичинде БУУнун Адам укуктары боюнча кеңеши, анын Атайын баяндамачылары, ошондой эле ар кандай Келишим органдары Кыргызстанды адам укуктары боюнча стандарттарды сактоо ишин жакшыртууга чакырып, Кыргыз

⁷⁷ БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчесинин сунуштамаларын аткаруунун абалы жөнүндө кененирээк маалымат ушул баяндаманын электрондук версиясында берилген.

Республикасына өз келишимдик милдеттенмелерине ылайык адам укуктарын урматтоону, коргоону, колдоону жана жүзөгө ашырууну жакшыртуу үчүн зарыл болгон конкреттүү чараларды сунуштаган.

12-таблица. Кыйноолор маселелери боюнча Атайын баяндамачынын 2011-жылы Кыргыз Республикасына болгон иш сапарынын жыйынтыктары боюнча сунуштамаларынын аткарылуу абалы жөнүндө маалымат⁷⁸

Аткарылуу абалы	Сунуштамалардын саны	Көрсөткүч % түрүндө
Аткарылды	10	33%
Жарым-жартылай аткарылды	7	23%
Аткарылуу процессинде	8	27%
Аткарылган эмес	3	3%

Атайын баяндамачынын сунуштамаларынын жалпы санынан:

Аткарылганы – сунуштамалардын 33%

Жарым-жартылай аткарылганы – сунуштамалардын 23%

Аткаруу процессинде – сунуштамалардын 27%

Аткарылган эмес – 3%

Сунуштамалар берилген убакыттан бери он жыл өттү, бирок 3% аткарылбай, калган сунуштамалар болсо аткарылуу процессинде же жарым-жартылай эле аткарылган.

А. БУУнун ДЕН СОЛУККА БОЛГОН УКУК БОЮНЧА АТАЙЫН БАЯНДАМАЧЫСЫНЫН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫН ТАЛДОО

2018-жылы Кыргызстанга БУУнун дене-бойлук жана психикалык ден соолуктун жетсе боло турган эң бийик деңгээлине болгон укук боюнча Атайын баяндамачысы Дайнюс Пурас келип кеткен жана ал бул иш сапардын жыйынтыктары боюнча өз баяндамасын 2019-жылдын июнь айында даярдап берген.

Сунуштамалардын аткарылышына жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, сунуштамалардын 21 пайызы аткарылган эмес.

Сунуштамалар берилген учурдан берки он жыл ичинде алардын 6 пайызы гана аткарылган, ал эми калган сунуштамалар аткаруу процессинде турат (14%) же жарым-жартылай аткарылган (2%).

13-таблица. Атайын баяндамачынын ден-соолук боюнча сунуштамаларын аткаруунун деңгээли жөнүндө маалымат⁷⁹

Аткарылуу макамы	Аткаруу көрсөткүчү (%)
Аткарылды	6
Жарым-жартылай аткарылды	6
Аткарылуу процессинде	41
Аткарылган эмес	21

В. БУУнун БАЛАНЫН УКУКТАРЫ БОЮНЧА КОМИТЕТИНИН СУНУШТАМАЛАРЫ АТКАРЫЛЫШЫНА ТАЛДОО

БУУнун Баланын укуктары боюнча комитети тийиштүү Конвенциянын жоболору аткарылышы жөнүндө Бешинчи улуттук мезгилдүү баяндаманы карап чыкты.

Талдоонун жыйынтыктары боюнча кыйноо жана катаал мамиле маселелерине тиешеси бар сунуштамалардын ичинен бир сунуш жарым-жартылай аткарылып, жети сунуш аткаруу процессинде турат деген тыянак чыгарылган.⁸⁰

КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАМАЛАР

Кыргыз Республикасы, адам укуктары жаатындагы бир катар эл аралык келишимдердин катышуучусу болуу менен, кыйноолордун, катаал мамиленин алдын алуу жаатында жоопкерчиликтүү чараларды көрүү жана мындай иш-аракеттерди ички жазык

⁷⁸ БУУнун Атайын баяндамачысынын сунуштамалары аткарылышынын деңгээли жөнүндө кененирээк маалымат ушул баяндаманын №2 тиркемесинде берилген.

⁷⁹ БУУнун Ден соолукка болгон укук боюнча Атайын баяндамачысынын сунуштамалары аткарылышынын деңгээли жөнүндө кененирээк маалымат ушул баяндаманын электрондук версиясында берилген.

⁸⁰ БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин сунуштамалары аткарылышынын деңгээли жөнүндө кененирээк маалымат ушул баяндаманын электрондук версиясында берилген.

мыйзамдарына ылайык натыйжалуу жана калыс кароо боюнча өз мойнуна бир катар милдеттенмелерди алган.

Кыйноолорду жана катаал мамилени жоюу боюнча прогрессивдүү өзгөрүүлөрдөн улам 2021-жылы улуттук мыйзамдарга олуттуу өзгөртүүлөр киргизилген. Жаңы Жазык кодекси, Жазык-процесстик жана Жазык-аткаруу кодекстери, Бузуулар жөнүндө кодекс күчүнө кирди, “Мунапыс берүүнүн жана ырайым кылуунун жалпы принциптери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилди.

Бирок, бул багытта жасалып жаткан иш-аракеттерге карабастан, Улуттук борбор алдын алуучулук максатта баруулардын практикасын жалпылоонун, келип түшкөн билдирүүлөр боюнча маалыматтарды талдоонун, аларды иликтөөнүн жана соттук кароонун жыйынтыктарынын негизинде адамдын негизги укугу - кыйноодон жана катаал мамиледен эркин болуу укугу бузулган учурлар да кездешип жаткандыгы жөнүндө тыянак чыгарган. Муну кыйноолорго жана катаал мамилеге болгон көп сандаган даттануулар, жабык мекемелердеги камакта кармоонун адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамилеге теңдештирилген өтө начар шарттары күбөлөп турат.

Стамбул протоколунун принциптерине ылайык түзүлгөн медициналык күбөлөндүрүү жана кыйноо белгилеринин бар экендиги боюнча соттук-медициналык эксперттердин корутундусу болсо да күнөөлүүлөр жоопкерчиликке тартылбаган учурлар бар.

Кыйноолордун курмандыктарына адекваттуу жана адилет кенемте берүүнүн механизми жок. БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин Кыргызстанга карата жеке билдирүүлөр боюнча 7-берененин (кыйноодон эркин болуу укугу) бузулганы моюндалган чечимдеринин көбү аткарыла элек.

Ушул күнгө чейин мамлекеттик органдар тарабынан Улуттук борбордун ишмердүүлүгүнө тоскоолдук кылуу фактылары катталууда.

Азыркы тапта кыйноолор менен катаал мамиле колдонулушунун тутумдук себептери болуп төмөнкүлөр эсептелинет:

- 1) Кыйноолорду колдонууга күнөөлүүлөрдүн жазасыз калышы.
- 2) Соттордун соттолуучулардын кылмышты мойнуна алган көрсөтмөлөрүнө басым жасашы.
- 3) Кыйноолор менен катаал мамиленин издерин медициналык документтештирүү көйгөйлөрү.
- 4) Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын жетишсиз каржыланышы.
- 5) Коррупция.
- 6) Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын санитардык абалы көзөмөлгө алынбашы.
- 7) Кыйноолор жана катаал мамиле боюнча кылмыштардын кыйноолор жөнүндө билдирген адамга карата коопсуздук кепилдиктери жоктугуна байланыштуу латенттүү болушу.
- 8) Эл аралык органдардын Кыргызстандын адам укуктары чөйрөсүндөгү ратификацияланган эл аралык келишимдер боюнча милдеттенмелеринин алкагында сунуштамаларын аткарбоо.
- 9) БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун алкагында Кыргызстан өз мойнуна алган эл аралык милдеттенмелердин, анын ичинде Улуттук борбордун кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алуу, ошондой эле КАУБдун ишмердигине бөгөт коюу, кийлигишүү жана тоскоолдук кылуу жаатындагы сунуштамаларын көп жылдардан бери этибарга албай келүү аркылуу да бузулушу.

Улуттук борбордун сунуштамаларынын негизин эл аралык стандарттар түзөт, алар кыйноолорду колдонууга толук тыюу салуу менен адам укуктары боюнча эл аралык органдардын, анын ичинде БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин конкреттүү сунуштамаларын камтыйт.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине:

1. Карамагында эркинен ажыратуу жана чектөө жайлары болгон министрликтер менен ведомстволордун жетекчилеринин Улуттук борбордун жылдык баяндамаларын кароонун жыйынтыгы боюнча КР Жогорку Кеңешинин токтомдорунун аткарылышы, ошондой эле

- ведомствого караштуу мекемелердеги кыйноолорго жана ырайымсыз мамилеге байланышкан жагдай жөнүндө маалыматын дайыма угуп туруу.
2. Улуттук борбордун жылдык жана тематикалык баяндамаларын угуунун жыйынтыгы боюнча Жогорку Кеңеш кабыл алган токтомдордун аткарылышына такай мониторинг жүргүзүү.
3. Жазык кодексине, Жазык-процесстик кодекске, Жазык аткаруу кодексине, Административдик кодекске Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамга шайкеш келтирүү максатында толуктоолорду/өзгөртүүлөрдү киргизүү (тоскоолдук кылуу үчүн жоопкерчилик, фото жана видеого тартууга укук берүү ж.б.).
4. Жогорку Кеңештин отурумунда Жаза аткаруу мамлекеттик кызматынын бардык мекемелерин ЖАМК мекемелеринде (ТИЗО, түзөтүү, тарбиялоо колониясы) камалгандардын тийиштүү социалдык жеңилдиктерди, жөлөкпулдарды, пенсияларды алгандыгын текшерүү боюнча ведомстволор аралык комиссиянын ишинин жыйынтыгын угуу).
5. КР Жазык-процесстик кодексинин 80-беренесинин 4-бөлүгүнүн 2-пунктуна («Далилдер») кылмыш жоопкерчилигине тартылуучу иш-аракет жасаган деп айыпталган шектүүнүн кылмыш иши боюнча сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө берилген, бирок сотто ырасталбаган көрсөтмөлөрү жол берилгис далил болуп саналат деп белгилеген ченемди киргизип, өзгөртүү.
6. Кылмыш жасаган деп айыпталган аялдарга карата альтернативдүү бөгөт коюу чараларынын тизмесин мыйзамдык жактан кеңейтүү маселелерин кароо.
7. Жазык-процесстик мыйзамдарга экономикалык кылмыштарды жасаган, кош бойлуу болгон, жаш балдары бар, майып же ден соолугунда башка олуттуу көйгөйлөрү болгон аялдарга карата камакка алуу түрүндөгү бөгөт коюу чарасын колдонууга тыюу салган ченемдерди киргизүү.
8. Улуттук мыйзамдарда төмөнкүдөй ченемдер болушун кароо:
- кызмат адамдарынын камактагы аялдардын жолугушууларына уруксат берүүдөн өзүм билемдик менен баш тартуусун болтурбаган;
 - кат алмашууну жөнөкөйлөштүрүлгөн тартибин белгилеген;
 - иши тергелип жаткан майып аялдарга, кош бойлуу, жаш балдары бар, оор илдетке чалдыккандарга кам көргөн аялдардын жолугушууларына кепилдик берген;
 - камактагы аялдын макулдугу менен туугандары жана башка адамдар менен аудио жана видео байланышты уюштурууну караган;
9. Мыйзамдарда кыйноолордун жана катаал мамиленин курмандыктарына келтирилген зыяндын ордун толтуруу механизмдери.
10. Улуттук борбордун толук кандуу жана үзгүлтүксүз иштешин камсыз кылуу максатында Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин эки депутаты (парламенттик көпчүлүктөн жана парламенттик оппозициядан) Улуттук борбордун Координациялык кеңешинин ишине катышуусу жөнүндөгү жобосу өз убагында аткарылышын камсыздоо.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

11. Кыргыз Республикасынын БУУнун Кыйноого каршы комитетинин БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясынын 21 жана 22-беренелерине ылайык кыйноодон эркин болуу укугу бузулгандыгы жөнүндө жеке кайрылууларды кароо, ошондой эле кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө мамлекеттер аралык даттанууларды берүү механизми боюнча компетенциясын таанышы.
12. БУУнун Кыйноого каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун (18-берене, 3-пункт) жана Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын (5-берене, 10-пункт) алкагында Кыргызстандын Улуттук борбор жетиштүү каржылануусу, кошумча штаттык бирдиктер бөлүнүп бериши, айлык акыны жогорулатуу жана кызматтык автоунаа бөлүп берүү боюнча эл аралык милдеттенмелери аткарылышын камсыз кылуу.

Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетине:

1. Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында кыйноолордун жана катаал мамиленин алдын алуу, ошондой эле камакта кармоо шарттарын жакшыртуу боюнча Кыргыз Республикасынын Стратегиясын иштеп чыгуу. Анын аткарылышын координациялоону жана ага мониторинг кылууну камсыздоо. Жогоруда аталган Стратегиянын алкагында кыйноолорду жана катаал мамилени колдонууга алып келүүчү себептер менен шарттарды четтетүүгө, адам укуктары жана аларды коргоо механизмдери жаатындагы мыйзамдар жөнүндө коомдук маалымдуу болууну жогорулатууга багытталган агартуучулук жана билим берүүчүлүк иш-чараларды иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу.

2. УКЖда, ТИЗОдо, түзөтүү колонияларында камакта отурган адамдардын укуктары менен эркиндиктери; аларды камакта кармоо шарттары; мекемелерде болуу эрежелери; тартиптик жаза колдонуунун ыкмалары жана тартиби; даттанууларды кароо тартиби ж.б. маселелерге тиешеси бар бардык документтерге жашыруун сырды чектөөчү белгилер коюлушун жокко чыгаруу максатында Министрлер Кабинетинин, министрликтердин жана ведомстволордун ченемдик укуктук актыларына ревизия жасап, инвентаризациялоону өткөрүү.

3. Эркинен ажыратуу жана чектөө жайларындагы имараттардын жана курулмалардын техникалык абалына экспертиза жүргүзүү боюнча тийиштүү тармактардагы эксперттерди ишке тартуу менен ведомстволор аралык комиссия түзүү.

4. ЖАКтын бардык жабык мекемелериндеги ТИЗОлордо, түзөтүү/тарбиялоо колонияларында камалган адамдардын өздөрүнө чегерилген социалдык жеңилдиктерди, жөлөкпүлдөрдү, пенсияларды, ошондой эле Мамлекеттик кепилдиктер программасында каралган жеңилдиктерди алып жаткандыгын текшерүү боюнча тийиштүү мамлекеттик органдардын (Башкы прокуратура, Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги, Саламаттык сактоо министрлиги ж.б.) өкүлдөрүнөн турган ведомстволор аралык комиссия түзүү.

5. ЖАКтын №21 (ТИЗО-1) мекемеси менен №47 (ТК-47) мекемесин Бишкек шаарынын чегинен тышкары жерге көчүрүү, жаңы объектилерди эл аралык стандарттардын талаптарына толук шайкеш кылып куруу.

6. Каракол шаарындагы №23 (ТИЗО-3) мекемесин колдонууга жараксыз катары жаап салуу жана эл аралык стандарттардын талаптарына толук шайкеш келген жаңы объектини куруу.

7. Эл аралык уюмдардын камактагылардын санын кыскартуу боюнча сунуштамаларын аткаруу.

8. Ички иштер органдарын реформалоонун алкагында адам укуктарынын бузулушунун тутумдук себептерин жоюуга багытталган иш-чаралардын аягына чыгуу.

9. ИИО УКЖдагы камалгандарды багууга, анын ичинде үч маал ысык тамак менен камсыздоого республикалык бюджеттен жетиштүү каржылоону камсыз кылуу.

10. Түрмөдөгү психиатриялык жардамды жалпы саламаттык сактоо тутумуна интеграциялоо.

11. Соттун чечими боюнча адистештирилген психиатриялык стационарларда мажбурлап дарылоого жиберилген бейтаптардын дарылануусу үчүн шарттарды камсыз кылуу. Алар ЖАК тергөө изоляторлорунда ден-соолугунун абалына ылайык тийиштүү дарылануудан өтпөстөн камалган учурларды болтурбоо.

12. Аларга карата сот тарабынан мажбурлап дарылоо жөнүндө чечим чыгарылган бейтаптар үчүн адистештирилген дарылоо мекемесин түзүү, анда камалган адамдарды кайтаруу боюнча милдеттер тийиштүү укук коргоо органынын бөлүмүнө жүктөлүшү керек.

13. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 20-июнундагы № 296 “Кылмышка шектүүлөрдү, айыпталуучуларды камакта кармоого тоскоол болгон оор оорулардын тизмесин бекитүү жөнүндө” жана 2011-жылдын 29-ноябрындагы №745 “Оор оору менен ооруган эркинен ажыратууга соттолгондорду медициналык күбөлөндүрүү жана аларды андан ары жаза өтөөдөн бошотууну сунуш кылуу тартибин бекитүү жөнүндө” токтомдорунун аткарылышына мониторинг кылуу боюнча ведомстволор аралык комиссия (Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу ЖАК, Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлиги, КР Улуттук коопсуздук мамлекеттик

комитети, Саламаттык сактоо министрлиги, Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги) түзүү.

14. Соттолгондордун документтерди (паспортторду, туулгандыгы тууралуу күбөлүктөрдү, майыптыгы же жаш курагы боюнча жөлөкпулдарды жана пенсияларды) тариздеши жана алышы боюнча КР Мамлекеттик каттоо кызматынын, КР Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин, КР Саламаттык сактоо министрлигинин жана КР Юстиция министрлигине караштуу ЖАКтын ишин консолидациялоо.

15. Кыйноолорго каршы конвенцияга Факультативдик протокол боюнча, анын ичинде Улуттук борбордун жылдык баяндамаларын жарыялоо жана кеңири жайылтуу, ал тарабынан иштелип чыккан сунуштамаларды ишке ашырууга көмөктөшүү боюнча милдеттенмелердин аткарылышын камсыз кылуу.

16. ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсеси тарабынан 2021-жылы Улуттук борборго белек катары берилген автоунааны бажы төлөмдөрүнөн жана жыйымдардан бошотуу маселесин чечүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

17. Республиканын үч облусунда – Таласта, Баткенде жана Жалал-Абадда тергөө изоляторлорун курууга каражат табуу.

18. Жазык-аткаруу тутумунун мекемелеринин ишмердигин камак жайларындагы жашоо-шарттарды жакшыртуу максатында толук кандуу каржылануусун камсыз кылуу.

19. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин карамагына катарлаш медициналык кызматтарды этап-этабы менен өткөрүү боюнча иштерди улантуу.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Адам укуктары боюнча координациялык кеңештин Катчылыгына:

1. Адам укуктары боюнча эл аралык органдардын (БУУнун Адам укуктары боюнча комитети, БУУнун Кыйноолорго каршы комитети, БУУнун Балдардын укуктары боюнча комитети, БУУнун Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчеси, Кыйноолор маселелери боюнча Атайын баяндамачы, Ден-соолукка болгон укук боюнча Атайын баяндамачы ж.б.) Кыргыз Республикасына карата иштеп чыккан сунуштамаларын жана атайын жол-жоболорун аткарууга көзөмөл кылууну күчөтүү.
2. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Адам укуктары боюнча координациялык кеңештин Жылдык иш планы аткарылышына тутумдук мониторинг жүргүзүп туруу.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына:

1. Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун 2011-жылдын 12-апрелиндеги №40 “Кыйноолорго жана башка адамгерчиликсиз, катаал же кадыр-баркты басмырлаган мамиле менен жазанын түрлөрүнө тыюу салуунун конституциялык кепилдигин камсыз кылууга прокурордук көзөмөлдү күчөтүү жөнүндө” буйругун аткаруу боюнча ишти күчөтүү.
2. Купуялуулук принцибин толук сактоо менен камак жайларынан даттанууларды кабыл алуунун жана кароонун натыйжалуу механизмдин камсыз кылуу.
3. Акыркы беш жыл ичиндеги “кыйноо” беренеси боюнча козголгон кылмыш иштерин тергөөнүн жыйынтыгы боюнча Баяндамалык талдоо жүргүзүү.
4. БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун жабык мекемелерде камакта отурган жана кыйноо менен катаал мамиле жөнүндө билдирген адамдарды репрессиялардан коргоо жөнүндөгү 21-беренеси аткарылышына көзөмөлдү күчөтүү.
5. 2019-2021-жылдар аралыгында аларга карата соттун чечими менен медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу жөнүндө чечим чыгарылган адамдардын тийиштүү медициналык жардам албастан ТИЗОдо отурган ар бир факт боюнча кылдат иликтөө жүргүзүү жана корутунду берүү.

6. Жаза аткаруу тутумунун мекемелеринде камакта жаткандардын өз убагында жана сапаттуу медициналык жардам алуу укугунун сакталышына көзөмөлдү күчөтүү.
7. Улуттук борбордун жылдык баяндамаларында көрсөтүлгөн, ИИМ жана ЖАК мекемелеринде камакта жаткан мезгилде же соттун чечими менен илдетинин оордугуна жана ден-соолугунун абалынын начарлашына байланыштуу жаза өтөөдөн мөөнөтүнөн мурда бошотулгандан кийин кыска мөөнөт ичинде каза табуунун ар бир фактысы боюнча юридикалык баа берип, иликтөө жүргүзүү.
8. Улуттук борбордун 2021-жылдагы атайын изилдөөсүнүн жүрүшүндө аныкталган бардык мыйзам бузууларды, анын ичинде ЖАК ТИЗОдо камакта отурган аялдардын кош бойлуулугу үзгүлтүккө учураган фактыларды изилдеп, укуктук баа берүү.
9. ЖАК жабык мекемелеринде камакта отурган адамдарга Мамлекеттик кепилдиктер программасынын алкагында каралган жеңилдиктерди бербей коюу жаатындагы мыйзам бузууларды изилдөө жана юридикалык баа берүү.
10. Психиатриялык стационарлардын, ошондой эле алардын кызмат адамдарынын ишмердигине көзөмөл кылуунун натыйжалуу механизмдин ишке киргизүү жолу менен психиатриялык жардам көрсөтүүдөгү мыйзамдын сакталышын көзөмөлдөөнү күчөтүү.
11. Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылуунун ар бир фактысын тыкыр иликтөө, колдонуудагы мыйзамдардын ченемдерине ылайык негиздүү чечим кабыл алуу.
12. Соттолгондорду экстрадициялоо маселелерин өз убагында чечүүгө көзөмөлдү күчөтүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

13. Укук коргоо органдарынын ыкчам-издөө ишмердигине, тергөө иштерине, ошондой эле кармалган жана эркинен ажыратуу же чектөө жайларында камакта отурган учурларда адамдардын укуктары сакталышына көзөмөлдү күчөтүү.
14. Сот тарабынан аларга карата медициналык мүнөздөгү мажбурлоо чараларын колдонуу жөнүндө чечим чыгарылган адамдардын ЖАК ТИЗОлорунан атайын психиатриялык мекемелерге өз убагында которулушуна көзөмөлдү күчөтүү.

Кыргыз Республикасынын Аскер прокуратурасына:

1. КР Жогорку Кеңешинин 2019-жылдын 18-сентябрындагы кызмат өтөп жаткан жоокер өлүмгө учураган ар бир факты жөнүндө, мунун себептери кандай экендигине карабастан, токтоосуз түрдө Улуттук борборго кабарлоо тууралуу токтомунун кыйшаюусуз аткарылышына көзөмөлдү күчөтүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

2. Кызмат өтөп жаткан жоокердин ар бир жараат алуу же өлүмгө учуроо фактыларын Стамбул протоколунун принциптерине ылайык Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин эксперттерин жана көз карандысыз эксперттерди ишке тартуу менен тыкыр иликтөө.

COVID-19 илдетинин жайылышынын алдын алуу боюнча республикалык штабына:

1. Психиатриялык стационарлардагы бейтаптар, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу мекемелерде камакта отурган адамдар жана башка эркинен ажыратуу жана чектөө жайларында камакта жаткан адамдардын муктаждыктарын баалоо жана COVID-19 илдетине каршы вакциналардын жетиштүү санын камсыз кылуу, мында эмдөөгө өз ыктыяры менен макулдук берүү принциби кыйшаюусуз сакталууга тийиш жана мындай макулдук расмий жол-жоболорду сактоо менен таризделиши керек.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна:

1. Жазык кодексинин 305-1 (1997-ж. редакциясы), 143 (2019-ж. редакциясы), 137 (2021-ж. редакциясы) “кыйноо” беренеси боюнча чыгарылган сот актыларына, ошондой эле жазык иштерин токтотуу жана кылмыш иштеринин ушул категориясы боюнча төмөнкү инстанциядагы соттордун чечимин жокко чыгаруу жана жаңыдан кароого жиберүү жөнүндө сот актыларына талдоо жүргүзүү.
2. Соттук териштирүүлөрдү создуктурууга жана сот процесстеринин көп ирет кийинкиге жылдырылышына алып келген себептер менен шарттарга талдоо жүргүзүү.
3. Кыйноолордун курмандыктарына, ал эми алар каза тапкан учурда - алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө адекваттуу кенемте аныктоо.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

4. 2018-2021-жылдарга карата кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө иштер боюнча соттук практиканы изилдөө жана жалпылоо.
5. Кандай формада жана көрүнүштө болбосун, кыйноолор үчүн сөзсүз жазаланууну камсыздоо максатында кыйноолор колдонулгандыгы жөнүндө ар бир билдирүү мыйзамдуу жана негиздүү өкүм чыгарылган ар тараптуу, толук жана калыс соттук кароонун предмети болуп калышы үчүн Жогорку Соттун Пленумунун токтомун демилгелөө.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигине:

1. Ички иштер органдарынын кызматкерлери тарабынан ИИО УКЖда камакта жаткан адамдардын укуктары менен эркиндиктери сакталышынын кепилдиктерин белгилеген мыйзамдар менен башка ченемдик актылардын кыйшаюусуз сакталышын камсыздоо.
2. УКЖда камакта жаткандарды үч маал сапаттуу ысык тамак жана ичүүчү суу дайыма жеткиликтүү болушун камсыз кылуу.
3. Саламаттык сактоо министрлигине баш ийген ИИО УКЖдагы медициналык кызматкерлердин (дарыгердин, фельдшердин) ишмердиги үчүн зарыл болгон шарттарды түзүү.
4. Камакка алынгандардын медициналык жардам алуу мүмкүнчүлүгүн, ошондой эле сутканын каалаган убагында натыйжалуу медициналык жардам алуу укугун камсыз кылуу.
5. Тийиштүү медициналык дары-дармектерди үзгүлтүксүз толуктап туруу үчүн каражаттарды табуу.
6. ИИМ жана УКМК ыкчам аракеттенүү кызматкерлери тарабынан кылмыш жасоого шектелип кармалгандарды каттоонун жана кармалган адамды ИИО же УКМКБга алып келгенден үч саат өткөндөн кийинки жыйынтыкты эсепке алуунун журналын ишке киргизүү.
7. Өлкөнүн бардык ИИО УКЖларында камакта кармоонун шартынын стандарттарынын сакталышын камсыз кылуу.
8. Иши тергөөдө болгон камактагы адамдарды ИИО убактылуу кармоочу жайларында мыйзамсыз кармоо жана анда кармалуу мөөнөттөрүн бузуу практикасын жоюу.
9. Адамдарды 48 сааттан ашык кармоо практикасын жоюу максатында Ак-Суу райондук ИИОнун убактылуу кармоочу жайын ачууну тездетүү.
10. ИИО УКЖ штатын аял кызматкерлер менен камсыз кылуу.
11. «Каржылык пирамидалар» чөйрөсүнө аралашып кетүүнү болтурбоо максатында аялдардын укуктук сабаттуулугун жогорулатуу багытындагы иштерди күчөтүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

12. Улуттук борборго ИИОдо, ИИО УКЖда отурган адам өлүмгө учураган факты жөнүндө, анын өлүмүнүн болжолдуу себеби кандай экендигине карабастан, токтоосуз билдирүү.

13. Кармалган адамдардын, ошондой эле ИИО УКЖда камакта отурган адамдардын укуктары менен эркиндиктери бузулган ар бир фактыны тыкыр иликтөө.
14. Кармалган адамдардын мыйзамда белгиленген жол-жоболорго ылайык жактоочуга жетүү укугу сакталышына көзөмөлдү күчөтүү.
15. Убактылуу кармоочу жайларда санитардык ченемдердин сакталышына көзөмөлдү күчөтүү, алардын бузулушуна күнөөлүү кызмат адамдарын жоопкерчиликке тартуу.
16. ИИО кызматкерлерин, атап айтканда, ыкчам-издөө кызматтарынын, тергөө бөлүмдөрүнүн жана адамдарды камакта кармоо шарттарын камсыздаган кызматтардын кызматкерлерин укуктук тарбиялоо жана билим берүү тутумун кайра карап чыгуу жана такай өркүндөтүп туруу.
17. УКЖга алып келинген адамдарды белгиленген үлгүдөгү тийиштүү формаларды (Стамбул протоколунун принциптеринин негизиндеги № 003-3у медициналык кароо формасы; УКЖга киргизилип жаткан адамдарды медициналык кароодон өткөрүү формасы) толтуруу менен милдеттүү медициналык кароодон өткөрүүгө көзөмөлдү күчөтүү.
18. Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттигинин комиссиясынын 2007-жылдын 13-августундагы Бишкек шаарынын ШИИБ УКЖ имаратын текшерүү жөнүндө актынын негизинде 2007-жылдан бери чечилбей келе жаткан Бишкек шаарынын ШИИБ УКЖ имаратын андан ары пайдаланууга жараксыз болгондугуна, кызматкерлердин жана камактагылардын өмүрүнө коркунуч келтиргендигине байланыштуу ишин токтотуу маселесин токтоосуз чечүү.
19. ТИИБ ИИБ УКЖ имаратын камакта кармоо шарттарынын минималдуу стандарттарына шайкеш келбеген имарат катары иштешин токтотуу маселесин токтоосуз чечүү.

Кыргыз Республикасынын ИИБ УКЖ администрацияларына:

1. Адам ИИО УКЖга келип түшкөндө кармалгандардын укуктары, УКЖдагы ички тартип эрежелери, тартип бузуу катары каралган иш-аракеттердин мүнөзү, тартиптик жаза чаралары, жазалар колдонулганына даттануу тартиби, бардык башка маселелер боюнча даттануу менен кайрылуу жол-жоболору жөнүндө жазуу жүзүндө маалымат берүү.
2. Ар бир камерага кыргыз жана орус тилдеринде (мүмкүн болсо, башка тилдерде да) укуктар жана ички тартип эрежелери жөнүндө маалымат камтылган маалымат стенддерин (плакаттарды) жайгаштыруу.
3. Улуттук мыйзамдарда белгиленген стандарттар – ар бир адамга 3,25 кв.м. көлөм сакталышын камсыз кылуу үчүн камералардын ашыкча толуп кетишин жоюу боюнча чаралардын тутумун иштеп чыгуу.
4. ИИО УКЖнын бардык документтерин, айрыкча кармалгандардын ден соолугунун абалы жана денесине келтирилген залалдар боюнча даттанган кайрылууларын каттоо; УКЖга кайра келгендерди жана тергөө амалдарын жүргүзүүгө чыгарып келгенден кийин кайра УКЖга алып келингендерди күбөлөндүрүү жөнүндө журналдарды тыкыр толтуруу;
5. Санитардык-эпидемиологиялык иш-чараларды, ИИО УКЖны дезинфекциялоо, дезинсекциялоо жана дератизациялоо иштерин такай жүргүзүү.
6. Бардык камалгандарга күнүнө бир сааттан кем эмес убакыт сейилдегенге шарт түзүү. Сейилдөөчү короолорду жамгыр менен кардан корголгон жайлар, отургучтар, спорттук шаймандар менен жабдуу.
7. Ар бир кармалган адамга тышкы дүйнө менен байланышуу мүмкүнчүлүгүн жана жолугушууларды өткөрүү үчүн стандарттарга ылайык шарттарды камсыз кылуу.
8. Жашы жете электерди убактылуу кармоочу жайларга жайгаштыруу практикасы толук жоюлганга чейин жашы жете электерди чоң адамдардан бөлүп кармоону камсыз кылуу.
9. Кармалган ар бир адамды жеке гигиеналык буюмдар менен камсыз кылуу, ошондой эле гигиеналык процедураларды өз алдынча, жалгыз жасоого мүмкүнчүлүк берүү.
10. Иши тергөөдө болгон камактагылардын өздүк ишинин материалдарында мыйзамдын талаптарын толук сактоо менен түзүлгөн кармоонун, камакка алуунун протоколдору, ошондой эле бөгөт коюу чарасын тандоо боюнча соттун чечимдери болушуна көзөмөлдү күчөтүү.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматына:

1. Мыйзамдарга жана практикага кыйноолордун, катаал мамиленин, зордук-зомбулуктун жана тийишүүлөрдүн курмандыгы болгон камактагылардын даттануу менен кайрылуусун жана алардын каралышын, ыктымалдуу куугунтуктан коопсуз болуу кепилдигин, арыз берген аялдарга зомбулук же кысым жасоонун каалагандай түрүн болтурбоону, ошолордун иш-аракеттерине карата даттануу берилген кызматкерлердин арыз ээлерине байланышуусуна тыюу салууну камсыздаган өзгөртүүлөрдү киргизүү.
2. Камактагы аялдардын квалификациялуу медициналык жардам алууга болгон укугун камсыздоо, ошондой эле төмөнкүлөр каралган ченемдерди киргизүү:
 - сексуалдык же зомбулуктун башка түрлөрү учурунда медициналык жардам көрсөтүүгө байланышкан атайын эрежелер;
 - камактагы аялдын аны аял дарыгер же медайым дарылашы жөнүндө өтүнүчү аткарылышын камсыздоо;
 - гендердик факторлорду эске алуу менен психиатриялык жардам көрсөтүү;
 - аялдын организмине түздөн-түз тиешеси бар болгон ден-соолукту коргоо боюнча чараларды көрүү.
3. ТИЗОдо балдары менен камалган аялдарга эң керектүү буюмдарды сатып алуу, ошондой эле аялдарга, анын ичинде төрөттөн кийинки мезгилде керек боло турган гигиеналык каражаттарды жетиштүү өлчөмдө бөлүп берүүгө жетиштүү каражат бөлүнүшүн кароо.
4. Жазык-аткаруу тутумунун кызматкерлеринин гендердик маселелер, басмырлоого жол бербөө, катаал мамиле менен сексуалдык тийишүүлөрдүн алдын алуу боюнча кесиптик даярдыгын жакшыртуу.
5. Адам укуктары жаатындагы эл аралык документтерге, атап айтканда, “Мандела эрежелерине”, “Бангкок эрежелерине” ж.б. таянган кызматкерлерди окутуу программаларын иштеп чыгуу жана ишке киргизүү.
6. ТИЗОлордо зарыл болгон сандагы аял кызматкерлер болушун камсыз кылуу;
7. Төмөнкү учурларда аял кызматкерлердин гана катышуусун камсыз кылуу;
 - коштоодо/башка жакка жөнөтүүдө,
 - жеке тинтүү же текшерип кароо жүргүзүүдө, камераны текшерип кароодо
 - медициналык жардам көрсөтүүдө, ошондой эле камактагы аялды текшерүү же дарылоо үчүн медициналык мекемелерге коштоп барганда.
8. ЖАМК мекемелеринде кызмат өтөгөн аял кызматкерлердин саны жөнүндө мыйзамдын так аткарылышын, анын ичинде жетекчиликтин жана чечим кабыл алуунун деңгээлинде аткарылышын камсыз кылуу.
9. Камактагыларга өз убагында квалификациялуу психологиялык жардам көрсөтүүнү камсыз кылуу.
10. Иши тергөөдө болгон жана соттолгон психикалык жактан оорулуу адамдарды адекваттуу дарылоо үчүн Кызыл-Жар айылындагы РПОго токтоосуз өткөрүп берүүнү камсыз кылуу.
11. АИЗО/КТЖ камераларын капиталдык ремонттон өткөрүү. Жазык-аткаруу кодексинин 19-беренесинин талаптары кыйшаюусуз аткарылышын камсыздоо менен АИЗО/КТЖда отурган адамдарга душка түшүү, сейилдөө жана жакындарына жолугушуу үчүн шарттарды түзүү.
12. №21 мекемени (ТИЗО-1) жана №47 мекемени (ТК-47) эл аралык стандарттарга жооп берген жаңы объект куруу шарты менен шаардын сыртына көчүрүү.
13. Каракол шаарындагы №23 мекеменин имаратынын (ТИЗО-3) колдонууга жараксыз катары иштешин токтотуу. Эл аралык стандарттарга жооп берген жаңы объектти куруу боюнча иш-чараларды өз убагында жүргүзүү.

14. Дезинфекциялык көзөмөл камераларын жана хлор килемчелерин көздүн, мурундун жана ооз көңдөйүнүн былжырлуу челин жабыркатып, ден-соолукка зыяндуу, көп чыгымдуу жана натыйжасыз болгондугу үчүн пайдаланбоо.
15. ЖАКтагы балдарды ЭСКЖММ балдар үйүнө, мүмкүнчүлүк болсо – фостердик үй-бүлөгө үч жаштан эмес, беш жаштан баштап которуу.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

16. Улуттук борборго ведомствого караштуу мекемелерде адам өлүмгө учураган ар бир факт жөнүндө токтоосуз билдирүү.
17. Өзгөчө абал жана өзгөчө кырдаал режиминин шарттарында жактоочу тоскоолдуксуз жеткиликтүү болушун, ошондой эле камакта кармоо жайларына улуттук укук коргоочу институттардын өкүлдөрү кирип турушун камсыз кылуу.
18. Жалал-Абад шаарындагы №53 мекемени эркек жыныстагы адамдарды камакта кармоо жайы катары өзгөртүү.
19. Катарлаш медицина кызматтарын Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин карамагына этап-этабы менен өткөрүү боюнча иштерди улантуу.
20. Тергөө изоляторлорунун жана түзөтүү колонияларынын жер төлөлөрүндө жайгашкан камералардын ишин токтотуу.
21. Камакта кармоо шарттары адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамилеге теңдеш болгон айып камераларынын жана камера тибиндеги жайлардын иштешин токтотуу.

Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик кызматына:

1. Кыргыз Республикасынын БУУнун Кыйноолорго каршы конвенциясына Факультативдик протоколдун алкагында өзүнө алган эл аралык милдеттенмелери, ошондой эле Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын Улуттук борбордун кызматкерлеринин жана КАУБдун Координациялык кеңешинин мүчөлөрүнүн ведомствого караштуу жабык мекемелерге каалаган күнү жана каалаган убакта тоскоолдуксуз кирүүсү жөнүндө жоболору кыйшаюусуз аткарылышын камсыз кылуу.
2. Жазык-процесттик мыйзамдардын чегинде Жазык кодексинин «кыйноо» беренеси боюнча мыйзамда белгиленген иликтөө мөөнөттөрүн сактоо менен жазык иштерин иликтөөнү аяктоо жана кылмыш иштерин сотко жөнөтүү боюнча ар тараптуу жана толук кандуу чараларды көрүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

3. Улуттук борборго КР УКМКнын УКЖ/ТИЗОсунда камакта отурган адам өлүмгө учураган ар бир факт жөнүндө, өлүмдүн болжолдонгон себеби кандай экендигине карабастан, токтоосуз кабарлоо.
4. УКМКнын УКЖ/ТИЗОНун имаратын УКМКнын административдик имараттары жана жайлары жайгашкан аймактан тышкары жакка көчүрүү.

Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик кызматынын Чек ара кызматына:

1. Аскер кызматын өтөп жаткан жоокердин өз убагында жана сапаттуу медициналык тейлөөгө, анын ичинде стоматологдун акысыз кызмат көрсөтүүсүнө болгон укугу сакталышын камсыз кылуу.
2. Окуу программаларына аскер кызматчыларынын кыйноодон эркин болуу укугу, ошондой эле Улуттук борбордун ролу жана мандаты жөнүндө маалымдуулугун жогорулатуу боюнча иш-чараларды киргизүү.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

3. Улуттук борборго аскерде кызмат өтөп жаткан жоокер өлүмгө учураган ар бир факт жөнүндө, өлүмдүн болжолдонгон себеби кандай экендигине карабастан, токтоосуз кабарлоо.

Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигине:

1. Улуттук борбордун ишмердигине тоскоолдук кылуу практикасын жоюу.
2. КР Саламаттык сактоо министрлиги менен бирдикте Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн бардык аскер бөлүктөрүнүн медициналык жабдууларга жана медициналык багыттагы буюмдарга болгон муктаждыктарын баалоону жүргүзүү.
Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:
3. Кызмат өтөп жаткан жоокердин өлүмгө учураган ар бир фактысы тууралуу, анын өлүмүнүн болжолдонгон себеби кандай экендигине карабастан, Улуттук борборго токтоосуз кабарлоо.

Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине:

1. Токтоосуз аткаруу керек:
 - БУУнун Кыйноолорго каршы комитетинин, Кыйноолордун алдын алуу боюнча комитетчинин Кыргыз Республикасынын Кыйноолорго каршы Конвенцияга Факультативдик протоколго ылайык Улуттук борбордун натыйжалуу иши үчүн жетиштүү каржылоо жана адам ресурстары менен камсыздоо боюнча милдеттенмелерин аткарышы боюнча сунуштамасын;
 - КР Жогорку Кеңешинин 2018-жылдын 18-сентябрындагы Улуттук борбордун штаттык санын төрт бирдикке көбөйтүүгө кошумча каражаттарды табуу жөнүндө токтомун;
 - Улуттук борбор жөнүндө Мыйзамдын 5-беренесинин 10-пунктунун Улуттук борбордун кызматкерлеринин айлык акысынын өлчөмүнө карата талаптарын.
Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:
2. Бишкек шаардык ШИИБ УКЖнын колдонуудагы имаратын 2007-жылдын 13-августундагы КР Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттигинин Комиссиясынын Бишкек шаардык ШИИБ УКЖнын имаратын текшерүү жөнүндө актысынын негизинде анын авариялык абалга келип калгандыгына жана пайдаланууга жараксыздыгына байланыштуу жаңы имаратка которуу үчүн каражат табуу.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине:

1. Өз убагында, толук жана сапаттуу медициналык жардам көрсөтүү боюнча саламаттык сактоо менен пенитенциардык саламаттык сактоо уюмдарынын өз ара иштешүүсүн, анын ичинде жаза аткаруу мекемелеринде камакта отурган кош бойлуу аялдардын, төрөттөн кийинки мезгилдеги аялдардын жана үч жашка чейинки балдардын ден-соолугун коргоо боюнча алдын алуучулук иш-чараларды күчөтүү.
2. ЖАК ТИЗОлорунда, түзөтүү/тарбиялоо колонияларында жана башка ведомстволордун жабык мекемелеринде камакта отургандар үчүн Мамлекеттик кепилдиктер программасын колдонбоого байланышкан мыйзам бузууларды четтетүү.
3. Мажбурлап дарылоого жиберилген адамдарды жана аларга карата сот тарабынан соттук-медициналык экспертиза дайындалган адамдарды психиатриялык мекемелерде өз-өзүнчө жайгаштыруу үчүн шарттарды түзүү боюнча иштерди улантуу.
4. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине психиатриялык мекемелерди бейтаптардын эс алуусу, эмгектенүүсү жана андан ары социалдашуусу үчүн ылайыктуу шарттары бар ачык мекемелерге пландуу түрдө өзгөртүү боюнча сунуштарды иштеп чыгып, сунуштоо (ири стационарларды бейборборлоштуруу).

5. Бейтаптардын эң аз чектелген шарттарда психиатриялык жардам алуу укугун камсыз кылуу максатында алар жашаган жерге мүмкүн болушунча жакын жайгашкан стационарда дарыланышын камсыз кылуу.
6. Психиатриялык стационарлардын бейтаптарын натыйжалуу социалдык, социалдык-эмгектик реабилитациялоо жана адаптациялоо тутумун өз ыктыяры менен эмгекке катышуу принцибин, эмгек мыйзамдарынын талаптарын толук сактоо менен, ошондой эле эмгекти жана коопсуздук техникасын коргоону камсыздоо менен иштеп чыгуу жана ишке киргизүү.
7. БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин сунуштамаларына, Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын (Омбудсменинин) Аппаратынын кайрылуусуна жана Улуттук борбордун сунуштамаларына ылайык шарты адам чыдагыс болгон бөлүмдөр менен стационарларды жаап салуу (Кызыл-Жар айылындагы РПО).
8. Менчигинин түрүнө жана кайсы ведомствого таандык экендигине карабастан бардык жабык мекемелерде эпидемиологиялык, санитардык-гигиеналык ченемдер жана эрежелер көзөмөлдөнүшүн, мониторинг жасалышын жана сакталышын камсыз кылуу.
9. Альтернативдик диагностика жүргүзүү максатында көз карандысыз медициналык эксперттер жеткиликтүү болушун камсыз кылуу.
10. Психиатриялык ооруканада жаткан адам өлүмгө учураган факты жөнүндө, өлүмдүн себеби эмнеде экендигине карабастан, токтоосуз Улуттук борборго кабарлоо.

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасынан кошумча сунуштамалар:

11. Улуттук пландарга жана эл аралык уюмдардын сунуштамаларына ылайык катарлаш медициналык кызматтарды Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин карамагына этап-этабы менен өткөрүү боюнча иштерди аяктоо.
12. Стамбул протоколунун принциптерин саламаттык сактоо тутуму менен катарлаш медицина кызматтарынын медицина кызматкерлеринин практикасына ишке киргизүү боюнча иш-чараларды улантуу.
13. Кыйноолор жана катаал мамиле фактылары боюнча соттук-медициналык жана соттук-психологиялык-психиатриялык экспертизалардын корутундуларын берүүнүн сапатына жана мөөнөтүнө көзөмөлдү күчөтүү.
14. Жетиштүү сандагы дары-дармек менен камсыздоого жана медициналык кызмат көрсөтүүгө көмөктөшүү максатында бардык жабык мекемелердин муктаждыктарын жалпы улуттук баалоону өткөрүү.
15. Бейтаптын ыктыярдуу макулдук берүү принцибин милдеттүү түрдө сактоо менен эмдөө жүргүзүү үчүн бардык психиатриялык стационарлардын муктаждыктарын баалап, COVID-19 илдетине каршы жетиштүү сандагы вакциналар менен камсыз кылуу.
16. Ыктыярдуу макулдук берүү принцибин милдеттүү түрдө сактоо менен Психиатриялык стационарлардагы бейтаптарды эмдөөнүн тартиби боюнча нускаманы, ошондой эле COVID-19 илдетине каршы эмдөөгө бейтаптын маалымдалган макулдук берүү формасын иштеп чыгуу жана бекитүү.
17. Саламаттык сактоону улуттук реформалоонун алкагында камак жайларынын шарттарына, негизги медициналык кызмат көрсөтүүлөр менен дары-дармектердин жеткиликтүү болушуна сапаттуу мониторинг жүргүзүү үчүн медициналык стандарттарды унификациялоо.

КР Саламаттык сактоо министрлигинин Оорулардын алдын алуу жана мамлекеттик санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл департаментине:

Улуттук борбордун 2020-жыл үчүн Жылдык баяндамасындагы аткарылбай калган сунуштамалар:

1. Департамент жөнүндө жобонун мекемелердин кандай менчик формасында жана кайсы ведомствого караштуу экендигине карабастан санитардык-эпидемиологиялык абалына көзөмөл кылуу жаатындагы талаптарын кыйшаюусуз сактоо.
2. Бардык убактылуу кармоо жайларынын, тергөө изоляторлорунун жана башка эркинен ажыратуу жана чектөө жайларынын санитардык абалын текшерүү боюнча комиссия түзүү. Текшерүүнүн жыйынтыктары боюнча тийиштүү документ даярдоо

жана ага аныкталган мыйзам бузуулар боюнча актыларды/жазма көрсөтмөлөрдү тиркеп коюу.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу ММКФке:

1. Психиатриялык ооруканалардын жана психикалык саламаттык борборлорунун бейтаптарынын укуктары сакталышына такай мониторинг кылуу.
2. Психиатриялык ооруканалардагы дары-дармекке, медициналык максаттагы буюмдарга болгон муктаждыкка баалоо жүргүзүү.
3. Бейтаптарды камсыздандырууну жана медициналык кызмат көрсөтүүнүн наркын төлөп берүүнү камсыздоо.
Улуттук борбордун 2020-жылдагы Жылдык баяндамасынан сунуштама:
4. Жеке, муниципалдык жана мамлекеттик ташып келүүчүлөргө Бирдиктүү төлөөчү фондунан психикалык мандеми бар адамдарга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө кызмат көрсөткөндүгү үчүн каражат алууга бирдей шарттар болушун камсыздоо.

Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигине:

1. ЖАК мекемелеринин (тергөө изоляторлору, түзөтүү жана тарбиялоо колониялары) өлкөдө же өзүнчө региондун аймагында өзгөчө абал жана өзгөчө кырдаал режими жарыяланган учурдагы ишинин так алгоритмин иштеп чыгуу, анын ичинде Улуттук борбордун кызматкерлери жана КАУБ Координациялык кеңешинин мүчөлөрү аталган мекемелерге тоскоолдуксуз бара алышын камсыздоо.
2. МКЮЖ Реестриндеги жактоочулардын ишине көзөмөлдү күчөтүү.
3. МКЮЖ Реестриндеги жактоочулардын ишмердигин баалоо жана мониторинг кылуу механизмдерин иштеп чыгуу жана колдонууга киргизүү.
4. ЖАК мекемелеринде камалган аялдардын укуктарынын бардык категорияларына карата улуттук мыйзамдар менен эл аралык стандарттардын бардык талаптары кыйшаюусуз аткарылышына көзөмөлдү күчөтүү.

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигине:

1. Улуттук борбордун суралган маалыматты берүү жөнүндөгү суроо-талабын этибарга албай коюу практикасын жокко чыгаруу. Улуттук борбордун расмий суроо-талаптарын этибарга албай коюунун ар бир фактысы боюнча кызматтык иликтөө жүргүзүү жана иликтөөнүн жыйынтыктары жана көрүлгөн чаралар жөнүндө маалымдоо.
2. Министрликтин карамагындагы мекемелердеги тарбиялануучулар, камкордукка алынгандар өлүмгө учураган ар бир факт жөнүндө өлүмгө дуушар болуунун себептери кандай экендигине карабастан токтоосуз Улуттук борборго кабарлоо.

ТИРКЕМЕ

1. Улуттук борбордун 2021-жыл үчүн каржылык отчету.
-

2021-ЖЫЛДАГЫ БАЯНДАМАГА КАРАТА ФИНАНСЫЛЫК ОТЧЕТ

Отчеттук мезгил 2021-жылдын 1-январынан 31-декабрына чейин

Ченөө бирдиги: сом

Көрсөткүчтөр	Статьялардын коду	Бир жылга бекитилген	Такталды	Чыгымдар
Чыгымдар		0	0	0
Эмгек акы	211	8398300	9649800	9649666
Негизги эмгек акы	21111100	0	0	9134789
Кошумча акы	21111200	0	0	514877
Социалдык фондго төлөмдөр	212	1276300	1445100	1445100
Пенсия фондуна төлөмдөр	21211100	0	0	1445100
Товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү пайдалануу	221	2036600	1785300	1664660
Транспорттук чыгашалар	22111100	0	0	262927
Мейманкана чыгашасы	22111200	0	0	307810
Суткалык чыгаша	22111300	0	0	356251
Телефондук кызмат көрсөтүү жана факсимилдик байланыш	22122100	0	0	36713
Уюлдук байланыш кызматын көрсөтүү	22122200	0	0	186582
Фельдъегердик байланыш кызматын көрсөтүү	22122300	0	0	4300
Почтолук байланыш кызматын көрсөтүү	22122400	0	0	10133
Дагы башка байланыш кызматын көрсөтүү	22122900	0	0	115214
Имараттардын жана жайлардын ижарасы	22131100	0	0	94755
Бензин, дизель жана башка күйүүчү майлар	22141100	0	0	56000
Маалымат технологияларынын тармагындагы тейлөө кызматтары	22151400	0	0	129560
Бланктарды, медальдарды, значокторду даярдоо үчүн чыгымдар	22154200	0	0	29800
Маалыматтык-коммуникациялык кызматтарды көрсөтүүгө акы	22154300	0	0	44511
Башка кызмат көрсөтүүлөргө акы төлөө менен байланышкан башка чыгашалар	22154900	0	0	30104
Товарларды жана кызматтарды сатып алуу	222	150100	150100	138279
Курулмаларды учурдагы ондоого кеткен чыгымдар	22221200	0	0	138279
Коммуналдык кызматтар	223	606600	767300	767300
Сууга акы	22311100	0	0	49442
Электр энергиясына акы	22311200	0	0	96700
Жылуулук энергиясына акы	22311300	0	0	621158
Учурдагы жалпы чыгымдар		12467800	13797600	13665005
		0	0	0
Баардык чыгымдар		12467800	13797600	13665005

